

T.C.
Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi ve Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

KENTSEL YOKSULLUK BAĞLAMINDA ÇOCUK GÖZÜYLE
YOKSULLUK VE YOKSUNLUK ALGISI

Emine Cansu GÜNGÖR ABBAK

Danışman
Prof.Dr. Hüseyin ÖZGÜR

Ocak 2023
Denizli

BİLİMSEL ETİK BEYANI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Emine Cansu GÜNGÖR ABBAK

ÖNSÖZ

... Sancağı küçükken selamlayan büyüdüğü zaman onu savunmasını bilir...
Hiçbir zaman korkak bir asker olma, benim Enrico'm!!!

Çocuk Kalbi/ Edmondo de Amicis

Merakım, araştırma hevesim, bilgiye olan açlığım benim yüksek lisansa yönelmemdeki en önemli unsurlar oldu lakin bir de bu yolda çalışmayı arzuladığım bir çalışma konusu, bu yoldaki asıl dürtü diyebilirim; Çocuklar!

Bir çocuk masumiyetinin duvarlara yansımış haline baktım uzun uzun, herkesin köhne dediği bir arka mahallede buldum bir gün kendimi. Sahi neden orası arka mahalle? Küçümsediğimiz yerlere sırt çevirdiğimiz için mi yoksa cidden kendimizi bir hiç saymadığımız için mi? İnsanlar hangi dünyaya kulak kesilmişse ötekine sağır harbiden. Ben o sokaklarda adım atmaktan korkan insanlar tanıyorum bir hayli fazlaca. Makyajsız sokaklar bizi ürkütmesin. Şair boşa dememiş “medeniyet inceliği veriyor insana karşılığında içtenliği alıyor” diye. Ben o sokaklarda yaşayan çocuklara diktim gözlerimi, onlara el uzatma isteği ve bunun verdiği şevkle onların sesi olmaya karar verdim. Bu hususta araştırmalar yapmak ve bir çocuğa ulaşmak kadar binlerce insana ulaşabilme arzusu vardı içimde. Bu konuda farkındalık oluşturma arzusu ve bu içtenlik ile yüksek lisans eğitimimde ele aldığım tezimde çocukların yoksunluğuna değinmeye karar verdim. Çalışmamda literatür taraması üzerine çalıştıktan sonra çocuklara yönelik ve sadece onların gözünden ele alınacak olan Kentsel Yoksulluğu Çocuk yoksunluğu bağlamında değerlendirdim.

Her çocuğun yeni bir oyun arkadaşına ihtiyacı vardır belki de. Bazılarının kalabalıklara olan imrenişleri, kimilerinin ise yalnızlığa özlemleri vardır. Kimisinin balonları yok mesela uçan, çoğu sahip değil boya kalemlerinin envai çeşidine. Kazanmayı bilemeyenler de mevcut, kaybedişi bilmeyenleri de. Ama hepsinin rengârenk hayalleri, tükenmeyen umutları, sabırlı bekleyişleri var. Kalbi hayallerinde atandır çocuk!

Masum ve iyi kalpli çocukların tertemiz yüreklerinde gereksiz üzüntülere yer yok. Geceleri yalnızlığa sarılıp uyutmayın, çocukluklarının kahkaha odalarında büyüyünce de ağlatmayın onları. Kimsenin çocukluğundan kalma yara izleri olmasın. Bırakın salıncakları balonları sevsinler, çünkü dünyanın en büyük saadetini onların

masumiyeti hak ediyor. Çaresizliğe uzanan bir el değil umutlara uzanan binlerce yürek olsunlar.

Alan araştırmasının örneklemini oluşturan Tuşba, Şahinbey, Sultanbeyli, Milas ilçelerinden alınan verilerle yapılan bölüme katkı sunan minik katılımcılarının desteğine müteşekkirim. Bu süreçte veri toplarken ve bilgi edinirken bana yardımlarını esirgemeyen eğitimcilere ve mahalle sakinlerine ayrıca teşekkür etmek isterim. Çocuklarla mektuplaştım onların samimi cevaplarına hayretle baktım. Zor, sabır isteyen ve okuması gerçekten mecal gerektiren o mektupların analizini yaptıktan sonra çalışmama dâhil ederken çok değerli hocalarımın yardımı ve desteği ile bu süreci tamamladım.

Öncelikle bu süreçte her daim desteğini hissettiğim, bir danışmandan çok bir takım arkadaşı olarak görebildiğim; sabrına, özverisine hayran olduğum çok kıymetli hocam sayın Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR'e tüm emekleri için şükranlarımı sunuyorum. Tabi ki bu yola ilk adımı atmamda göz ardı edilemeyecek kadar etkisi bulunan, bu süreçte ilham kaynağım olan ve çok kıymet verdiğim sayın hocam Doç. Dr. Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez savunma jürimde yer alan ve kıymetli fikir ve nazik eleştirileri ile tez çalışmama mühim dokunuşlar yapmam için beni yönlendiren saygıdeğer Dr. Öğretim Üyesi Emrah AYHAN hocama da teşekkürlerimi borç bilirim.

Gerek mental gerekse fiziki olarak çok emek sarf ettiğim bu süreçte kendisinin deyimi ile “ruh gibi” geçirdiğim zaman diliminde bana her türlü hoşgörüyü gösteren ve hep destek olan sevgili eşim Ayberk ABBAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak da tabi ki bugün dimdik ayakta olmamın asıl dayanakları olan, bana sevginin, saygının, gururun en sağlam temellerini aşıl原因ayan canım aile fertlerimin hak ettiği teşekkür satırlara sığmaz. Sonsuz sevginin yanında; dayanışmanın varlığını hep hissettiren, sükûnetimizde bile bir anlam olan ve bu anlamı sadece birbirimize aktarabildiğimiz çok değerli abim Mertcan GÜNGÖR'e, bana kalbinin içtenliğini aşıl原因ayan, yaşadığım her duyguyu benden önce hissedebilen benim dik duruşlu melek annem, valide sultanım Asiye GÜNGÖR'e, başarılarımın apoletlerini omuzlarında taşıması gereken, hayatımın her aşamasında desteklerin en “baba”sını veren, en yakın arkadaşım, en büyük sırdaşım çok kıymetli babam

Mustafa GÜNGÖR namı diğer Çakır'a bu yoldaki adımlarımı sağlamlaştırdıkları için minnettarım.

Kentsel yoksulluk bağlamında çocuk yoksunluğu konusunu ele aldığım yüksek lisans tez çalışmamı, bugünü benden daha sabırsızlıkla bekleyen çok kıymetli babam Mustafa GÜNGÖR' e ithaf ediyorum.

ÖZET

GÜNGÖR ABBAK, Emine Cansu

Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Gözüyle Yoksulluk ve Yoksunluk Algısı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof.Dr. Hüseyin ÖZGÜR

Ocak 2023, xiii+102 sayfa

Araştırmanın temel amacı, çocuk yoksulluğunun yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim ve korunma hakları bağlamında değerlendirilip bu hususlardaki sorunlara bakış açılarını tespit etmektir. Daha sonraki amaç çocukların yoksunluk duygularını etkileyen faktörleri ortaya koymak ve duydukları yoksunluklara ilişkin bilgi alınmasıdır.

Topluma yararlı kendi idealleri olan bireyler yetiştirebilmek için çocukların buldukları ortamlarda yaşlarından büyük sorunları kendilerine dert edinmelerinin onları ileri götürmelerini engellediğini dikkate alarak çocuk yoksulluğuyla ilgili atılacak adımları bu bağlamda düzenlemek gerektiğini amaçlayarak hazırlanan bir çalışmadır.

Amaç doğrultusunda farklı illerden çoğunluğu yoksul kesimlerdeki ilkokul ve ortaokula devam eden, okuma yazma becerisine sahip çocuklarla mektup aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi ile çocuklara ulaşılmış olup. Elde edilen verilerin nitel araştırma teknikleriyle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda illerdeki yoksul çocukların gözünden yoksulluk kavramının etkileri gözlemlenmeye çalışılmış ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konularının yoksul çocukları olumlu-olumsuz nasıl etkilediği görülmüştür.

Çocukların istekleri ve dilekleri dikkate alınarak çocuk yoksulluğunun incelenmesi gerektiği belirlenmiştir. Dile getirilen sorunlara yönelik çözüm önerilerini tartışırken çocukların iç dünyasının öncelikli olarak anlaşılması gerektiği düşünülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda çocukların ve ailelerinin yaşadıkları yoksulluk durumunun temel çocuk haklarının gerçekleşmesini engellediği ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Yoksunluk, Çocuk Yoksulluğu, Türkiye’de çocuk yoksulluğu, Çocuk gözüyle yoksulluk

ABSTRACT

GÜNGÖR ABBAK, Emine Cansu

The Perception of Poverty and Deprivation in the Eyes of Children:

The Context of Urban Poverty

Master Thesis

Supervisor: Prof.Dr. Hüseyin ÖZGÜR

January 2023, xiii+102 pages

The main purpose of the research is to evaluate child poverty in the context of their rights to life, health and nutrition, education and protection and to determine their perspectives on the problems in these matters. The next aim is to reveal the factors that affect children's feelings of deprivation and to obtain information about the deprivation they feel.

It is a study prepared with the aim of organizing the steps to be taken regarding child poverty in this context, taking into account that in order to raise individuals with their own ideals who are beneficial to the society, taking into account that the problems that are older than their age prevent them from taking them forward.

In line with this purpose, interviews were conducted with children who attend primary and secondary schools mostly in poor areas/districts from four different provinces and have literacy skills through questionnaires and letters. Children were reached through the purposeful sampling method. The obtained data is evaluated with qualitative research techniques. As a result of the research, the effects of poverty from the eyes of poor children were observed. Research also shows that the socio-economic and socio-cultural conditions of the families of the interviewed children greatly influence the poverty perception of the poor children in either positive or negative ways.

It was determined that child poverty should be examined by taking into account the wishes of children. It has been understood that the inner world of children should be reflected primarily while discussing the solution proposals for the problems mentioned. In line with these findings, it has been tried to prove that the poverty situation that children live in prevents the realization of the basic rights of children.

Keywords: Poverty, Deprivation, Child Poverty, Child Poverty in Turkey, Poverty Through Child's Eyes

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problem Durumu.....	6
1.2. İlgili Alanyazın Bağlamında Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMLARI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yoksulluk Kavram ve Olgusu.....	12
2.2. Yoksulluk Çeşitleri ve Yoksunluk.....	13
2.2.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk	13
2.2.2. Objektif Yoksulluk – Sübjektif Yoksulluk.....	15
2.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk	15
2.2.4. Kronik – Geçici Yoksulluk	16
2.2.5. Kırsal – Kentsel Yoksulluk	17
2.2.6. Nöbetleşe Yoksulluk	17
2.2.7. Yeni Yoksulluk	18
2.2.8. Yoksunluk Kavramı	18
2.3. Kentsel Yoksulluk Kavramı	19
2.4. Kentsel Yoksulluğun Nedenleri.....	20
2.4.1. Göç, Gecekondulaşma ve Mekânsal Ayrışma.....	20
2.4.2. Ekonomik Krizler ve İşsizlik.....	21
2.4.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik	22
2.4.4. Sosyal Dışlanma	23
2.5. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunları ve Tarihsel Süreci	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

3.1. Çocuk Tanımı	27
3.2. Çocuk Yoksulluğunun Göstergeleri	28
3.2.1. Bebek Ölüm Oranları	28
3.2.2. Yetersiz ve Dengesiz Beslenme	30
3.2.3. Kötü Konut/Barınma Koşulları	31
3.2.4. Çocuk Sağlığı ve Çevresel Faktörler.....	33
3.2.5. Eğitimden Yoksunluk – Okuma Yazma Oranının Düşük Olması ...	34
3.2.6. Çocuk İşçiliği	36
3.2.7. Çocuk İstismarı	37
3.2.8. Suça İtilen Çocuklar	39
3.2.9. Çocuklara Yönelik Şiddet	41
3.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	41
3.3.1. Yaşama Hakkı	41
3.3.2. Gelişme Hakkı – Sağlık ve Beslenme Hakkı	42
3.3.3. Eğitim Hakkı	44
3.3.4. Korunma Hakkı	44
3.3.5. Katılım Hakkı	45
3.4. Yoksulluk ile Mücadele Politikaları ve Uygulama Araçları	45
3.5. Türkiye’de Yoksulluk ile Mücadelede Sosyal Yardım Uygulamaları.....	47
3.5.1. Aile Yardımları	47
3.5.2. Eğitim Yardımları	48
3.5.3. Sağlık Yardımları	48
3.5.4. Özel Amaçlı Yapılan ve Diğer Yardımlar.....	48
3.5.5. İşgücü Projeleri	48
3.5.6. Konut Projesi	49
3.5.7. Mikro Kredi Uygulamaları.....	49
3.6. Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları.....	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUK GÖZÜYLE KENTSEL YOKSULLUK VE YOKSUNLUK
ÜZERİNE ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmaya Konu Olan Kentlere Ait Genel Bilgiler ve Yoksulluk Sıralamaları	54
4.2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Yönteminin Amacı ve Kapsamı	55
4.3. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Yaşam Kaliteleri ve Hane İçi Refah Durumlarının Analizi.....	55
4.3.1. Hanede Eğitime Verilen Önemin Derecesi	56
4.3.2. En Sevilen Yemek Baz Alındığında Hanelerdeki Beslenme Alışkanlıkları	57
4.3.3. Hanelerin Demografik Yapısı	59
4.4. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Öncelikleri ve İstekleri ..	60
4.4.1 Sağlık ve Mutluluk	60
4.4.2. Kendilerine Ait Bir Ev	64
4.4.3. Çalışmaktan Yoksun Bireyler	67
4.4.4. Biri Bana Hediye Verse.....	69
4.4.5. En Sevdiğim Yemek.....	73
4.4.6. Oyun ve Oyuncak Algısı	73
4.5. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Dili ve Yoksulluk.....	74
4.6. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların İdealleri	76
4.7. Aile ve Mutluluk Kavramı Çocuklar İçin Ne İfade Ediyor?.....	82
SONUÇ VE ÖNERİLER	85
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ	101

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Bebek Ölüm Sayısı ve Hızı, 2009-2019	29
Şekil 2. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı. 2009-2019.....	30
Şekil 3. TÜİK verilerine göre Türkiye'deki Konut Sahipliği Oranları 2020-2021 ...	32
Şekil 4. Konut ve Çevre Problemleri	33
Şekil 5. Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (%), 2019, 2020	35
Şekil 6. Suç Mağduru Çocukların Mağduriyet Nedenlerine Göre Karıştığı Olay Sayısı, 2019-2021.....	38
Şekil 7. Seçilmiş Geliş Nedenlerinin Yıllara Göre Sayısı, 2017-2021	40
Şekil 8. Suça Sürüklenen Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Dağılımı (%), 2021	40

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Eğitim durumuna göre yıllık ortalama esas iş gelirleri (TL), 2019, 2020 ... 35

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1	60
Fotoğraf 2	61
Fotoğraf 3	61
Fotoğraf 4	62
Fotoğraf 5	62
Fotoğraf 6	62
Fotoğraf 7	63
Fotoğraf 8	64
Fotoğraf 9	65
Fotoğraf 10	66
Fotoğraf 11	66
Fotoğraf 12	67
Fotoğraf 13	68
Fotoğraf 14	69
Fotoğraf 15	69
Fotoğraf 16	70
Fotoğraf 17	71
Fotoğraf 18	71
Fotoğraf 19	72
Fotoğraf 20	72
Fotoğraf 21	73
Fotoğraf 22	75
Fotoğraf 23	77
Fotoğraf 24	78
Fotoğraf 25	79
Fotoğraf 26	79
Fotoğraf 27	80
Fotoğraf 28	81

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
COVID	: Koronavirüs
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization)
HIPC	: Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (Heavily Indebted Poor Countries)
IBDR	: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes)
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association)
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İŞKUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
KEDV	: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
MDRI	: Çok Yönlü Borç Hafifletme Girişimi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MIGA	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency)
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı / Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SDY	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
SDYF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destekler

SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SYD	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN IGME	: Birleşmiş Milletler Çocuk Ölümleri Tahminleri Kuruluşlar Arası Grubu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)
UNICEF	: BM Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

GİRİŞ

Bu çalışmada hayata çocuk gözünden bakıldığında olguların ne ifade ettiği yoksulluk kavramı çerçevesinde incelenmektedir. Birçok tanıma sahip olan yoksulluk kavramının incelendiği çalışmalarda en genel şekilde fertlerin ya da ailelerin ekonomik durumları, yaşam koşulları veya imkânlarla erişme ve kamu hizmetlerinden yararlanabilme yetileri ele alınmaktadır lakin bu çalışmada çocuklar yalnızca ailenin bir bireyi olmaktan ziyade tek başlarına bir fert olarak değerlendirilerek kendi iç dünyalarında yoksulluğu nasıl içselleştirdikleri tartışılmaktadır.

Kentsel yoksulluk içinde yaşayan çocukların bu sorunsaldan nasıl etkilendiklerini anlamak amacıyla yapılan çalışmada “ne” ve “nasıl” sorularına cevap bulmayı amaçlayan betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Kentsel yoksulluk içinde yoksulluğu çocuk özelinde irdeleyen çalışma, nitel araştırma yöntemleri kullanarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Çocuk yoksulluğunu sayısal verilerle ele alan çalışmaların fazlalığı dikkate alınarak, araştırmaya konu olan problemin sayısal verilerle değil çocukların kendi anlatımları ile sosyo-psikolojik açıdan ele alınması ve duygu düşünce aktarımı ile empati yöntemi kurulması arzulanarak hazırlanan çalışmada buna uygun olarak nitel araştırma tekniğine yer verilmektedir.

Çalışmanın yoksulluk olgusunun kavramsal çerçevesinin ele alındığı ikinci bölüm ve çocuk yoksunluğunu odak noktası olarak ele alan üçüncü bölüm derinlemesine yapılan bir literatür araştırması neticesinde elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Konuyla ilgili yayınlanan kitap, makale, dergi, gazete haberleri gibi yazılı kaynaklar araştırılmış; ayrıca konuyla alakalı yayımlanan kanunlara, sözleşmelere ve internet kaynaklarına başvurulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümü alan araştırmasından elde edilen bulguları içermektedir. Bu bölümde örneklem seçilen yerlerde derinlemesine bir alan araştırması yapılmaya çalışılmış ve edinilen bilgiler ışığında ilgili literatürden de yararlanılarak konu ile ilgili analizler yapılmıştır. Görüşme yapmak üzere, seçim için mühim olduğu düşünülen ölçütler belirlenerek amaçlı örnekleme (purposeful sampling) yolu izlenmiştir. Seçilen örneklemin bu ölçütler doğrultusunda araştırma evreninin tüm niteliklerini temsil edebildiği düşünülmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 56).

Çalışmayla ilgili yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucunda edinilen bilgiler doğrultusunda kentsel bağlamda yaşanan yoksulluktan çocukların büyük ölçüde etkilendiği sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda çocuğun kendisi yerine ebeveynlerinin muhatap alınması, Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında çocukların elde etikleri katılım haklarından yararlanamamalarına sebep olmaktadır ve bu bağlamda çalışmaya çocukların şahsen katılmalarının daha verimli olacağı düşünölmüştür. Araştırmada örneklem olan Van, İstanbul, Gaziantep ve Muğla illerinin Tuşba, Sultanbeyli, şahinbey ve Milas ilçelerindeki yoksul çocukların, araştırma evreni olan çalışmaya konu olan illerde yaşayan yoksul kent çocuklarını temsil etmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mektuplar sonuç alınırken araştırma konusunu ölçmede yeterli olacağı düşünölmüştür. Bu hususlar çerçevesinde yapılan araştırmada var olduğuna inanılan sorun ve eksiklikler dikkate alınarak çeşitli hipotezler öne sürölmektedir:

Hipotez 1: Hanedeki işsizlik durumu arttıka çocukların yoksunluk algısı artar.

Hipotez 2: Hanedeki çocuk sayısı arttıka çocukların yoksunluk algısı artar.

Hipotez 3: Hane halkı gelir düzeyi arttıka çocukların yoksunluk algısı azalır.

Hipotez 4: Evdeki yoksulluk oranı arttıka çocukların mutluluk algısı azalır.

Hipotez 5: Çocukların barınma şartları iyileştikçe çocukların yoksunluk algısı azalır.

Hipotez 6: Sağlık hizmetlerine erişim düzeyi arttıka çocukların yoksunluk algısı azalır.

Hipotez 7: Hanenin beslenme kalitesi arttıka çocukların yoksunluk algısı oranı azalır.

Hipotez 8: Yoksulluk düzeyi yüksek çocuklarda yardımlaşma algıları daha yüksektir.

Hipotez 9: Hanedeki eğitim seviyesi ve eğitime verilen önem azaldıkça çocukların yoksunluk algısı artar.

Hipotez 10: Hanede gelir seviyesi azaldıkça çocuk işçiliği oranı artar.

Hipotez 11: Hanede yoksulluğa bağlı neticeler çocukların meslek seçimlerinde etkilidir.

Hipotez 12: Yoksulluk içinde yaşayan çocukların sosyal dışlanmışlık ihtimalleri artar.

OECD verilerine göre Türkiye’de çocukların yüzde 22,4’ü yoksulluk içinde büyümektedir. Çalışmanın evreni Türkiye’de bulunan 81 ilde yaşayan yoksul çocuklardan oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise Van, Gaziantep, İstanbul ve Muğla illerinin Tuşba, Şahinbey, Sultanbeyli ve Milas ilçelerinde yer alan gelir düzeyi düşük hanelerdeki çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulurken okuma yazma bilen ilk ve ortaokul öğrencilerinden katılımcılar seçilmiştir. Katılımcıların yaş aralığı 7-14 ile sınırlandırılmıştır. 163 yoksul öğrenciye (Gaziantep 51, Van 62, Muğla 40, İstanbul 20) mektup yoluyla anket yollanarak veri alınmaya çalışılmıştır. Yapılandırılmamış mülakat yöntemi ile açık uçlu sorulara yer verilen anket 15 ana başlıktan ileri gelen sorulardan oluşmaktadır. Örneklem dahil edilen iller seçilirken çeşitli sosyo ekonomik ölçütler baz alınmıştır. Kentlerin gelir düzeyleri, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması TÜİK verileri bölgesel sonuçlarına göre Türkiye’de yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgelerde yer alan Van ili ve en yüksek olduğu İstanbul ili çalışmanın örneklemini oluştururken seçilmesinde en belirleyici faktördür. İstanbul kenti gerek aldığı göç oranları gerekse gelir düzeyinin en yüksek olduğu bölgelerden biri olması sebebiyle araştırmaya katkı sağlayacak önemli bir yerdir. Kentin yoksulluk oranı en yüksek olan ilçelerinden Sultanbeyli’de yaşayan çocuklar çalışma için örneklem dâhil edilmiştir. Örneklem olarak Gaziantep ilinin seçilmesindeki en önemli etken Suriye iç savaşından sonra bölgeden aldığı göç ile kentteki kentsel yoksulluk oranındaki artış olmuştur. Muğla ise turizm kenti olması dolayısıyla farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip bir kent bağlamında da konuyu incelemek amacıyla örneklem dâhil edilmiştir. Ayrıca bölgeler arasında yoksul çocukların yoksulluğa bakışını etkileyen faktörlerin illere/bölgeye göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla da Muğla ilinin iyi bir örneklem olabileceği düşünülmüştür. Tüm bunların yanı sıra anket uygulanan ilçelerdeki öğretmenler ve bölgeleri tanıyıp çocuklarla doğrudan muhatap olabilen çeşitli eğitimciler ile iletişime geçilerek, onlardan alınan bilgiler de veri toplamada çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın bağımsız değişkenlerini İşsizlik durumu (evdeki çalışan kişi sayısı), hanedeki çocuk sayısı, hane halkı gelir düzeyi, mutluluk düzeyi, barınma (oda sayısı-kiracılık-ev sahipliği), sağlık durumu (sağlık hizmetlerine erişim, evdeki hasta durumu), beslenme (karbonhidrat-et-sebze oranı), ebeveynlerin eğitime bakışı (çocukların yoksulluk nedeniyle eğitim yerine çalışmaya yönlendirilmesi veya eğitime önem verilmesi), yardımlaşma duyguları, korunma duyguları (korunma ihtiyacı düzeyi), giyim-kuşam ihtiyaçları, oyun-oyuncak algısı, yoksulluk kaynaklı sorunlara yönelik

farkındalık (İŞ-KUR'u dahi bilmeleri), meslek hedefi (polis, avukat, doktor, veteriner, asker ve öğretmen, vb.), yaşanan bölgenin özellikleri (ülke dışından-içinden göç alma, hayvancılık-balıkçılık düzeyi, denize yakınlık, vb.) gibi faktörler oluşturmaktadır. Bağımlı değişken ise çocukların yoksunluk algı düzeyleridir.

Araştırmalar yapılırken çalışmanın kuramını oluşturan bölümler yazılırken, yalnızca araştırmacının ulaşabildiği ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın alan araştırması kısmını oluşturan bölümünde yapılacak anketler MEB tarafından alınması gereken onay yazısının zamanında gelmemesi nedeniyle ilköğretim okullarında yapılması planlanan kısmının mahallelerde farklı bir yöntemle yapılmasına sebep olmuştur. Bu sorunsal dolayısıyla yoksul kesimlerde yaşayan çocuklara mektuplar aracılığı ile ulaşılarak sürecin uzamasına sebep olmuş ve çocuklara eğitimcilerin gözetiminde anket yapılmasına engel teşkil etmiştir. Bu süreçte anket yapılacak olan katılımcıların birçoğunun ebeveynlerinin onam formunu imzalamaması nedeniyle ulaşılacak katılımcı sayısı kısıtlanmıştır. Ayrıca okuma-yazma bilmeyen ebeveynlerin onam formlarını dolduramaması sebebiyle de bazı öğrencilerden katılımcı desteği sağlanamamıştır. Katılımcı olarak gönüllü olan çocukların yazdığı mektupların bozuk el yazısı ile olması ve bazı çocukların okuma yazma becerilerinin gelişmemiş olmasından kaynaklı olarak verilerin analizinde sıkıntılar yaşanmıştır. Çalışmaya dâhil edilmesi planlanan istatistiksel verilerin istenilen çerçevede hazırlanmış bilgiler olmaması veya eksik olması araştırmayı sınırlandıran bir başka etken olmuştur. Ancak gerektiği gibi katılım sağlayan katılımcılardan elde edilen veriler çalışmanın yürütülmesi için yeterli olmuştur.

Yapılan anketler ve istenilen mektuplar için katılımcı olacak çocukların ailelerinden katılmalarına onay verdikleri onam formu alınarak çalışma yürütülmüştür. Onam formu alınamayan katılımcıların verileri çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu ve yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Literatür taramasının da yer verildiği bölümde araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları ele alınmaktadır. Araştırmanın alan çalışması yapılırken karşılaşılan zorluklar ve sekteye uğrayan bazı durumların yer aldığı bölüm çalışmanın ana çerçevesini oluşturmakta ve bu tezin hangi sorulara yanıt olacağına ve ne için yazıldığına dair olgulara ışık tutmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeveye odaklanılmaktadır. Mutlak ve göreceli yoksulluk ayrımının yapıldığı ve yoksulluk

tanımlarının yapıldığı, yoksulluk çeşitlerinin ele alındığı bölümde çalışmanın ana konusu olan kentsel yoksulluğun da açılımlarına yer verilmektedir. Kentsel yoksulluğun nedenleri ve Türkiye’deki kentsel yoksulluğun tarihsel süreci ile kentsel yoksulluk sorunları anlatılmaktadır.

Çocuk kavramının tanımlarının yapıldığı üçüncü bölümde çocuk yoksulluğu ana hatları ile ele alınmaktadır. Çocuk yoksulluğunun göstergeleri olan bebek ölüm oranları, yetersiz ve dengesiz beslenme, kötü barınma koşulları, eğitimden yoksunluk- okuma yazma oranının düşük olması, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, suça itilen çocuklar, çocuklara yönelik şiddet ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. En temel haklar olan yaşama hakkı, sağlık ve beslenme hakkı, eğitim hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında bu bölümde ele alınmaktadır. Yoksulluk ile mücadele politikaları ve uygulama araçlarının açıklanmasının ardından Türkiye’de yoksulluk ile mücadelenin boyutları ve konu ile ilgili mücadele politikaları açıklanmaktadır.

Araştırmanın dördüncü bölümünde araştırmaya konu olan Van, Gaziantep İstanbul ve Muğla illerine ait genel bilgiler verilerek bu illerin yoksulluk sıralamaları esas alınmış ve bu bağlamda yapılan alan araştırması ile ilgili bulunan bulgular değerlendirilmiştir. Çocuklardan alınan mektupların analizi yapılarak konu hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi ve bu yöntemin amacının ne olduğunun aktarıldığı bu bölümde çocuk gözüyle yapılan yoksulluk araştırmasında çocuklara yapılan anketlere dayanarak çocukların yaşam kalitelerinin durumu anlatılmakta, hane içi refah seviyelerinin ölçümü yapılmakta, aile ve mutluluk kavramının çocuklar için ne ifade ettiği ele alınarak yoksulluğun çocuk gözünden görünüşleri aktarılmaktadır.

Son olarak da ele alınan konu hakkında bulunan bulgular ışığında sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri ve çocukların kendi gözünden yoksulluğu nasıl tanımladıkları ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Bu bağlamda oluşabilecek riskler ve yapılabilecekler hakkında önerilere yer verilerek çalışma tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problem Durumu

Çocuk yaşamını etkileyen her alanda ailesinin soyo-kültürel ve ekonomik yaşantısına dâhil olduğu için, çocuğun iç dünyasındaki yoksunluk olgusu ailenin yoksulluğu ile doğrudan ilişkilidir. Yoksulluktan etkilenen toplumsal grupların başında çocuklar gelir. Çocuklar hem yaşadığı anda hem gelecekteki yaşamlarında içinde buldukları yoksulluğun etkilerine maruz kalmaktadırlar. Fiziksel, mental, duygusal ve sosyal gelişimin henüz tamamlanamaması, yoksulluk olgusunun çocuklar üzerindeki etkilerinin hayatlarının ileriki dönemlerinde de sürmesine yol açmaktadır. Çocuk hakları bağlamında düşünüldüğünde, çocukların yaşama hakkı, sağlık ve beslenme hakkı, eğitim hakkı ve korunma haklarının yoksulluktan olumsuz yönde etkilenmekte olduğu ve çocuk refahı ile ilgili sorunlara yol açtığı görülmektedir (Öztürk, 2008: 68). Bu sorunların çocuk yoksulluğu ile ilişkisini tasvir edebilmek için, bu konudaki bilgi boşluğunun doldurulması gerekmektedir. Bu bağlamda kurgulanan araştırmanın problemi, çocuk hakları bağlamında yoksulluğun çocukları nasıl etkilediğini çocuklarla yapılan anketler ve mektuplaşmalarla ortaya koymaktadır. Çocuklarla en iyi iletişim için onlara oyun niteliğinde anketler sunulmuş, çocuklar hakkında en güvenilir bilginin kendilerinden alınacağı düşünülmüştür. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki tesiri gelir durumu düştükçe ve süre olarak uzadıkça güçlü bir şekilde kendini göstermektedir ve buna bağlı olarak yoksul çocukların çocuk haklarından yararlanamaması önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların geleceğinin şekillendirilmesinde sosyo-kültürel ve ekonomik zenginliğini çocukların oluşturacakları düşünüldüğünde toplumun refahı, çocuk yoksulluğu sorununun çözülmesi ve bu sorunun çözümünde soruna çocuğun kendi gözünden bakılması gerektiğiyle bağlantılıdır.

Bu çalışmada da yoksulluğa çocuk gözü ile bakılarak atılan adımların yetersizliği göz önüne alınarak, yoksulluğun “çocuk yoksunluğu” boyutu ele alınmak istenmektedir. Yoksulluk çocuk gözüyle bakıldığı zaman ne ifade ediyor? Çocukların yoksulluğa bakışını etkileyen faktörler nelerdir? Yoksulluğun çocuğun yoksunluk duygusu üzerindeki etkileri nelerdir? Soruları çalışmanın ana problemini oluşturmaktadır. Çocuk yoksulluğunda çocuk ne derece ana aktör olarak ele alınıyor?

Çocuğun yoksulluğa bakış açısının çocuk yoksulluğunun çözülmesindeki etkisi nedir? Soruları ise çalışmanın alt problem boyutlarını ifade etmektedir. Bu sorular çocukların gözünden yoksulluğa bakılarak açıklanmaktadır.

1.2. İlgili Alanyazın Bağlamında Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çocuk yoksulluğunun, sağlık ve beslenme, eğitim ve korunma hakları bağlamında değerlendirilmesi ve hissettikleri yoksunluklara ilişkin bilgi alınması ve topluma yararlı kendi idealleri olan bireyler yetiştirebilmek için çocukların buldukları ortamlarda yaşlarından büyük sorunları kendilerine dert edinmelerinin onları ileri götürmelerini engellediğini dikkate alarak çocuk yoksulluğuyla ilgili atılacak adımları bu bağlamda düzenlemek gerektiğini savunan bu çalışmada asıl amaç; yoksulluk içindeki çocukların istek ve dileklerini analiz ederek, çocukların kendi gözünden 'yoksulluk' kavramının anlaşılması ve incelenmesi, yoksulluğun çocuk özelinde yarattığı yoksunluğun irdelenmesi ayrıca yoksulluk içinde yaşayan yoksun çocukların hayata bakış açılarının değerlendirilmesidir. Bu çalışmada çocukların istek ve dilekleri, çocuk yoksulluğunu incelemeye ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Yoksulluğu küresel boyutta ele alan geniş bir literatürün yanında, çocuk yoksulluğunu değerlendiren çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu durum alanyazın bağlamında çalışmayı kısıtlayan bir olgudur.

Yoksulluğun çocuk boyutu literatürünü ele alan çalışmalar (Hatun ve arkadaşları, 2003; Öztürk, 2008; Durgun, 2011; Şener, 2014; Kahraman ve Gül, 2015; Metin, 2015; Kiren ve Gürler, 2018; Akıllı ve Dirikoç, 2017; Kudubeş, 2017; Okutan ve Turgut, 2018; Gül ve Ergun Limanlı, 2020) çocuk yoksulluğunun düzeyini ortaya koymakta, çocuk yoksulluğunun nedenleri, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri ve bu etkilere yönelik geliştirilebilecek politikaları ele almaktadır.

Çocuk yoksulluğunun yetişkin yoksulluğundan farklılaşan ayrışan boyutları ve değişkenlerini ortaya koyan çalışmalarında Gül ve Ergun'a (2020) göre gereksinimlerini kendi başlarına karşılayamadığı için ailelerinin ve/veya diğer koruyucu yetişkinlerin yardım ve korumasına muhtaç olan bu çocuklar, yoksulluğu, yoksulluğu deneyimleme sürelerine, yaşlarının küçüklüğüne ve hane içindeki yoksulluk ve kişisel gelişim düzeyine bağlı olarak, daha derin ve farklı riskler altında deneyimlemektedir.

Öztürk'e (2008: 17-18) göre '*yoksulluk çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından gereksinim duydukları olanaklardan yoksun bırakarak, bu etkilerin yetişkinlik*

dönemine de yansımaya neden olmaktadır. Yoksulluk çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek, yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim ve korunma haklarından yeterli düzeyde yararlanmalarını engellemektedir''. Aynı perspektiften bakan başka bir çalışmada da Metin'e (2015) göre, çocukluk dönemindeki yoksulluğun olumsuz yansımaları çocukların büyüme ve gelişme süreçlerinde olduğu kadar yetişkinlik dönemlerindeki başarı ve hedefleri üzerinde de görülmektedir. Ayrıca, yoksulluğun nesiller arası aktarılan toplumsal bir tehdit olması, bu sorunun bir kısır döngüye dönüşme olasılığını da artırmaktadır (Metin, 2015: 169).

“Tüm dünyada öncelikle az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkeler ve diğer gelişmiş ülkeler devlet seviyesinde Dünya'daki çocuk yoksulluğu gerçeğini kabul etmeli ve sadece kendi ülkelerinde değil tüm dünyada yaşanan çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik politikaları geliştirmeli/uygulamalıdır” ifadesinin yer aldığı çalışmalarında Kudubeş ve arkadaşları (2017) yoksulluğu dünya çapında ve küreselleşmenin yarattığı bir sorun olarak ele almaktadırlar. Aynı perspektifle sorunu ele alan Okutan ve Turgut'a (2020: 2541) göre de *“kapitalizm ve beraberinde getirdiği küreselleşme, dünyayı tek tipleştirmeyi amaçlamaktadır ve alt tabaka denilen düşük gelir seviyesini yok etmeyi amaçlamaktadır. Bugün yoksul bir çocuk gerekli olan ihtiyacına belli imkânsızlıklar sebebiyle ulaşamazken küreselleşme ile ihtiyaç ve istekleri değişkenlik göstermektedir.”*

Çocuk yoksulluğunu Roman çocuklar açısından değerlendiren Okutan ve Turgut (2018) çalışmasında Roman toplumunun, yaşadıkları olumsuz hayat şartları, yoksulluk, yoksunluk ve diğer gruplar ve hatta kendileri gibi azınlık olanlar tarafından dışlanmaya maruz kalmalarını onların kimliklerinden ötürü karşılaştıkları başlıca sorunlar olarak ele alınmaktadır. Roman çocukların maruz kaldıkları dışlanmışlık ile eğitim alanında karşılaştıkları olumsuzlukları irdeleyen çalışmada aynı zamanda bu dışlanmışlığın istihdam alanında da görüldüğüne vurgu yapmakta ve bu durumların Roman aileleri yoksulluğa ittiğini savunmaktadır.

Okutan ve Turgut (2018) gibi yoksulluğun sosyal dışlanmışlık boyutunun incelendiği bir başka çalışma da Boyacı'ya (2020) aittir. Boyacı (2020) çalışmasında sosyal dışlanmayla iç içe ve dönüşümsel bir nitelikte olan 'yeni yoksulluk' kavramına değinerek gelişmiş ülkelerde karşılaşılan sorunlara aynı zamanda kentsel alandaki derin yoksulluğa da vurgu yapmaktadır.

Yoksulluğu en derinden yaşayan dezavantajlı gruplar kadınlar ve çocuklardır (Işık Kuru, 2021). Çalışmasında yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini irdeleyen

Işık Kuru (2021) hayata yoksul başlayan çocukların yoksulluğundaki teşhisin doğru konulması gerektiğini aksi takdirde problemin çözümünün imkânsız hale geleceğini savunmaktadır.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin tartışıldığı bir başka çalışmada yoksulluk döngüsü kavramına değinilmektedir. Yoksulluk döngüsü yoksul ailelerde, yoksulluk içinde büyüyen çocukların yetişkin birey olduklarında kendilerinin de yoksul ebeveyn olma olasılıklarının daha yüksek olduğu fikrine atıf yapmaktadır (Children’s Bureau, 2019; akt. Günaydın, 2021). Buna yönelik yaklaşımları temel alan Günaydın’a (2021: 174) göre *“çocuk yoksulluğu ile mücadele uygulamalarının pek çoğu ailenin bütününe odaklanmak yerine ya ebeveynler ya da çocuklara odaklanmaktadır. Ancak bu yaklaşım çocuk yoksulluğunu ve yoksulluk döngüsünü kırmak için yeterli değildir”*. Benzer bir çalışma da Kınacı’ya (2020) aittir. Kınacı’ya (2020: 85) göre, *“refah seviyesi daha yüksek ve eşit haklara sahip vatandaşlar oluşturmak için yoksulluğun bir an önce önüne geçilmesi ve çocukluk döneminde başlayan kısır bir döngü şeklinde ilerleyen yoksulluğun durdurulması sağlıklı bir toplum oluşturmak için önceliklidir.”*

Çocukların eğitim, sağlık ve gelişim haklarına yönelik olarak özel ihtiyaç ve önlemlerin alınmasının gerekliliğini savunan çalışmasında Gül ve Ergun (2020) Türkiye’de kamusal politika alanında çocuk olgusunun nasıl ele alındığı ve çocuk yoksulluğuyla mücadelede geliştirilen yasal ve kurumsal gelişimi, tarihsel süreçte irdelemektedir.

Çocuğun iyi olma halini temel alan politikaları ele alan bir başka çalışmada da Berkman (2022) çocuk yoksullara dönük sosyal politika aracı olarak ilk geniş kapsamlı çözüm önerisini sunduğunu iddia ettiği çalışmasında; asgari gelir garantisi modelini öne sürerek yoksulluğa doğrudan müdahale edilmesinin gerekliliğini irdelemektedir.

Türkiye’de kalkınma politikalarında çocuğun yerinin incelendiği mevcut çalışmalarda çocuk hakları bağlamında yaşanan sorunlar ele alınmaktadır. Işıkcı ve Eştürk’ün (2020: 111) Türkiye’nin bölgesel kalkınma politikalarında ise çocukla ilgili hedeflerin genellikle *“eğitim odaklı olduğu bu hedefin de okullaşma oranı ve okul sayısının artırılması gibi dar kapsamlı planlandığı görülmektedir”* şeklinde yer alan ifadelerinden anlaşılacağı gibi kalkınma politikalarında çocuğa verilen önemin eksiklikleri irdelenmektedir.

Toplumların kalkınmasında en önemli rolü üstlenecek olan çocukları ve onların yetersiz eğitim ve gelir eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlarını dile getirmeyi

amaçlayan çalışmada Tekdemir ve Yılmaz (2020) Türkiye ve Avrupa ülkelerinde çocuk yoksulluğunun karşılaştırmalı olarak ele almışlardır. Çalışmalarında bu konudaki politikaların sınırlılığına değinerek eğitim sektörü ve işgücü piyasalarına yönelik politika ve düzenlemelerin eksikliklerini irdelemektedirler.

“Çocuk yoksulluğu toplam yoksulluk oranından daha yüksek yaşandığı için daha ayrıntılı incelenmeli ve çocuk yoksulluğuna yönelik çalışmalar daha yoğunlaşmalıdır” (Durgun, 2011: 152). Bu görüşü savunan Durgun (2011: 153) çocuk yoksulluk oranı ile ailelerin eğitim seviyesinin ilişkisini ve ailelerin rol model örneklerini irdelemektedir.

Limanlı (2020) Türkiye’deki çok boyutlu çocuk yoksulluğunun belirleyiciliğini tahmin etmek için yaptığı çalışmasında, Türkiye’nin gelecekteki yoksulluğunu azaltmak için oluşturulacak politikalara yol göstermek için şu anki çocuk yoksulluğunun ortaya konduğu bu çalışmada ülkedeki çok boyutlu çocuk yoksulluğunun gerileme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Bazı çalışmalar ise farklı bir bakış açısıyla çocuk yoksulluğunu ele almaktadır (Avşar Kurnaz 2007; 2009). Çocuk yoksulluğunun nedenleri ile çocuklar üzerindeki etkileri irdelenen ve bu sorunun çözümüne yönelik öneriler sunulan çalışmasında Avşar Kurnaz (2007: 54) çocuk yoksulluğunun politik bir öncelik yapılmasının, en savunmasız kesim olan çocukların desteklenmesinin bütüncül bir yaklaşımla sağlanabileceğini savunmaktadır.

Düşük gelirli ailede yaşamının çocukların yetişkinlik dönemini de etkileyeceğini savunan çalışmalar (Şener ve Ocakçı, 2014, Kahraman ve Gül, 2015, Çoban, 2015) incelendiğinde çocuk yoksulluğunun çocuk işçiliği, çocuk gelinler, çocuk suçluluğu gibi ciddi toplumsal sorunlara yol açtığı irdelenmektedir.

Kiren Gürler’e (2011) göre, gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına alan hızlı nüfus artışı, yüksek göç oranları ve çarpık kentleşme, kentteki istihdam sorunu ve eşitsiz gelir dağılımı sorunları çocuk yoksulluğunu da beraberinde getirmektedir. Türkiye’deki yapısal değişimin gösterilmesine katkı sağlayan çalışmada çocuk yoksulluğu, çocuk işgücü ve eğitimi birlikte analiz edilmiştir.

Yoksulluğun olumsuz etkilediği çocukların bu durumu mücadele etmek için ivedilikle, çocuk yoksulluğunu somut ve net bir şekilde ortaya koyarak doğru sonuçlara ulaştıracak kapsamlı verilerin ortaya konması gerektiğini savunan çalışmalarda (Akıllı ve Dirikoç, 2017); bunun yanı sıra çocukları yoksulluk döngüsüne dâhil ettiği kanıtlanmış çocuk istihdam sorununu önleme konusunda izleme ve denetim

sistemlerinin kurulması savunulmaktadır. Ayrıca Akıllı ve Dirikoç'un (2017) "*kent yoksulluğuna maruz kalan çocukların kent yönetimine katılım imkanlarının yaratılması, çoğunluğu kente dâhil bir yaşam sürmeyen çocukların kendilerini "kentli" hissetmelerini sağlayacaktır. Kente ait olduğunu ve fikirlerinin önemsendiğini bilen çocuklar, geleceğe umutla bakmaya daha fazla odaklanacaklardır*" ifadelerinin ışığında çocuğun kentsel yoksulluk içindeki rolünü de ele aldıklarını göstermektedir.

İrdelenen ve incelenen çalışmaların yanı sıra çocuk yoksulluğu bağlamında yapılan çalışmaların yanında bu alanda yapılan çalışmaların literatürüne eleştirel bir değerlendirme yapan Dalfidan'a (2020: 400) göre, "*çocuk yoksulluğunun sosyoloji literatüründeki yerinin sosyal politika ve iktisat alanları ile karşılaştırıldığında çeperde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum sosyolojide çocuğun statüsü ve çocukluğa sosyolojik bakışın bir çıktısıdır. Zira sosyoloji alanındaki yoksulluk çalışmalarında çocuklar çoğunlukla dikkate alınmamıştır*".

Yapılan çalışmaların birçoğunda yoksulluğu çok boyutlu irdeleyen yaklaşımlar çocuğu genel bir kavram olarak yoksulluk algısı içinde ele almışlardır. Çocuk yoksulluğunu tek boyutlu olarak ele alan çalışmalarda da genel olarak yoksulluğun çocuğun geleceği üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Yoksulluk sorununa mikro düzeyde müdahalenin yeterli olmayacağı makro düzeyde çocuk merkezli çalışmalar yapılması gerektiğini savunan çalışmalara sık rastlanmaktadır. Yoksulluğu küresel boyutta ele alan geniş bir literatürün yanında, çocuk yoksulluğunu değerlendiren çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Özellikle 2020 yılı öncesi yapılan çalışmalarda çocuğu doğrudan odak noktası olarak alan çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Ayrıca çocuğu kentsel yoksulluk içinde bir birey olarak kabul eden çalışmaların yok denecek kadar az olduğu tespit edilmektedir. Bu durum alanyazın bağlamında çalışmayı kısıtlayan bir olgudur. İlgili alanyazında yoksulluk konuları çalışılsa da, yoksulluğa çocuk gözüyle bakan ve yoksulluğun çocuk yoksunluğu açısından değerlendiren çalışmaların olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada yoksulluğu 'çocuk gözünden yoksunluk' olarak ele alarak alana farklı bir bakış açısı kazandırmak ve bu bakış açısından ilgili sorunu irdelemek hedeflenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMLARI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yoksulluk Kavram ve Olgusu

Yoksulluk kavramsal olarak zihinde niceliksel bir olgu olarak çağrışım yapsa da esasında çok geniş ve derin bir olgudur. Yalnızca maddiyatla ölçülemeyecek nitelikte oldukça derin bir kavram olan ‘yoksulluk’ ifadesi üzerinde tanımsal olarak bir görüş ortaklığı bulunmamaktadır. Yapılan tüm tanımlar yapıldığı zamana, mekâna, tanım yapan kişilerin bakış açılarına ve değer sistemlerine göre farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle yoksulluk kavramı birçok tanıma sahiptir.

Yoksulluk kavram olarak ilk kez İngiltere’de Booth tarafından 1880’lerde ortaya atılmış, fakat geliştirilmiş hali 1899’da Rowentree tarafından York kenti için yaptığı çalışmasında kullanılmıştır. Lakin sonradan yapılan araştırmalar ve incelemeler neticesinde ‘*yoksulluk kavramının ilk olarak 1870 yılında İngiltere’de çıkarılan İlkokullar Yasası gereğince eğitim masraflarını ödeyemeyen ailelerin tespiti amacıyla il milli eğitim müdürlüklerince yapılan çalışmalara dayandığı kabul edilmektedir*’ (Şenses, 2019: 108).

Uluslararası literatür tarandığında da kavram olarak yoksulluk çok çeşitli tanımlara sahiptir. Kalkınma iktisatçısı olan Amartya Sen’e göre yoksulluk belirli bir asgari kabiliyeti karşılayamama durumudur. Bu tanıma bakıldığında bireylerin ve hanelerin içinde olduğu maddi ve manevi durum, eğitim hayatları, sahip oldukları beceri ve sermaye gibi varlıkların yaşam standartlarına ne ölçüde tatmin edici bir rol üstlendiğine bağlı olan olguya yoksulluk (Ceyhan 2016: 47; akt. Yaşar ve Taşar, 2019) denilmektedir.

Kişilerin kendilerini tatmin edecek veya asgari ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir gelire sahip olamama durumunu yoksulluk olarak tanımlayan Drewnowski (1977) gibi Lipton (1997) da yoksulluğu kişi başına özel tüketimin belirli bir düzey altında kaldığı durum olarak açıklamaktadır.

Marshall’a (1999) göre, en genel tanım ile yoksulluk; maddi kaynaklardan kimi zaman da kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir olgudur.

Yoksulluk kişinin dilediği şekilde bir yaşam kalitesine sahip olamaması durumunu ifade edebilir. ‘*Yoksulluk; barınacak bir yerin olmaması, eğitimsizlik, açlık, hasta olup tedavi görememek, herhangi bir işinin olmaması, kirli suyun sebep olduğu*

hastalık yüzünden evladını kaybetmek, gelecek kaygısıyla yaşamak ve evlatlarının geleceğinden kaygı duymak, siyasal hayata katılamamak, özgür olamamak, umutsuzluk ve eşitsizlik vurgulamalarıyla yoksulluğun ne olduğuna yönelik çeşitli cevaplar verilebilir'' (Gündoğan, 2008: 42-43).

Kavramsal olarak yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliğinin sonucu olarak kabul edilebilmektedir (DPT, 2001: 103).

World Bank (1990) asgari yaşam standardına erişilememiş olma durumunu yoksulluk olarak tanımlamaktadır.

Yoksulluk kavramının objektif bir olgu olmasının zorluğunu, kavram ile ilgili yapılan tanımların çeşitliliğinden çıkarım yaparak anlamak mümkün. Genel bir ifade ile yoksulluğu tanımlamanın güçlüğünden kaynaklı yoksulluk çok çeşitli bir kavramdır. Yoksulluğu doğru ifade edebilmek için bu kavramları açıklamak gerekmektedir.

2.2. Yoksulluk Çeşitleri ve Yoksunluk

Yoksulluğun farklı boyutları mevcuttur ve bu boyutlar ele alındığında birçok yoksulluk tanımı karşımıza çıkmaktadır. Mutlak yoksulluk (absolute poverty), görelî yoksulluk (relative poverty) ve insani yoksulluk (human poverty) temelde ele alınan yoksulluk türleridir, fakat yoksulluğu daha detaylı tanımlayabilmek ve araştırmaya özgü görünümelerini de değerlendirmek açısından objektif, sübjektif, kronik, geçici, kırsal, kentsel, nöbetleşe yoksulluk gibi kavramlar da açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmanın ana konusunu oluşturan 'yoksunluk' kavramı da irdelenmiştir.

2.2.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk

Yoksulluğu anlamaya ilişkin en temel iki yaklaşım mutlak ve görelî yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlıklı gıdaya, uygun konutlara, elektriğe ve suya erişiminizin olmaması, mutlak yoksulluk içinde yaşanıldığı anlamına gelmektedir. Bağdadioğlu (2003: 4) bireylerin fiziki olarak hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari tüketim seviyesini mutlak yoksulluk olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle "mutlak yoksulluk" kavramı ile hane halkı ya da bireylerin, biyolojik olarak standart yaşantılarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları açlığını giderecek materyaller, başını sokacak bir yuva ve yaşamını devam ettirebilmek için gerekli olan sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan minimum gelir ve gider düzeyleri ifade edilmektedir (Erdem, 2006: 327).

Yoksulluk tanımı veya ölçümü yaparken hâkim olan yaklaşım mutlak yoksulluk çizgisi(sınırı) yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk aslında bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelir ve kaynağa sahip olmamaları veya mutlak asgari refah düzeyine erişememeleri ile hayatta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere ulaşmalarının sağlanamamasını ifade eder (Alagh, 1992; akt. Şenses, 2019: 63).

Toplumda refah içinde yaşanan belirli bir düzey vardır ve bu düzeye yaklaşamama veya refah seviyenin altında kalma durumu da görelî yoksulluğu olarak (Üstün, 2007: 9: akt. Aksan, 2012) tanımlanmaktadır.

Görelî yoksulluk sınırı, TÜİK tarafından, eşdeğer fert başına medyan gelirin/harcamanın yüzde 50 oranı dikkate alınarak oluşturulmaktadır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması, bu sınırının altında kalan nüfusun, toplam nüfus içindeki payı görelî yoksulluk oranı olarak hesaplanmaktadır (Çalışkan, 2010).

Dünya Bankasının 1990 yılında yayımladığı kalkınma raporunda “mutlak yoksulluk” ve “görelî yoksulluk” şeklinde iki temel tanım yapılmıştır (World Bank, 1990; akt.. İnsel, 2001: 64). Mutlak yoksulluk (absolute poverty), bireyin temel gereksinimlerini karşılaması için ihtiyacı olan gelirin belirlenmesinden önce o bireyin veya hane halkının hayatlarına devam etmelerini sağlayacak asgari ihtiyaçların tespit edilmesi olarak tanımlanır (Aktan ve Vural, 2002: 43). Mutlak yoksulluk tanımının tarihçesinin 19. Yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayandığı düşünülmektedir. Bu çalışmalara göre mutlak yoksulluk, insanların asgari ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu olarak (Alagh, 1992: 109; akt. Şenses, 2019: 63) ifade edilmektedir.

İnsanların sadece gıda gereksinimleri olmadığından hareketle;

- Bireyin hayatta kalmak için gerekli gıdaya erişemeyen, karnını doyuramayan
- Dış çevreden korunacak bir barınma olgusuna sahip olamayan
- Temiz içme ve kullanma suyuna erişemeyen,
- Yaşaması için gereken sağlık hizmetlerine ulaşamayan
- Temel eğitim göremeyen,

insanların “mutlak yoksul” olarak nitelendirilebileceği (Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi, 1995: 41) aktarılmaktadır.

Mutlak yoksulluk sınırı bireylerin yaşamlarını sürdürmek için gerek duyduğu en asgari gereksinimler göz önüne alınarak belirlenmektedir.

Görelî yoksulluk kavramı, Walter Runciman tarafından 1966 yılında yapılmıştır (Demirel, 2017). Yoksulların zenginliğin olduğu bir toplumda yaşamları halinde karşılaştırma yaptıklarını ve zenginliğe ulaşamama durumunda imrenme yaşadıklarını, hoşnutsuzluk, adaletsizlik ve eşitsizliğin yoğun şekilde hissedildiğini bildiren ve görelî yoksulluk kavramını geliştiren Runciman'a (1966) göre, insanların tutumlarının, beklentilerinin ve şikâyetlerinin içinde yaşanan topluma referansla yapılan karşılaştırma sonucu oluşturmaktadır.

Dünya Bankası tarafından yapılan "görelî yoksulluk (relative poverty)" tanımında ise yoksul hane halkı veya birey ile aynı toplumda yaşayan ve mevcut duruma göre ortalama bir gelir elde edebilen hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki fark tanımlanmaktadır (Dumanlı, 1995). Başka bir deyişle, toplumsal bir varlık olan insanın yaşadığı toplumun bir kesiminin başka bir kesimi ile karşılaştırıldığında iki kesim arasında fark oluşmaması için gerekli olan yaşam standardından mahrum kalmaktır.

Görelî yoksulluk bireye yaşamını sürdürmesi için yeterli olan gereksinimlere sahip olduğu halde toplumun, ortalama gelir düzeyi temel alınarak bu düzeyin altında kalması durumunu ifade eder (Gürsel, 2000: 311; akt. Çamur Duyan, 2006: 8).

2.2.2. Objektif Yoksulluk – Sübjektif Yoksulluk

Lok-Dessallien'e (1999) göre objektif bakış açısı, yoksulluğu neyin oluşturduğu ve insanları yoksullaşmasına sebep olan durumlardan çıkarmak için neye gereksinim duyduklarına dair "normatif yargıları" içermektedir. Sübjektif yaklaşım ise bireysel çıkarılara vurgu yapar, insanların hizmetlere ve mallara verdiği değer niceliğine, onlar hakkındaki tercihlere bakar (Lok-Dessallien, 1999: 03; akt Çetin, 2020: 514).

Gözlemlenebilir ve ölçülebilir değişkenleri kullanan objektif yoksulluk analizlerinin yanı sıra, sübjektif yoksulluk analizlerinde, bireylerin veya hane halklarının maddi durumlarına ilişkin olarak bireylerin görüşlerinin önelliği vurgulanmaktadır (Yılmazer, 2020: 9).

2.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk

Aktan ve Vural'a (2022) göre, gelir yoksulluğu, "*yaşamı sürdürebilmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel*

gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak ifade edilmektedir”.

Gelir yoksulluğundan farklı olarak insani yoksulluk kavramı, çok temel veya ‘tahammül edilebilir’ bir yaşam sürmek için gereken fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatır (Kurşuncu, 2006: 15).

1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu’nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı insanca yaşam için maddi imkânların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanır. Bu nedenle asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate alır. İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin (40 yaşın altındaki nüfus yüzdesi) kısalığı, temel eğitim (okuma yazma bilmeyen nüfus oranı) olanaklarından mahrum olma ve kamusal ve özel kaynaklara (temiz içme suyu, yeterli sağlık olanakları, yeterli beslenme) gibi makul yaşam kriterlerinden ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim standartlarından yararlanamayan bireylerin oranını ölçmektedir.

2.2.4. Kronik – Geçici Yoksulluk

Kısa süreli veya dönemsel olarak varlık gösteren yoksulluk türüne geçici yoksulluk denilmektedir. Ekonomik dalgalanmaların olduğu zamanlarda veya kriz dönemlerinde kendini daha çok hissettiren bir türdür. Geçici yoksulluk, finansal krizler, doğal afetler, mevsimlik ve geçici işsizlik durumları, yüksek enflasyon ve dışsal şoklar gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (İncedal, 2013: 26).

Belirli sebeplere bağlı olarak yoksulluğun süresinin öneminden hareketle Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “kronik yoksulluk” tanımı geliştirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’nün tespitine göre; ‘olağanüstü yoksulların durumlarının beş yıldan daha fazla devam etmesi ve durumlarının düzeltilmesinin imkânsız olması halinde bu yoksulları ‘kronik yoksul’ olarak tanımlanmıştır’ (DPT, 2001: 106). İbrişim’e (2008) göre yoksulluk durumu beş yıldan fazla sürenler “kronik yoksul” olarak tanımlanır.

Kronik yoksulluk, “*salt ekonomik haklardan yoksun olma değil, aynı zamanda uzun süreli, şiddetli bir biçimde yaşanan ve nesilden nesile aktarılan yoksulluk anlamına gelmektedir. Kronik yoksulluğu geçici yoksulluktan ayıran en önemli özellik*

ise bireylerin bu döngüyü kırıp yoksulluktan kurtulabilme olasılıklarının çok düşük düzeyde olması ya da hiç olmamasıdır” (Temiz, 2008: 63).

2.2.5. Kırsal – Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğun temelini oluşturmaktadır. Kırsal kesimde yaşamakta olan, küçük toprak sahipleri olan veya hiç toprak sahibi olmayan tarım işçileri arasında yaygın olan, yaşadığı yerin coğrafi özelliklerine uygun kırsal meslek kollarında çalışan insanlar arasında yaygınlaşan bir yoksulluk türüdür (Öztürk, 2008: 621). Yatırımların yetersiz oluşu, sulama imkânlarının yetersizliği, hava koşullarına bağlı olarak üretim yapılışı, verimsiz üretim, faizle borçlanma gibi etmenler, küçük toprak sahiplerinin zaman içinde topraklarını kaybederek kiracı ya da ücretli işçi konumuna gerilemelerine, düşük verimlilik, düşük ücret kısır döngüsü içinde yoksullaşmalarına yol açmaktadır (Das, 1995, akt. Şenses, 2019: 209).

En genel tanımıyla kırsal yoksulluk, eğitim, sağlık, temiz su ve konuta ulaşım, iletişim hizmetlerine erişim alanlarındaki eksiklikler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kırsal alandaki az gelişmişlik kentsel alandaki büyümenin devamlılığını olumsuz etkilemektedir (İncedal, 2013: 24).

Birleşmiş Milletler Habitat Raporuna (Habitat, 1996: 8) göre nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin çeşitli nedenlerle tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari ücret standardını sağlayabilecek kaynaklara ulaşamaması, barınma yoksulluğu ve toplumsal/ davranışsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek konumda olması durumu kentsel yoksulluğu ifade etmektedir.

Kentsel yoksulluğu oluşturan farklı kriterler vardır. Bu kriterler; yetersiz gelir, yetersiz barınma, kamusal altyapı hizmetlerinin varlığı, hukuk sisteminin işleyişinden yararlanamama, sosyal güvenlik mahrum olma gibi olguları kapsar. Başka bir ifadeye göre ise; kentsel yoksulluk ekonomik sorundan daha geniş bir açıdan değerlendirilmektedir. Bu durumda bireysel gelişim, fiziksel koşullar ve toplumsal ilişkiler kentsel yoksulluğu oluşturan üç ana faktör olarak ele alınmaktadır.

2.2.6. Nöbetleşe Yoksulluk

Nöbetleşe yoksulluk, toplumun özellikle enformel kesimlerinin kendi aralarında kurdukları ve birbirlerinin üzerinden zenginleşebilmelerini sağlayan eşitsiz güç ilişkileridir (Pınarcıoğlu ve Işık, 2020: 156). Başka bir deyişle kente göç dalgalarına katılan grupların kendi aralarında kurdukları ortaklıklardır. “Zenginleşen gecekondulu

süreç içerisinde her türlü yerel kaynaktan beslenerek, bu kaynaklar üzerine kurulu ilişki ağları sayesinde kentte yaşama stratejileri oluşturmakta ve bu stratejileri kendilerinden sonra gelenlerin üzerinden yürüterek yoksulluğunu bir şekilde onlara devretmektedir. Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu'nun “*Nöbetleşe Yoksulluk*” adını verdikleri bu süreç kültürle sınıfsallık arasındaki karmaşık ilişkinin bir tür yansıması olarak nitelendirilebilir” (Altınok, 2006: 13). Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi nöbetleşe yoksulluk genellikle kırsal yoksulluğu azaltma stratejilerinin doğurduğu sonuçlardan birisidir.

2.2.7. Yeni Yoksulluk

Türkiye’de yoksulluk tanımlanırken kullanılan ‘yeni yoksulluk’ kavramı yoksulluğa bakış açısını değiştirmiştir. Buğra ve Keyder’e göre yeni yoksulluk, “*toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir tabakaya işaret etmektedir*” (Erbil Erdugan, 2010: 14).

Kentlerde yaşayan yoksul kesimleri ifade etmek için ‘yeni yoksulluk’ kavramı kullanılmaktadır. “*Hakim kapitalist üretim, tüketim ve sınıf ilişkilerinin dışında, süreksiz, güvencesiz ve marjinal işlerle geçinmekte olan, kötü ve çökmüş mekanlarda yaşayan ve dışlanan cinsel, ırksal, etnik ve dinsel kimliklerle örtüşen yoksulluğu tanımlamada kullanılmaktadır*” (Sipahi, 2006: 186).

2.2.8. Yoksunluk Kavramı

Yoksunluk herhangi bir şeyden maddi ya da manevi yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Daha dar bir kapsamı olan yoksulluk terimi gibi yoksunluk da, mutlak veya görelî bir çerçevede değerlendirilebilir. Mutlak yoksunluk, yaşamı sürdürmenin temel ihtiyaçlarını karşılayacak araçların (yiyecek, giyecek ve barınma) kaybedilmesini ya da olmamasını anlatırken, görelî yoksunluk insanların başkalarıyla karşılaştırıldığı zaman yoksun oldukları şeyleri anlatmaktadır. Belli bir konfordan yoksun olan kişiler kendilerini o konfora sahip olan başkalarıyla karşılaştırır ve bunun sonucunda bir yoksunluk duygusu hissederler.

Ekonomik sıkıntıda olma durumunu ifade eden maddi yoksunluk; çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği ile ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumu ile ilgili

hane halklarının algılarını yansıtmaktadır. Yukarıda belirtilen dokuz maddenin en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanan ciddi maddi yoksunluk oranı 2018 yılında %26,5 iken 2019 yılı anket sonuçlarında 0,2 puan azalarak %26,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021).

Crosby'nin (1976) geliştirdiği Göreli Yoksunluk Teorisine göre yoksunluk, eşitlikten yararlanamayan bireyin yaşadığı durumu açıklar. Teoriye göre yoksunluk “*bir tutum, bir memnuniyetsizlik duygusu veya bir adaletsizlik algılaması*” (İçerli, 2010: 68; akt. Yılmaz, 2019: 6) olarak tanımlanmıştır.

2.3. Kentsel Yoksulluk Kavramı

Nüfusunun çoğunun ticaret, sanayi ya da hizmet alanında çalıştığı, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanlarına kent denilmektedir, kentsel yerleşim alanlarının genel tanımıdır. Kentin odağında gerçekleşen yoksulluk, kentsel yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel yoksulluk, ekonomik ve toplumsal alanda var olan eksikliklerden ya da dönüşümlerden meydana gelmektedir. Kentteki yoksulluk yaşam alanları itibariyle yeterli gelirlere ulaşmayı engellemekte ve temel hizmetleri de almaya engel teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra yetersiz yaşam alanları, yoksul bireylerin kentsel alanlardan dışlanması, eğitim ve sağlık imkanlarından faydalanma yetersizliği, bireyin bilgi alma kanallarının sınırlanması, güven eksikliği ve şiddete maruz kalma, istihdam kalitesinde sorunlar yaşama gibi durumlarla karşılaşılmasına sebep olmaktadır (Türkdoğan, 2003: 106-107). Kentsel yoksullukta temel ihtiyaç maddelerine ulaşmadaki gelir yetersizliği yanında barınma, kişisel ve iş güvenliği, çevresel koşullar, sağlık ve eğitim hizmetleri, sivil haklar, barınma gibi diğer göstergeler de dikkate alınmaktadır (Gürler Hazman, 2010: 143).

Kentler günümüzde artan yoksulluğun etkisiyle sorunlu alanlar haline gelmiştir. Bunun asıl sebepleri küreselleşme ve kapitalizmin etkisi ile oluşan sınıfsal eşitsizliktir. Gelişmiş ve gelişmemiş tüm toplumların ortak somut sorunu olan yoksulluk kentlerde farklı tarzlarda ortaya çıkmaktadır (Akgün, 2019: 46).

Öztürk'ün (2008: 14) aktarımıyla kentsel yoksulluk; Birleşmiş Milletler Habitat Raporu'nda (Habitat,1996: 8) “*nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin çeşitli nedenlerle tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari ücret standardını sağlayabilecek kaynaklara ulaşamaması, barınma yoksulluğu ve toplumsal, davranışsal*

ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek konumda olması durumunu ifade etmektedir”.

Kentsel yoksulluğun anlaşılmasında odaklanması gereken ekonomik sorunlar, kırdan kente göç, mekânsal ayrışmalar/soyal dışlanmalar, gelir dağılımındaki dengesizlikler gibi sebeplerdir.

2.4. Kentsel Yoksulluğun Nedenleri

Kentsel yoksulluğa sebep olan birçok faktör sıralanabilir lakin bazı faktörler esas sorun olarak ele alınır. Göç, gecekondulaşma ve mekânsal ayrışma, ekonomik krizler ve işsizlik, gelir dağılımındaki düzensizlik ve adaletsizlik, sosyal dışlanma yoksulluğun başta gelen sebepleri arasındadır. Bu sebepler ayrıca yoksulluğun yarattığı problemler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yani yoksulluğun nedenleri aynı zamanda yoksulluğun sonucu olarak da yorumlanabilir (Vural vd., 2017: 49-50).

2.4.1. Göç, Gecekondulaşma ve Mekânsal Ayrışma

Çeşitli sebeplerle (ekonomik, sosyal, siyasi) bireylerin veya toplulukların bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine temelli veya dönemsel olarak gitmeleri göç olgusunu ifade etmektedir. Özellikle kırsal alanlardaki ekonomik yetersizlikler, tarımda makineleşme sonucu oluşan iş gücüne olan gereksinimin kırdan azalması, kentin eğitim, sağlık gibi olanaklarının cezbedici yönleri bireylerin kente olan yönelimlerini artırmıştır. Türkiye’de 1950’li yıllarda ağırlıklı olarak kırdan kente göçün temel sebebi de tarımda makineleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırdan kente yapılan göçler, tarımdan sanayiye, sanayi sektöründen hizmet sektörüne geçişin sonucu olarak ekonomik değişime dayanan işsizlik, buna bağlı olarak kayıt dışı işçiliğin yaygınlaşması ve sosyal güvenceden mahrum kalma, beşeri sermayenin azlığı, istihdamda fırsat eşitsizliğinin varlığı, yetersiz sermaye ve girişim eksikliği, küresel ekonomik dalgalanmaların meydana getirdiği krizler, adaletsiz gelir dağılımı, eğitim, sağlık gibi kentsel hizmetlerin herkes tarafından aynı ölçüde paylaşılamaması, eğitimsizlik sonucu eksik kalan hak ve sorumluluk bilinci, ailelerin demografik nitelikleri gibi hususlar kentsel yoksulluğu kalıcı olma noktasında olumsuz yönde etkilemektedir (Sarı ve Coşkun, 2004: 574).

Kentlere akın edenler kentlerde büyük nüfus yığılmasına neden oldukları halde, kentsel arz ve olanaklarda aynı derecede bir artış olmadığından, kentleşme, nüfus artışlarından dolayı demografik şişme söz konusu olmakta ve bu durum kentsel

mekânlarda iş gücü fazlalığına sebep olduğu için istihdam açığı ortaya çıkmaktadır. Kentlerdeki işsizlik kentsel yoksulluğunu temelini oluşturur.

İşsizliğin artışının yol açtığı gelir yetersizliği sebebiyle temel ihtiyaçlardan olan barınma ihtiyacı bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Göç olgusu sonucunda barınma ihtiyacı doğmaktadır ki bu ihtiyaç birçok problemi beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin başında, çarpık kentleşme, sosyal dışlanma, kültür çatışmaları ve insanların yalnızlaştırılması gelmektedir (Şentuna, 2019: 21-23). 1980 sonrası liberal anlayış ile kırsaldan kente göçün hız kazanması kentlerde konut yetersizliğine ve niteliksiz iş gücü fazlalığına neden olmuştur. Konut yetersizliği devlet arazilerinin bir şekilde konut arazisine dönüşmesine yol açmıştır. Bu durumun sonucunda da gecekondulaşma hız kazanmış ve kırdan gelen düşük gelirli gruplar kira karşılığı bu konutlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Kentin sanayisizleşme sürecine girmesi, kentsel toprak ve sermayenin üretim yapmadan piyasa aracılığıyla yatırım aracı haline gelmesi, gelir grupları arasındaki farkı büyütmüş, yoksullar ile üst gelir gruplarının yaşama alanlarını birbirinden ayırtmıştır (Sönmez, 2002: 256). Günümüzde yaşanan yoksullukta, yoksulların yaşadığı kesimlerin toplumun diğer kesimleri ile ilişki kurmasının zorlaştığı, bunun da kentlerde mekân ayrışmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Yoksulların yaşadığı bölgelere bakıldığında üst gelir gruplarından sosyal ayrışmanın yanı sıra kentin imkânlarından yararlanma konusunda da problem yaşandığı görülmektedir. Gecekondulaşmanın olduğu yoksul kesimlerde altyapı, konut gibi kamu hizmetlerinin düşüklüğünden kaynaklı sorunlar da yer almaktadır.

Adaman ve Keyder'e (2005: 9) göre, mekânsal dışlanma, insanların doğdukları ve yaşadıkları yerler yüzünden küçük görülmesine neden olmaktadır. Bunun yanında, yaşanan yerleşim yerinin kamusal hizmetlere ve ekonomik kaynaklara ulaşımı engellemesiyle dışlanmayı yoğunlaştırdığını ifade etmektedirler.

2.4.2. Ekonomik Krizler ve İşsizlik

Ekonomik olgular yoksulluğun ana sebebini oluşturmaktadır. Ekonomik sebeplerden kaynaklanan yoksulluk ülkelerdeki sermaye yetersizliğiyle ilişkilidir. Bu duruma bağlı olarak kentsel yoksulluk derinleşmektedir. Ekonomik yetersizliklerin sonucunda güvenlik, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal imkânlardan faydalanamama gibi sorunlar kentsel yoksulluğun artmasında rol oynamaktadır (Sipahi, 2006: 175-177).

Ekonomik krizler gelir dağılımını bozmakta ve bu durum yoksulluğa davetiye çıkartmaktadır.

Ekonomik krizler, “*ekonomide aniden ve beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan olayların makro ve mikro açıdan ülke ekonomisini derinden etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması olarak tanımlanabilir*” (İncedal, 2013: 36). Ekonomik krizlerin sebep olduğu işsizlik ve hane gelirinin azalması sonrasında oluşan huzursuz ve endişeli ortamlara maruz kalan çocuklar bu süreci derinden yaşamaktadırlar (12. Innocenti Raporu, 2014: 2; akt. Işık Kuru, 2021: 20).

Yoksulluk hangi zaman ve mekânda olursa olsun işgücü piyasası ile her zaman ilişkili olmaktadır. Eğitim düzeylerinin yanı sıra bireylerin hanesindeki demografik etkenler ve sosyo-kültürel durumları işgücü piyasasındaki konumlarını (Şenses, 2019: 164).

Üretimin azalması, işsizliğin artması, ücretlerdeki gerileme, enflasyondaki beklenmedik düşüşler krizin en öngörülebilir unsurlarındandır. Bu ekonomik göstergelere ek olarak toplumda sosyal bir olumsuzluk ortamı oluşturmakta, insanlar arasında panik ve huzursuzluk ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Padır, 2020: 23). Gözlemlenen en gerçek olgu ise yaşanan kriz ortamlarından en çok etkilenen kesimin yoksul özellikle de yoksul çocuklar olduğudur.

2.4.3. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

Dengesiz gelir dağılımının sebepleri esasında yoksulluğun ana sebeplerini oluşturmaktadır. Kavram olarak gelir dağılımı ülkelerin belirli bir zaman diliminde elde ettiği gelirin çeşitli faktörler (bireyler, gruplar veya üretim grupları) arasında ne ölçüde dağıtıldığıdır (Karaman ve Özçalık, 2007).

1980 sonrası liberal anlayış ile kırsaldan kente göçün hız kazanması kentlerde konut yetersizliğine ve niteliksiz iş gücünün doğmasına yol açmıştır. Konut yetersizliği devlet arazilerinin konut arazisine dönüşmesine yol açmıştır. Bu durumun sonucunda da barınma ihtiyacını gecekondulaşma olgusu ile çözmeye başlayan düşük gelirli birey ve aileler kira karşılığı bu gecekondularda yaşamaya başlamışlardır. Göçle gelenlerin eğitim seviyeleri düşük olduğundan veya kalifiye olmadıklarından, kazandıklarının ancak barınma gideri ve karınlarını doyurmaya yetebildiği için birikim yapma ve durumlarını iyileştirme gibi bir seçenekleri yoktur (Aytaç ve Akdemir, 2003: 57). Bu kısır döngünün neticesinde de zengin gelirini artırmaya fakir ise elindekini yetirmeye çalışarak yoksullaşmaya devam etmiştir. Bu durumun sonucunda da bölgeler arasında

dengelesizlikler oluşmaktadır. Bölgeler arasındaki gelişim istikrarsızları da yoksulluğun temel sebeplerindendir. Gerek sektörel gerek coğrafi anlamda farklılaşan bu bölgeler arasında kaynak dağılımının istikrarsız olması sosyal, kültürel ve siyasi problemlere neden olmaktadır (Kule ve Es, 2005: 270).

Dünya Bankası'nın gelir dağılımı kriterlerinde orta gelirli ülkeler grubu içinde yer alan ve en zengin ile en yoksul grup arasındaki farklılığın daha fazla açılma tehlikesinin bulunmadığı ülkelerden biri olarak kabul edilen Türkiye'de yoksulluk giderek artmakta ve buna bağlı olarak mutlak yoksulluk artık bir tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda sıkça yaşanan ekonomik krizler, depremler ve doğal felaketlerle bireylerin yaşadığı maddi gerilemeler ve ekonomik yetersizlikler sonucu, yoksulluk yardımlarına başvuran kişi sayısında da sürekli bir artış olmakta ve bu durum gelir eşitsizliğini derinden etkilemektedir (Sallan Gül, 2002: 110).

2.4.4. Sosyal Dışlanma

Dünya üzerinde etnik kökene veya cinsiyete bağlı olarak yapılan ayrımcılık bireylerin ve toplulukların sosyal yaşamdan dışlanmalarına veya sosyal faaliyetlere katılamamalarına yol açmaktadır. Ayrımcılık, iş gücü, eğitim, sosyal alan, barınma ve kamu hizmetlerine erişim alanlarında yoksulluğu etkileyen en önemli faktörlerden biridir (Şenses, 2019: 54-58). Çeşitli etkilere sahip olan sosyal dışlanmışlık bireylerin dil, din, ırksal ayırım neticesinde kamu hizmetlerine ve ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimini engellemektedir (Hekimler, 2012: 21; akt. Yılmaz, 2020). Bu tür ayrımcılıklardan en çok kadınlar ve savunmasız olan çocuklar etkilenmekte ve bu sebeple sosyal dışlanma tehdidinde en çok onlar maruz kalmaktadır.

2.5. Türkiye'de Kentsel Yoksulluk Sorunları ve Tarihsel Süreci

Kentlerin sosyo-ekonomik bağlamda değişime uğraması Türkiye'de 1950'lerden sonra görülmeye başlamıştır. Kentleşmenin hız kazanması ile kendi kendine yetemeyen kentler ortaya çıkmaya başlamış ve işsizlik, altyapı yetersizlikleri, erişilemeyen sağlık, yetersiz eğitim olanakları gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca kente adapte olamayan kentte yaşayan ama kentlileşemeyen insanlar görülmeye başlamıştır (Zeybekoğlu Dündar, 2011: 120). Kente adapte olmakta zorlanan bu toplumlar kendi aralarında birlik kurmuş ve dayanışma ağı içine girmişlerdir. Kente diğerlerinden önce gelenlerin tecrübeleri yeni göç edenlere yol gösterici olmuş ve bu durum barınma ve işsizlik sorunlarına bir nebze de olsa çözüm üretmede faydalı olmuştur.

Artan göç problemi beraberinde konut sıkıntısını getirmiş ve hazine arazilerinin işgal edilip oralara gecekonduların yapılmasına yol açmıştır. Bu durum sonucunda ortaya çıkan çarpık kentleşme olgusu önü alınamaz bir hal almıştır. Zeybekoğlu Dünder'a (2011) göre, *“kentleşmenin ilk dönemlerinde üzerine konut yapılacak bir toprak parçası elde etmenin en kolay yolu olarak arazi işgali, devlet ile kente göç eden kitleler arasındaki sessiz ortaklığın en önemli öğelerinden biri olmuştur.”*

Küreselleşmenin etkisini göstermeye başladığı 1980 ve sonrası dönemde gerek dünya gerekse Türkiye açısından ekonomik durumların derinden etkilendiği söylenebilir. Bu küreselleşme gelişmesi ile liberal politikalar benimsenip hayata geçirilmeye başlamış ve ülkelerin sanayileşmesi dışa dönük bir hal almıştır. Akkaya'ya (2002: 206) göre, 1980 dönemi sonrasında Türkiye'de yoksulluk kentlerde önemli oranda artmıştır. Bu dönemde neo-liberal politikaların etkinliği, kırsal kesimden kente göçün yoksulluk, işsizlik ve sosyal adaletsizlik üretmesine neden olmuştur.

Bu durumların sonucunda Türkiye'de kentler bazında bir orta sınıf denilen olgunun belirginleşmesiyle karşı karşıya kalınmıştır. Lüks tüketime önem veren bu sınıfın hayat tarzı en önemli özelliğidir (Şimşek, 2005; akt. Öztürk, 2008: 16).

Kentleri etkisi altına alan tüketim kültürü ile yoksul ile yoksul olmayan arasındaki farklar bariz şekilde gözlemlenmeye başlamıştır. Bu farkların oluşturduğu karşıtlık hissi görece yoksulluğu görünür hale getirmiştir. Toplumsal adaletsizlik açısından kentteki yoksulların durumu daha çok ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2008: 16). Yoksul kesimin ulaşamadığı tüketim malları yüzünden yoksulluğun dışlanma boyutu ortaya çıkmaya başlamış ve toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda kentlerde yaşanan tüketim çeşitliliği kırsal kesimdeki bireyleri kente çeken bir özellik olmuş ve bunun sonucunda oluşan göçlerin etkisiyle yeni göç eden kesim ile 1980 öncesi kente yerleşenler arasında bir ortaklık kurulmaya başlamıştır; fakat bu ortaklık 1980 öncesindeki kurulan dayanışma ağından farklı şekilde ilerlemektedir. Kent yoksullarının birbirleri üzerinden zenginleşmelerine yol açan 'nöbetleşe yoksulluk' kavramının ortaya çıktığı bu dönemde kente önceden gelmiş olan göçmenlerin, daha sonradan gelen gruplar üzerinde kurduğu hakimiyet söz konusudur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2020: 155-156).

Kentlere gelen göç dalgaları ile kentlerdeki istihdam olanaklarının yetersizleşmesi ve artan nüfusa bağlı olarak yaşam kalitesinin düşmesi kaçınılmaz olmuş ve bu durum kentsel yoksulluğu tetiklemiştir. Hızlı kentleşmenin oluşturduğu

tahribat ulaşımın zorlaşmasına, kamu hizmetlerine erişimin güçleşmesine ve yoksulluğu mekânsal olarak görünür hale getirmesine neden olmuştur (Kentleşme Şurası, 2009: 35).

Ravallion'un (2002: 442) aktarımına göre, kentleşme sürecindeki hızlı artış, BM tarafından gerçekleştirilen araştırmada, mevcut yoksulluk durumunun artacağına ve 2020 yılına kadar yüzde 40 oranına ulaşacağına işaret edilmektedir.

Son yıllarda küreselleşmenin beraberinde getirdiği salgın hastalıklar ve bunun sonucunda oluşan küresel ekonomik krizler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentteki yoksulluğun görünümünü artırmıştır. Pandemi ile beraber salgından ekonomik olarak etkilenen yerlerin başında kent merkezleri gelmektedir (Yılmaz, 2021: 188). Pandemi döneminde alınan tedbirler ile yoksulluk içinde olan bireyler daha da yoksullaşmıştır. Bu süreçten en çok etkilenenler kanunla korunamayan kayıt dışı istihdam edilen işçiler olmuştur. Ayrıca salgınla birlikte eğitimin veriliş şeklinin değişmesi de yoksulluğa farklı bir boyut kazandırmış ve online eğitim durumlarında internete erişimde sıkıntı yaşayan yoksul kesimlerdeki öğrencilerin eğitimden yoksun kalmalarına sebep olmuştur. Tablet, bilgisayar veya televizyona erişimin kısıtlı olduğu evlerde yaşayan çocukların eğitime ulaşmaları güçleşmiş, her ne kadar belediyeler tarafından bu konuda destek vermeye çalışılsa da yoksul kesimle yoksul olmayan kesim arasındaki fırsat eşitsizliği bu alanda da kendini göstermiştir (Yılmaz, 2021: 189).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Çocuk yoksulluğu genel olarak ailenin yoksulluğuyla doğrudan ilişki içindedir (Kınacı, 2020). Çocuk yoksulluğu, çocuğun ebeveynlerinden kendisine geçen özellikler bağlamında incelenmektedir. Çocuk yoksulluğu kavramı 1980 sonrası ayrı bir olgu olarak değerlendirilen bir kavramdır. Bu yıllardan sonra, yoksulluğun çocuk özelinde incelenmesi gerektiğine yönelik düşüncelerin ortaya çıktığı görülmektedir (Kudubeş vd., 2017: 81).

UNICEF, “Dünya Çocuklarının Durumu 2005” Raporunda yoksulluk içinde yaşayan çocuklara ilişkin şöyle bir tanımlama yapılmaktadır:

“Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar” (UNICEF 2005: 26).

UNICEF’in 2005 yılı “Dünya Çocuklarının Durumu” başlıklı çocuk yoksulluğuyla ilgili rapora göre: toplumda eşit bireyler olmalarını engelleyen, çocukların ortak gereksinimleri olan maddi ve manevi kaynaklardan yararlanamaması sonucu çocuk haklarının engellenmesine çocuk yoksulluğu denilmektedir (UNICEF, 2005). UNICEF’in aynı Raporunun 2001 yılındaki metnine göre yoksulluğun var olduğu bir ailede en çok etkilenen üyeler çocuklardır.

Çocuk sayısının düşük gelirli ailelerde fazla olması, çocukların yoksulluk içinde büyük yere sahip olduğunu göstermekte ve bu duruma en çok gelişmekte olan ülkelerde rastlanmaktadır (UNICEF, 2004: 18). Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile yoksulluk; yoksulluk ile de çocuk yoksulluğu doğru orantılı olarak seyretmektedir.

Yoksulluk riski ile karşı karşıya olan çocuklar; genellikle göçmen grupların, sağlık problemlerine sahip üyelerin bulunduğu hanelerin, anne ya da babadan birisinin olmadığı, hanede çok fazla çocuğun bulunduğu, işsizliğin yaşandığı ailelerin çocuklarıdır (DWP, 2003: 11).

Çocuklar tam anlamıyla yoksulluk içinde olmasalar dahi yoksulluk hissedebilmektedir. Görelî yoksulluk olarak tanımlanan bu olgu çocukların yaşama, büyüme ve gelişme açısından eşitsiz fırsatlara sahip olmalarına, çocukların diğer çocuklarla arasında fırsat eşitsizliği oluşmasına sebep olmakta ve bu durum hem

gelişmiş hem de yoksul ülkelerde çocukları derinden etkilemektedir. Erginlerin gerekli görmedikleri mal ve hizmetlere sahip olunamaması, çocuklar açısından önemli ve gerekli düzeyde bir yoksunluk olarak değerlendirilebilmektedir (UNICEF, 2004: 27).

Yoksulluğun aileler ve çocukları üzerinde etkilerine bakıldığında (Gönen, Hablemitoğlu ve Özmete, 2002; akt. Avşar Kurnaz, 2007: 51):

1. Yoksul insan için kendi işgücü en önemli kaynaktır. Gerçek geliri düşük olan yoksul hane halklarında kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere her bireyin işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Yoksul hane halklarının genellikle eğitimsiz ya da eğitim düzeylerinin düşük olması, niteliksiz işgücü olarak görülmeleri yoksulluklarını pekiştirmektedir.

3. Şiddetli yoksulluk koşulları sonucunda hane halkları barınma da dâhil pek çok hizmetten yararlanamamaktadır.

4. Yoksulluk yaşlılar, özürülüler, kadınlar ve çocuklar gibi toplumun özel gruplarının hane sorunlarını daha da derinleştirmektedir.

5. Yoksullar arasında ölüm oranı yüksektir. Özellikle çocuk ölümü oranları, yetersiz beslenme, sürekli sağlık bozukluğu ve eşit biçimde eğitimden yararlanamama yaşanan sorunların başında gelmektedir.

3.1. Çocuk Tanımı

Anne karnında ya da bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insana çocuk denir. Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır. Çocukluk hepimizin bir dönem farkında olmadan yaşadığı, yalnızca doğum ile erginlik arasındaki dönem olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Yaşamın ilk yıllarında temeli atılan gelişim, çocuğun ileri yaşlardaki yaşantısını büyük ölçüde etkileyecek bir süreçtir. Çocuğun hem aile ortamı hem de okulda aldığı eğitim ve öğretim, onun gelecekteki yaşantısını etkileyen en önemli unsurdur. Günümüzde, toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için bırakabilecekleri en iyi miras çocuklara yapılacak yatırımlardır çünkü geleceğin yetişkinleri bugünün çocuklarıdır.

Çocukluk erginliğe giden yolda ilk varılan durak, çıkılan ilk limandır (Onur, 2005: 19-20; akt. Karadoğan, 2019). “Çocukluk çağı, teorik seviyede çocuk olmanın anlamını çözebilme aşamasıdır” (Heywood, 2003: 80-110; akt. Karadoğan, 2019).

3.2. Çocuk Yoksulluğunun Göstergeleri

Yoksulluk içinde yaşamak çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından ihtiyaç duydukları olanaklardan yoksun bırakmaktadır. Bu olanaklardan yoksun olmak çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ekonomik koşulların yetersiz oluşu, gelir dağılımındaki eşitsizlik, yüksek işsizlik oranları, plansız göçün getirdiği zorluklar ve barınma sıkıntısı, çocuk yaşta yaptırılan evlilikler, yetersiz eğitim sonucunda ortaya çıkan sorunlar çocuk yoksulluğunun temellerini oluşturmaktadır. Bahse konu sorunlar sonucunda bebek ölüm oranlarında artışlar, beslenemeyen ve sağlıksız çocuklar, düşük okuma yazma oranları, çocuğa yönelik şiddet ve çocuk işçiliği, çocuk işçiliği gibi olgular meydana gelmektedir.

3.2.1. Bebek Ölüm Oranları

Ülkelerin kalkınma düzeyi ile ters orantılı olan bebek ve çocuk ölüm oranlarına bakıldığında gelişmişlik seviyesi azaldıkça ölüm oranı artış göstermektedir. Yalnızca sağlık sorunlarının belirleyici olmayan bebek ve çocuk ölüm oranları yoksulluğun da göstergelerindedir.

Bebek ve çocuk ölümlerinin seviyesi bir ülkedeki sağlık hizmetlerinin kalitesini gösteren önemli kalkınma göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Dünya Bankası tarafından yayımlanan Dünya Kalkınma Raporu'nda ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanan İnsani Kalkınma Raporu'nda bebek ve çocuk ölümleri farklı boyutlarıyla birer kalkınma göstergesi olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılmasını ülkeler için öncelikli hedeflerden birisi olarak kabul etmiştir. Güncel olarak da çocukları hayatta tutma hedefleri, Birleşmiş Milletler Kadınlar Çocuklar ve Adölesanların Sağlığı Küresel Stratejisi (2016-2030) ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) dahil sayısız küresel girişim tarafından içerilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Ölümleri Tahminleri Kuruluşlar Arası Grubunun (UN IGME) yayınladığı son tahminlere göre dünya, önlenebilir yenidoğan ve çocuk (5 yaş altı) ölümlerinin sona erdirilmesine ilişkin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına (SKA'lar) ulaşmaktan uzak görünüyor. SKH; önlenebilir yenidoğan ve 5 yaşın altındaki çocuk ölümlerini ortadan kaldırarak 2030 yılına dek tüm ülkelerde yenidoğan ölüm hızınının 1.000 canlı doğumda 12 veya daha az, beş yaş altı ölüm hızınının binde 25 veya daha az olmasını hedeflemektedir. 50'den fazla ülke 2030'a kadar beş yaş altı ölümler

için koyduğu hedefe ulaşamayacak ve 60'tan fazla ülke acil önlem alınmadığı takdirde yenidoğan ölüm hedefini gerçekleştiremeyecek. UN IGME Raporu ayrıca çocuk, ergen ve genç ölüm oranlarına ilişkin güncel ve güvenilir verilerin dünyanın çoğu ülkesinde, özellikle de düşük gelirli ülkelerde mevcut olmadığını ve COVID-19 salgınının veri ulaşılabilirliğini ve kalitesini iyileştirmeye yönelik ek zorluklar getirdiğini belirtmektedir (UNICEF, 2021). UN IGME tarafından hazırlatılan Raporda, yalnızca 2020 yılı içerisinde 5 ile 24 yaş arası 2,2 milyon çocuk ve genç de dâhil toplamda 5 milyondan fazla çocuğun beş yaşına ulaşmadan önce öldüğü belirtiliyor.

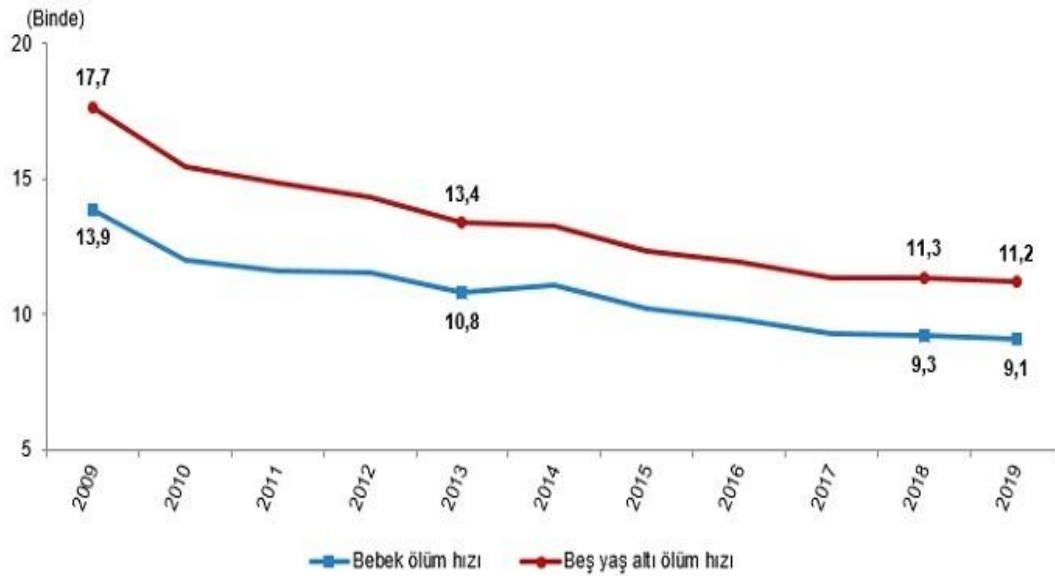
Ölüm ve ölüm nedeni istatistiklerine göre; Türkiye'de 2009 yılında bebek ölüm hızı binde 13,9 iken 2019 yılında binde 9,1'e düştü. Bebek ölüm hızı cinsiyete göre incelendiğinde, 2009-2019 yılları arasında bebek ölüm hızının erkek bebekler için binde 14,6'dan binde 9,8'e, kız bebekler için binde 13,1'den binde 8,4'e düştüğü görüldü. Şekil 1'de TÜİK'in son araştırma sonuçlarını incelediğimizde, bebek ölüm hızı 2018'de binde 9,3 iken 2019'da binde 9,1'e gerilemiştir. Yani 2019 da bin tane canlı doğumdan 9,1'ini kaybettik. Bebek ölüm sayısının, ise 2018 yılında 11,598 iken 2019'da 10,770 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 1. Bebek Ölüm Sayısı ve Hızı, 2009-2019

Kaynak: TÜİK, 2020

Doğumdan sonraki beş yıl içinde ölme olasılığını ifade eden beş yaş altı ölüm hızı, TÜİK (2020) verilerine göre 2009 yılında binde 17,7 iken 2019 yılında binde 11,2'ye düştü. Beş yaş altı ölüm hızı cinsiyete göre incelendiğinde; 2009-2019 yılları arasında beş yaş altı ölüm hızının erkek çocuklar için binde 18,5'ten binde 12,0'a, kız çocuklar için binde 16,8'den binde 10,3'e düşmüştür.

Şekil 2. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı. 2009-2019

Kaynak: TÜİK, 2021

2000'li yıllara kadar bebek ve çocuk ölüm oranlarında yükseliş gösteren Türkiye'de sosyo-ekonomik değişimlerin etkisi ile bu oranlarda ciddi bir azalma meydana gelmektedir. Buna istinaden UNICEF (2009) tarafından hazırlanan bir raporda, Türkiye, Binyıl Kalkınma Hedeflerine zamanından önce ulaşan ve bu hedefi geçen az sayıdaki ülke arasında yer almaktadır. Yine aynı raporda Türkiye tüm OECD ülkeleri arasında beş yaş altı ölüm hızında en büyük azalmayı gerçekleştiren ikinci ülke olarak gösterilmektedir. BM Çocuk Ölüm Tahminleri Kuruluşlararası Grubu tarafından yayımlanan Çocuk Ölümleri Tahminlerinde Düzeyler ve Eğilimler 2020 raporunda Türkiye, Maldivler ve San Marino'dan sonra 1990 yılından bu yana yıllık %6,9 azalma oranı ile tüm ülkeler arasında beş yaş altı ölümleri en çok azaltan 3. ülke durumundadır. Her ne kadar bebek ve çocuk ölümlülüğü bakımından iyiye giden bir tablo sergilese de, Türkiye'nin gelişmiş ülkeler seviyesinde ölüm oranlarına sahip olabilmesi henüz gerçekleşmiş değildir.

3.2.2. Yetersiz ve Dengesiz Beslenme

Beslenme yetersizliği, çocuk ölümlerini artıran bir faktördür; çeşitli özörlere, yetersiz bedensel gelişim ve yetersiz beyin gelişimine neden olmaktadır. Gelişmemiş öğrenme yetileri nedeniyle birçok yoksul çocuk, yaşamlarının ileri aşamalarında kendilerine gerekli olan bilgi ve becerileri öğrenmede sorun yaşamaktadır (UNICEF, 2004: 17). Anne karnında başlayan bir problem olan yetersiz beslenme annenin hamilelik sırasında gerekli besini alamaması ve doğum sonrası anne sütünün yetersiz

olması şeklinde devam eden süreçte çocuk gelişimi gerektiği şekilde tamamlanamamaktadır. Annenin yetersiz beslenmesi, bebeklerin düşük doğum ağırlığı ile doğmasına ve annelerin süttten erken kesilmesine neden olmaktadır. Düşük doğum ağırlığı bebek ölümlerinin yanı sıra yeni doğan enfeksiyonu, nörolojik gelişim bozukluğu, büyüme yetersizliği ve yetişkinlikte bazı kronik hastalıkların hazırlayıcısı olabilmektedir (Öztürk, 2008: 32). Çocukların yetersiz beslenmesi boy kısalığı, zeka geriliği, gelişim geriliği, bağışıklık sisteminin yetersizliği, demir eksikliği, ishal, menenjit, soğuk algınlığı, çeşitli enfeksiyon ve parazitler gibi sağlık sorunlarına daha sık rastlanılmakta ve bu hastalıklar daha şiddetli seyretmektedir. Açlık sonucunda çocukların bedeninde organik düzensizlik ve ruhsal huzursuzluk oluşmaktadır (Hatun vd., 2003: 254- 257).

UNICEF'in "Dünya Çocuklarının Durumu: Çocuklar, Gıda ve Beslenme" Raporunda, Dünyada 3 çocuktan 1'i, yaklaşık olarak 200 milyon civarında çocuk, ya yetersiz beslenmeyle ya da fazla kiloyla karşı karşıyadır. Altı aylıktan iki yaşına kadar olan dönemde her 3 çocuktan hemen hemen 2'si sürekli gelişen beyinleri ve vücutları için gerekli olan gıdaya ulaşamamaktadırlar.

UNICEF'in Dünya Çocuklarının Durumu Raporuna göre yetersiz beslenme; 5 yaşın altında ki çocukların aşırı kilolu olmasına, temel besin maddelerinin eksikliğinden kaynaklı gizli açlığa ve yetersiz beslenmeye neden olmaktadır. Bunların dışında raporda bazı gerçeklere de vurgu yapılmaktadır;

- Yaklaşık 40 milyon çocuk, obez ya da aşırı kiloludur.
- 149 milyon çocuk bodurdur, yani yaşlarına göre oldukça kısıdır,
- 2 çocuktan 1'i temel vitaminlerden yoksundur.
- 50 milyon civarı çocuk boyuna oranla çok zayıf kalmıştır. (UNICEF, 2019).

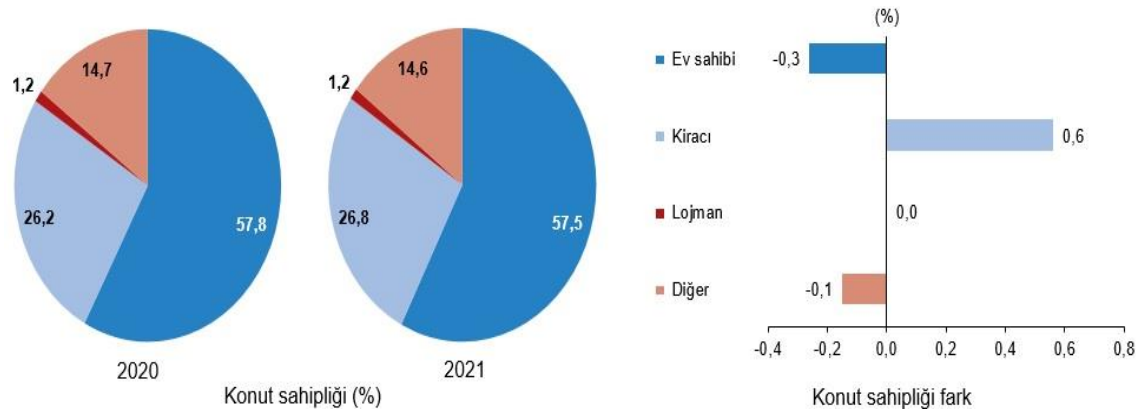
3.2.3. Kötü Konut/Barınma Koşulları

Yoksulluğun ve buna bağlı olarak da çocuk yoksulluğunun en önemli belirleyicilerinden birisi ailenin yaşadığı konutun mülkiyet durumudur. Hane halkının elde ettiği gelir ile mülkiyet durumu doğru orantılı olarak ilişki içerisindedir. Konut içi önemli yoksunluklar çocuk yoksulluğu ve mahrumiyetinin sonucunda; çocuklar sağlıklı uyuyabilecekleri yataktan, evlerinde oda sayısının yetersiz olması ve hane içinin kalabalık olması sonucu mahremiyetten ve hijyenden, eğitimdeki başarıları ve sağlıkları için gerekli elverişli bir evden yoksun kalmaktadırlar. Bazı konutlarda elektrik

olmaması ya da faturaları ödeyecek güçleri olmadığından elektrik kesintilerinin yaşanmasına, çocukların ders çalışabilecekleri uygun ve sessiz bir ortamın olmayışı gibi etkenler, çocuğun okul başarısını kötü yönde etkilemektedir. (Tekdemir ve Yılmaz, 2020: 1089; akt. Işık Kuru, 2021). Bir başka ifadeyle, günümüzde çocuk yoksulluğuna bakıldığında, hane içi oluşan yoksunluklar sonucunda; çocukların kendilerine ait ve huzurla uyuyabilecekleri bir yataktan, oda sayısının yetersizliği dolayısıyla gerekli hijyen ve mahremiyetten, sağlıkları akademik başarıları için önemli olan aydınlık bir yaşam alanından yoksundurlar (Harker, 2006).

Yaşanılan konutun mülkiyeti ve yapısı; ebeveynlerin gelir düzeyi ile doğrudan, eğitim düzeyleri ile ise dolaylı yoldan ilişkilidir (Haurin, Parcel ve Haurin, 2002; Vandivere vd., 2006; akt. Tekdemir ve Yılmaz, 2020). Bunların yanı sıra, elverişsiz barınma koşulları çocukların ruhsal ve fiziksel durumları üzerinde pek çok olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Günaydın, 2021).

TÜİK (2021) verilerine göre oturlan konuta sahip olanların oranı geçen yıla göre 0,3 puan azalarak 2021 yılında %57,5 olarak hesaplanırken, kirada oturanların oranı %26,8, lojmanda oturanların oranı %1,2, kendi konutunda oturmayıp kira ödemeyenlerin oranı ise %14,6 oldu.

Şekil 3. TÜİK verilerine göre Türkiye'deki Konut Sahipliği Oranları 2020-2021

Kaynak: TÜİK 2021

Kurumsal olmayan nüfusun %34,3'ü konutunda izolasyondan dolayı ısınma sorunu, %33,9'u sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçeveleri vb. problemleri yaşarken, %23,4'ü trafik veya endüstrinin neden olduğu hava kirliliği, çevre kirliliği veya diğer çevresel sorunlarla karşılaştı (TÜİK. 2021).

Şekil incelendiğinde; konutun izolasyonundan dolayı ısınamama en çok karşılaşılan konut ve çevre problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4. Konut ve Çevre Problemleri

Kaynak: TÜİK 2020-2021

3.2.4. Çocuk Sağlığı ve Çevresel Faktörler

Yoksulluğun en önemli belirleyicilerinden olan sağlık sorunları yetişkinlerin yanı sıra en çok çocuklar üzerinde etkili olmaktadır. Bu problemler çocuğun büyüyüp yetişkin olduğu zamanlarda da devam edebilmekte ya da etkisini göstermektedir. Çocukluk dönemi fiziksel ve ruhsal gelişimin en önemli olduğu evredir. Bilhassa bebeklik çağında yaşanan aile içi yoksulluk, çocukların gelişiminde adaletsizlikler oluşturmaya neden olabilmektedir (Gupta vd., 2007: 667; akt. Günaydın, 2021). Yoksul ailelerde gebelik süreci ile başlayan yetersiz beslenme sorunu, bebeğin fiziksel ve biyolojik yapısına hasar verebilmekte, bebek ölüm riskini artırmakta ve sağlığını etkileyecek rahatsızlıklara yol açabilmektedir (Graham ve Power, 2004: 15).

Yoksulluktan kaynaklı, kırdan kente olan büyük göçler sonucunda; kalabalık, bakımsız ve ısınma koşullarının iyi olmadığı konutlarda yaşama, temiz içme veya kullanma suyuna erişememe gibi problemler sağlık sorunlarını da arttırmaktadır. Ev koşullarının elverişsiz olması, hijyen ve temizlik sorunlarının yaşanması, temiz içme suyuna erişimin zorluğu ve tuvalet alt yapısının olmaması, hanelerin kalabalık nüfusa sahip olmalarından kaynaklı bulaşıcı hastalık riskinin artması, çocuk ölümlerinin artmasına neden olmaktadır (Kudubeş vd., 2017: 82). Başka bir deyişle, gelirin yetersiz olması sık hastalanmaya, sosyal güvenceden yoksun olmaya ve bunun sonucunda anne ve bebek ölümlerine, elverişsiz yaşam koşulları da sakatlık ve kronik sağlık sorunları gibi olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir (Dedeoğlu, 2004).

UNICEF'e (2020) göre, beş yaşın altındaki çocuk ölümlerinin neredeyse yarısı yetersiz beslenmeden kaynaklanmaktadır. Çocukluk dönemi hastalıkları ile mücadelede

önemli aşamalar kaydedilmiştir. Buna rağmen, yoksul çocukları derinden etkileyen bulaşıcı hastalıklar, özellikle Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Dünya ölçeğinde zatürre, ishal ve sıtma, 5 yaş altındaki çocuklar arasında önde gelen ölüm nedenleri arasında yerini korumaya devam etmektedir (WHO, 2022).

Yoksul çocuklar bir şekilde sağlıklı olarak dünyaya gelseler bile sonraki dönemlerinde sağlık hizmetlerine erişim problemi yaşadıkça hastalıklara ve çevresel etkilere karşı savunmasız kalmaktadırlar. UNICEF'e (2020) göre, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık tesislerinin uzak ve ulaşılamayacak kadar pahalı olması ya da yeterli tıbbi malzeme ve personel olmaması nedeniyle milyonlarca çocuk sağlık hizmetlerine erişememektedir. Bu durum yoksul çocukların hastalıklara ve çevresel tehlikelere karşı daha savunmasız olmalarına neden olmakta, okula devam durumunu etkilemektedir.

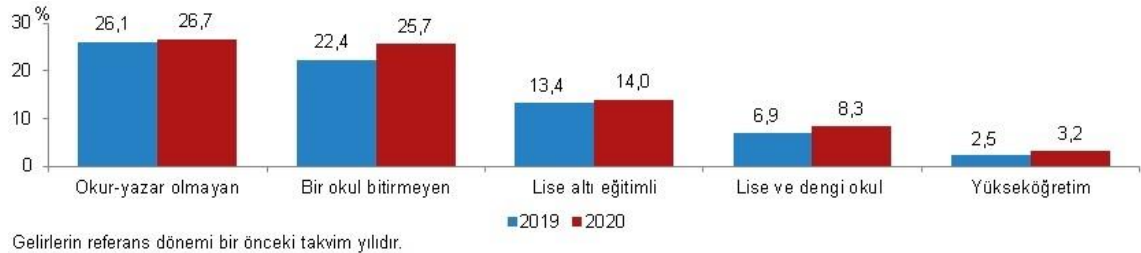
3.2.5. Eğitimden Yoksunluk – Okuma Yazma Oranının Düşük Olması

Gelir düzeyinin düşük olması, eğitim olanaklarına ulaşma konusunda zorluk yaratmaktadır. Buna bağlı olarak da, eğitim seviyesinin düşük olduğu bir hanede yoksulluk bu duruma ters orantılı bir şekilde artmaktadır. Bu kısır döngü içerisinde eğitimden yoksun bireylerin yoksullaşması; bu bağlamda da yoksul hanelerdeki bireylerin eğitim olanaklarına ulaşmada zorluk yaşaması kaçınılmazdır.

Bir hanedeki ebeveynlerin okuma yazma bilme oranları ve eğitim seviyelerinde görülen yükseliş o hanedeki yoksulluğu azaltmaya yönelik bir faktördür. Bu durumda bireylerin istihdam edilme olasılıkları artar, meslek edinmeleri kolaylaşır, yaşam kaliteleri ve hayat standartları artış gösterir. Bu durum da gelir düzeylerinin artmasına olanak sağlar. Çocukların yaşamlarına daha sağlıklı başlangıçlar yapmasına sebep olan en önemli faktörlerden birisi eğitimlerine yapılacak olan yatırımlardır. Bu durum yoksulluk kısır döngüsünün kırılmasında önemlidir. Bu kırılma yaşanmaz da döngü devam edecek olursa eğitimsiz bireylerin meslek edinme ihtimalleri ve kendilerini gerçekleştirme arzuları imkânsız hale gelebilir (Yiğit vd., 2018: 89-90).

TÜİK (2020) verilerine göre Şekil de gösterildiği gibi; okur-yazar olmayanların %26,7'si, yükseköğretim mezunlarının ise %3,2'si yoksul. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına göre; okur-yazar olmayan fertlerin %26,7'si, bir okul bitirmeyenlerin %25,7'si yoksul iken, bu oran lise altı eğitimlilerde %14,0, lise ve dengi okul mezunlarında ise

%8,3 oldu. Yükseköğretim mezunları ise %3,2 ile en düşük yoksulluk oranının gözlendiği grup oldu.

Şekil 5. Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (%), 2019, 2020

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020

Eğitim seviyeleri yüksek olmayan bireylerin gelir düzeyleri buna bağlı olarak düşük olmaktadır. TÜİK verilerine göre en yüksek yıllık ortalama esas iş geliri yükseköğretim mezunlarına aittir. Yıllık ortalama esas iş gelirleri sırasıyla yükseköğretim mezunlarında 63 bin 085 TL, lise ve dengi okul mezunlarında 41 bin 855 TL, lise altı eğitimlilerde 32 bin 838 TL, bir okul bitirmeyenlerde 22 bin 936 TL ve okur-yazar olmayan fertlerde 16 bin 785 TL olarak hesaplandı. Geçen yıla göre yıllık ortalama esas iş gelirinde en yüksek artış %25,5 ile bir okul bitirmeyen en düşük artış ise %18,8 ile okur-yazar olmayan fertlerde oldu (TÜİK, 2021).

Tablo 1. Eğitim Durumuna Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL), 2019, 2020

Eğitim durumu	Toplam			Erkek			Kadın		
	2019	2020	Değişim (%)	2019	2020	Değişim (%)	2019	2020	Değişim (%)
Toplam	34 733	43 118	24,1	37 072	45 648	23,1	28 214	35 828	27,0
Okur-yazar olmayan	14 129	16 785	18,8	17 305	21 165	22,3	11 852	13 475	13,7
Bir okul bitirmeyen	18 279	22 936	25,5	20 506	24 917	21,5	13 576	18 765	38,2
Lise altı eğitilmiş	26 833	32 838	22,4	29 149	35 263	21,0	17 431	22 137	27,0
Lise ve dengi okul	34 115	41 855	22,7	36 678	44 480	21,3	25 049	32 114	28,2
Yükseköğretim	51 888	63 085	21,6	57 848	70 639	22,1	42 238	50 788	20,2

Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020

Eğitimsiz bireylerin yaşadığı istihdam sorunları onların sosyal güvencelerden de mahrum olmalarına yol açmaktadır. Sosyal güvenceden mahrum ebeveynler ile yaşayan çocukların eğitim ve sağlık gibi toplumsal kaynaklara ulaşması güçleşmekte, bu durum da çocukların toplumla oluşturdukları ilişkileri zedelemekte, ileriki yaşlarında onların toplumsal olarak dışlanmasına yol açabilmektedir (Ekim, 2005: 71).

Yaşadıkları yer bağlamında da yoksul çocukların dezavantajları çok fazladır. Yetersiz altyapı olanaklarının olduğu mahallelerde yaşayan yoksul çocukların gerek yüzyüze eğitim için ulaşımı gerek çağımızın gereği online eğitim için internet kullanırken eğitime erişim için güçlükler yaşamaktadırlar. Okul kalitesinin düşük

olduğu yoksul bölgelerde büyüyen çocukların okulu bırakma oranları da fazladır (Koşar, 2000: 35; akt. Avşar Kurnaz, 2007). Yeterli koşullara sahip olmayan bir mahallede yaşayan öğrencilerin maruz kaldığı toplumsal şiddet okuldaki performanslarının düşmesine sebep olmaktadır ve okula erişim zorluğu devamsızlığa, okula adapte olamamaya buna bağlı olarak okuldaki çevrelerinden dışlanmaya kadar varabilmektedir. Öğrencilerin bu güvenlik kaygıları sonucunda okul performanslarında düşüş eğilimi görülebilmektedir (Pratt, Tallis ve Eysenck, 1997: 1023; akt. Berkman, 2022).

3.2.6. Çocuk İşçiliği

Çocukların ruhsal ve bedensel olarak kendilerine ağır gelen işlerde çalışmaya mecbur kalmalarının en önemli sebebi yoksulluktur. Yoksul ailelerin hayatta kalma stratejisi çocuk işçiliği olarak görülmektedir (Avşar Kurnaz, 2007; 2009). Çocuk işçiliği aileler için genelde zorunluluk olmakta ve çocuğun emeğini maddi katkı sağlayan alanlarda kullanmaktadırlar (Atauz, 2001).

Uzun çalışma koşulları ve ağır iş yükünün olduğu sanayilerde çalışılması, işçi çocuk için çeşitli sağlık problemlerine yol açmaktadır. Saatlerce sokakta bulunmalarına neden olan çocuk işçiliği sonucunda beslenme ve sağlık sorunları ortaya çıkmakta aynı zamanda çalışan çocuklar eğitimlerinden mahrum kalmaktadır (Karatay vd., 2003).

Ahioğlu'nun (2005: 137) da vurguladığı üzere, çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığını, sosyal yaşamlarını, duygusal ve zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktör çalışma hayatının içinde olmalarıdır, bu durum neticesinde okul başarısı düşük olan ve okulu bırakan çocukların sayısı artmaktadır.

Sosyal politikanın 20. Yüzyıldan itibaren çocuk emeğini ortadan kaldırmaya yönelik olması çocuğun refah içinde yaşaması için birçok kazanım elde edilmesine olanak tanımıştır. Lakin buna rağmen çocukların gerek ekonomik gerek sosyal olarak sömürülmesi ve yaşam standartlarındaki yoksunluk dünya genelinde sürmektedir. Bu bağlamda topluma da onarılmaz zarar veren, ailesi ve kendisi için büyük problem teşkil eden çocuk işçiliği ve çocuk çalışma şartları halen dünya ölçeğinde sorun olmaya devam etmektedir (Kapar, 2019: 2462).

“1980’li yıllarla birlikte küreselleşmenin ekonomik ve sosyal etkilerinin yaygınlaşması, halihazırda karmaşık olan çocuk emeği ve çocuk işçiliği konularına, yeni çalışma biçimlerinin de eklenmesiyle çok daha karmaşık hale gelmiştir. UÇÖ, değişen ekonomik ve sosyal şartları dikkate alarak, çocuk emeğinin sorunlarının yeniden gözden

geçirilmesi kararı almıştır” (Kapar, 2019: 2462; akt Berkman, 2022: 128). Türkiye'nin de 2001 yılında imzaladığı UÇÖ'nün 182 sayılı sözleşmesi ve 190 sayılı tavsiye kararıyla çocuk emeğinin en ağır şekillerinin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelenin çerçevesi çizilmiştir. Fakat yine de Türkiye'de de dünyada olduğu gibi çocuk emeği ile mücadele için gerekli gelişmeler gösterilememiştir.

TÜİK 2019 Çocuk İşgücü Araştırması Raporuna göre bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bin kişi olup aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payını gösteren istihdam oranı ise %4,4 oldu. Çalışan çocukların %79,7'sini 15-17 yaş grubundakiler oluştururken cinsiyete göre incelendiğinde, çalışan çocukların %70,6'sını erkek çocukların, %29,4'ünü ise kız çocukların oluşturduğu görüldü. Çalışan çocukların %65,7'si bir eğitime devam ederken, bu oran erkeklerde %65,6, kızlarda %66,1 oldu. Yaş gruplarına göre, 5-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %72,0'ı, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise %64,1'i aynı zamanda bir eğitime devam ederken çalışan çocukların %34,3'ü eğitime devam etmedi.

ILO raporlarına bakıldığında sosyal ve ekonomik alandaki çocuk sömürüsü ve çocuk emeği özellikle az gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde de önemli boyutta bir sorun teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra çocuk işçiliğinin çok olduğu sektörlerin çocukları kayıt dışı çalıştırması, aile çiftliklerinde çocuk emeğinin sömürülmesi ve kısmı zamanlı ve mevsimlik işlerde çocuğun emeğinin kullanılması gibi nedenler bu problemin tam olarak ölçülmesini zorlaştırmaktadır (Sunal, 2011: 118).

3.2.7. Çocuk İstismarı

Çocuğa karşı yapılan zarar vermeye yönelik olan ve uygunsuz her türlü davranışa çocuk istismarı denilmektedir. Bu istismarlar fiziksel, duygusal ve cinsel olabilmektedir. Bir yetişkin tarafından çocuğa yönelik yapılan her türlü fiziksel şiddet veya verilen cezalar fiziksel istismar olarak nitelendirilir. Duygusal istismar, çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından çocuğun duygusal ihtiyaçları olan sevgi saygı gibi olguların karşılamaması veya çocuğu rencide etmek, dışlamak, küçük görmek gibi eylemleri yapması ve çocuğu görmezden gelmesi şeklinde uyguladığı psikolojik şiddettir. Cinsel istismar ise çocuğun her türlü fiziksel temasla (taciz, tecavüz, fuhuşa zorlanma, vb.) ya da temas olmadan (teşhircilik, sözlü taciz, cinsel içerikli konuşmalar, vb.) cinsel bağlamda istismar edilmesidir.

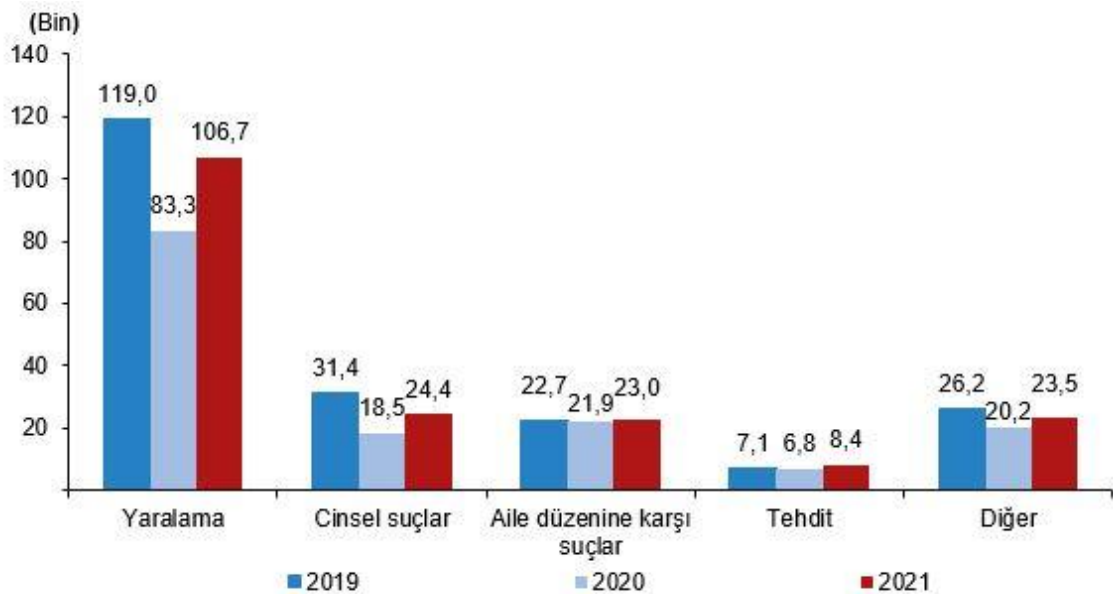
Dünya Sağlık Örgütü'nün (UN World Health Organization / WHO) tanımına göre cinsel istismar, “*çocuğun sağlığını, fiziki ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde*

etkileyen bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlar” olarak nitelendirilmiştir.

Yoksulluğun sonucunda çocuklar şiddete ve çeşitli sömürülere karşı savunmasız olmaktadır. Çocuk yoksulluğunun en riskli olduğu konular; çocuk kaçakçılığı, fuhuşa sürüklenen çocuklar, çocuk emeği sömürüsü, sokak çocuğu, suça itilen çocuklar, silahlı çatışmalarda çocukların kullanılması, ebeveyn hakimiyetinden yoksun olma ve çocuk yaşta yaptırılan evliliklerdir. Tüm bu olgular çocuğun erginlik zamanında ekonomik yoksulluğunu artıracığı gibi çocukların duygusal ve fiziksel istismara maruz kalmalarına da yol açmaktadır (UNICEF, 2004: 17, 25).

TÜİK’e (2022) göre, güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların %41,7’sini mağdur çocuklar oluşturdu.

Güvenlik birimlerine mağdur olarak gelen 207 bin 999 çocuğun %89,4’ünü suç mağduru, %10,6’sını takibi gereken olay mağduru çocuklar oluşturdu. Güvenlik birimlerine suç mağduru olarak gelen veya getirilen 186 bin 14 çocuğun %57,4’ü yaralama, %13,1’i cinsel suçlar, %12,4’ü aile düzenine karşı suçlar, %4,5’i tehdit, %12,6’sı bu nedenlerin dışında kalan diğer nedenlerden dolayı mağdur oldu.

Şekil 6. Suç Mağduru Çocukların Mağduriyet Nedenlerine Göre Karıştığı Olay Sayısı, 2019-2021

Kaynak: Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021 TÜİK (2022)

3.2.8. Suça İtilen Çocuklar

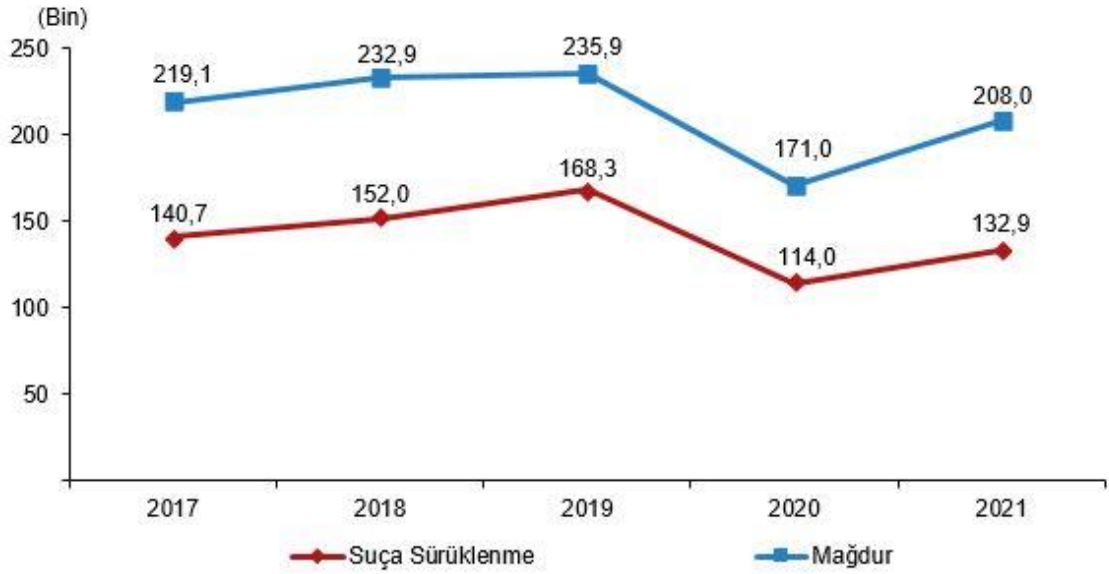
“Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu tanımlar” şeklindeki ifade 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde yer almaktadır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021).

Yapılan araştırmalar doğrultusunda yoksul ailelerde yaşayan çocukların çocukluk veya erginlik dönemlerinde suça daha çok meyilli oldukları görülmektedir. Hayatta kalmak için zaruri olan maddi gereksinimleri elde edememenin yanında kentteki yolsuzluk durumunda ayrıca toplumsal ve sosyal dışlanma da söz konusu olmaktadır (Hancı, 2002: 248). Hal böyle olunca öfkeli ve kendisini kontrol edemeyen, intikam duygusu gelişmiş, zaten hali hazırda dışlandığı bir ortamda yaşayan çocukların suç işleme oranları kaçınılmaz hale gelmektedir. Işıkçı ve Eştürk’ün (2020) aktarımıyla, Peterson’a (2001: 281) göre, suça meyille davranışlar ile toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlik birbiriyle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Maddi durumların kısıtlı olduğu durumlarda buna bağlı olarak çocukların başarı oranları düşmekte ve kendini engellenmiş ve yaşadığı çevreye karşı yabancılaşan durumda hissetme olgusu suça yönelmeye neden olabilmektedir. Özellikle ekonomik kaynaklı yaşanan sorunların sonucunda mala yönelik yapılan suçlar ortaya çıkmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF’in çocuk refahını iyileştirmek için kurulması ve ILO’nun çocuk işçiliğine yönelik yasal düzenlemeleri ve suça meyilli çocuklar için geliştirilen yasalar sayesinde konuyla ilgili dünya genelinde olumlu gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Fakat yine de, gelişmiş ülkelerde dahi görece yoksulluk etkisiyle tüketim toplumlarının getirdiği çok çeşitli mala verilen değerin artması ile çocuk suç oranlarını yok etmek imkânsızlaşmaktadır.

Suç işleyen çocukların yaş gruplarına göre cezai yükümlülükleri de değişiklik göstermektedir. Türkiye’de de TCK madde 31/2’ye göre; *“12-15 yaş aralığında olup, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde ...”* Bu çocukların cezai sorumluluğu olmaktadır (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2021).

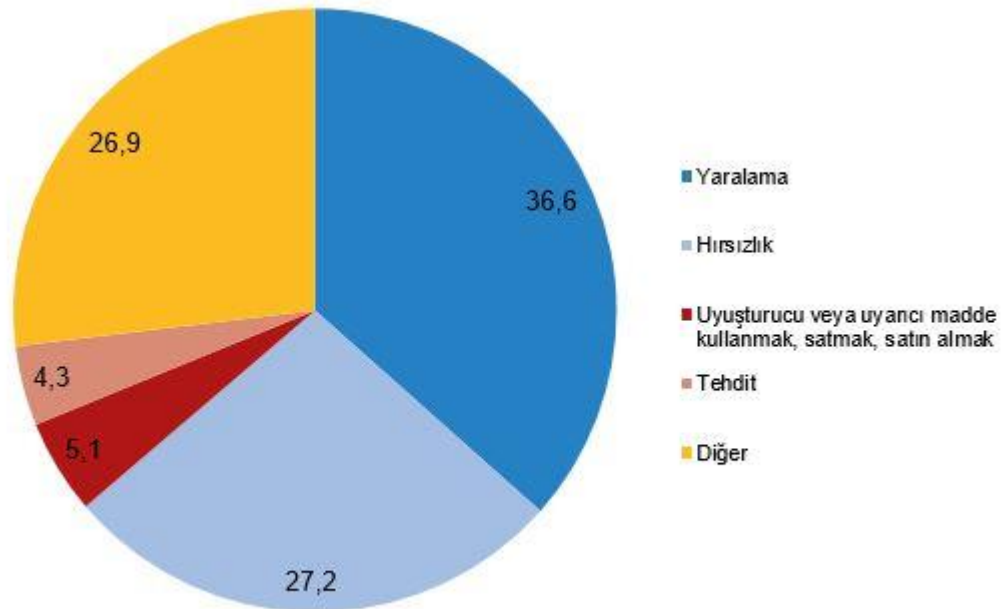
TÜİK’in (2021) yayımladığı güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuklara ilişkin istatistiklere göre geçen yıl güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısı, bir önceki yıla göre yüzde 10,8 artarak 499 bin 319’e ulaşmıştır.

Şekil 7. Seçilmiş Geliş Nedenlerinin Yıllara Göre Sayısı, 2017-2021

Kaynak: TÜİK Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021

TÜİK (2022) raporuna göre; güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olayların 132 bin 943'ü suça sürüklenme nedeni ile gerçekleşti. Bu çocukların %36,6'sına yaralama, %27,2'sine hırsızlık, %5,1'ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %4,3'üne tehdit, %3,8'ine ise cinsel suçlar suçları isnat edildi.

Grafikteki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Şekil 8. Suça Sürüklenen Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Dağılımı (%), 2021

Kaynak: TÜİK Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021

Ekonomik nedenlerden dolayı mala karşı işlenen suç oranlarına bakıldığında gerek ülkemizde gerekse tüm dünyada bu suçların ön planda olduğu görülmektedir ve yoksulluğun çocuk suçluluğu bağlamındaki önemini görmemize neden olmaktadır (Acar ve Öntaş, 2003).

3.2.9. Çocuklara Yönelik Şiddet

Çocukların yaşadığı haneler, gittikleri okullar ve buldukları sosyal çevreler onların kendilerini güven ve huzur içinde hissetmeleri gereken ortamlardır. Fakat ne yazık ki, UNICEF'in 'Açık Görüş Alanında Gizlenen' isimle yayımladığı raporuna bakıldığında, 190 ülkeden gelen veriler ışığında dünya genelinde bu alanlarda şiddetin var olduğu görülmektedir. Bu durum neticesinde cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalan çocuklar, disiplin edilmek için şiddetin kullanılması, zorbalık gibi davranışlara maruz kalan çocuklar ortaya çıkmaktadır (UNICEF, 2021).

3.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk hakları Sözleşmesi, UNICEF'in (United Nations Children Fund) çocuk refahını iyileştirmek için kurulması ve ILO'nun (International Labor Office) çocuk işçiliğine yönelik yasal düzenlemeleri çocuklara yönelik hakların korunması bağlamında etkili olan gelişmelerdir.

20 Kasım 1989 tarihinde çocuk hakları, 18 yaşının altındaki her bireyi çocuk kabul eden Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uluslararası alanda koruma altına alınmıştır. 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren anlaşmaya, Türkiye de 1995 yılında imza atmıştır.

Yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı şeklinde dört grupta toplanan sözleşmede çocukların refah içinde yaşamaları için gerekli olan standartlar savunulmaktadır.

Çocukların insan hakları ve refah içinde yaşamaları ile ilgili 54 maddeyi kapsayan Çocuk Hakları Sözleşmesine ABD hariç Birleşmiş Milletlere üye olan tüm ülkeler (196 ülke) taraf olmuştur.

3.3.1. Yaşama Hakkı

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine bakıldığında;

“Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler”.

“Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler” ifadeleri yer almaktadır. Bu bakımdan sözleşme çocuğun temel yaşama hakkının sahip olunması gereken bir olgu olduğunu kabul etmiş ve bu yaşamın sürdürülebilir olması ve geliştirilmesi için çabanın gerekli olduğu ortaya konulmuştur.

Çocuğun yaşama hakkını tehlikeye maruz bırakan yoksulluk, bireyin erginliğine kadar olan dönemini tehdit etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ülkelerin yoksulluğun en derinden yaşandığı yüzde 20’lik kesimlerinde en varlıklı kesimlerine göre çocukların iki kat oranı beş yaşına kadar yaşayamamaktadır (UNICEF, 2004: 17).

Tüm çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu savunan sözleşmede bu olgu 27. maddede açıkça belirtilmektedir. Yine aynı maddede yer alan bir ifadeye göre, *“Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat standartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer”*. Lakin yoksul haneler içinde çocuğun bakımına gelene kadar ebeveynlerin kendi bakımlarını ve sağlıklı birey olmalarını sağlamaları oldukça zordur. Bu durumun sonucu olarak, çocuk yaşta ölümlerin yanı sıra yoksulluk içindeki kesimlerde çocuklar henüz doğmadan anne karnında da yaşamını yitirmektedir ve bunun en önemli sebebi; gebelik döneminde annenin sağlıklı beslenememesi, gerekli barınma koşullarına sahip olamaması ya da sağlık gereksinimlerine istedikleri oranda ulaşamamaları gibi durumlardır. Ayrıca temiz içme suyuna ulaşamaması, kalabalık yaşanan hanelerde hijyen sorunları oluşması ev içindeki fiziksel durumun hamileliğin olumlu geçmesine olanak tanımaması gibi etkenler de bu durumu tetiklemektedir. Çocukların hane dışında güvenilir olmayan ortamlarda zaman geçirmelerinin fazlalaşmasıyla kazaya bağlı ölümlerdeki oranın yüksekliği çocuk ölümlerini artırmaktadır (Hatun vd., 2003: 256-257).

3.3.2. Gelişme Hakkı – Sağlık ve Beslenme Hakkı

Çocukların gelişimlerini düzgün tamamlamaları için gerekli olan besin kaynaklarına ulaşamamaları yoksulluğun doğurduğu bir sonuçtur. Aynı zamanda gebelik dönemindeki kadınların da yetersiz beslenmesi sonucu düşük kilolu sağlıklı çocukların doğması ve annelerin gıda alamadıkları için sütlerinin erken kesilmesi de sağlıklı çocukların yetişmesine sebep olmaktadır. Bebek ölümlerinin yanı sıra bu tür zorluklar çocuklarda çeşitli hastalıklara yol açmaktadır. Yenidoğan enfeksiyonu sonucu

büyüme ve gelişim yetersizliği oluşmakta, kronik hastalıklar ortaya çıkmakta, zihinsel gelişim bozukluğuna neden olmaktadır. Ayrıca yetersiz beslenen ve temiz suya ulaşmakta zorluk yaşayan çocuklarda ishal, çeşitli paraziter hastalıklar, düşük bağışıklık sistemi şeklinde sağlık sorunlarına daha sık rastlanmaktadır. Yetersiz beslenmeye bağlı olarak çocukların bedeninde organik düzensizlik ve ruhsal bozukluklar oluşmaktadır (Hatun vd., 2003: 254-257).

Çocuk Hakları Sözleşmesi de bu konuya ilişkin olarak 24. maddesinde yer alan *“Taraflar Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraflar Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler”* ifadelerinden anlaşılacağı gibi, sözleşmede çocukların yetersiz ve dengesiz beslenmesine yönelik önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Aynı maddede yer alan ifadelere göre, taraflar devletler,

“bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle: Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi; Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması; temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını gözönüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi; anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması; bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması; koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar”.

Çocukların ve gebe kadınların yeterli sağlık hizmetlerinden yararlanmaları yoksul kesimlerde çok güç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma istinaden çocukların gerekli sağlık sigortalarından yararlanabilmelerinin önemini vurgulayan sözleşme 26. Maddesinde bu duruma yönelik çalışmalar yapılmasını öngörmektedir. Sözleşmeye göre her çocuk sosyal sigorta dâhil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkına sahip olmalı ve bunun için her taraf devlet kendi ulusal hukuklarına uygun olacak şekilde önlemler alırlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesi 23. maddesinde fiziksel veya zihinsel engelli çocukların bakımlarının özel olması gerekliliğinden doğan tıbbi yeterlilik gerektiren bakım ve tedavilerin ücretsiz olması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Hatun ve arkadaşlarına (2003) göre özürsüzlüğün oluşmasına yoksulluk neden olabilmektedir.

3.3.3. Eğitim Hakkı

Fırsat eşitliği ilkesi gereğince her çocuğun eğitim hakkına sahip olması gerekir. Topluluklarda oluşan yoksulluk kısır döngüsüne son verilebilmesi için çocukların en temel hakkı olan eğitimden yararlanabilmeleri şarttır. Çocuk Hakları Sözleşmesi de bu durumun kırılabilmesi için çocukların eğitimdeki fırsat eşitliğinden yararlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Sözleşmenin 28. Maddesi ilköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz hale getirilmesini ele almaktadır. Taraf devletlerin ülkelerinde bu durum zorunlu hale getirilmektedir. Ortaöğretimin de tüm çocuklara açık olması gerekliliği ve genel eğitimin yanında mesleki eğitime de destek verilmesini ayrıca gerekli durumlarda öğrencilere maddi desteğin yapılması savunulmaktadır. Aynı madde gereğince erken yaşta okulu bırakma ve okuldaki devamsızlık durumlarının önlenmesi için çalışılmalıdır. Eğitim yanında eğitimden sonra meslek seçimini de tüm çocuklar için ulaşılabilir hale getirmeyi vurgulamaktadırlar.

İnsanın kaliteli bir yaşam sürmesi, kültürel ve sosyal hayata aktif katılım sağlamaları ayrıca ekonomik olarak özgür olabilmeleri için en önemli faktör eğitim düzeyleridir. Bireylerin okuma yazma bilmemesi hem kendileri hem de yaşadıkları toplumlar açısından ciddi sorunlara sebep olmaktadır (UNICEF, 1999). Toplumlarda erken yaşta yapılan evliliklerin, gebe kadınların bilinçsizce geçirdikleri hamilelik süreçlerinin en önemli sebebi eğitim seviyelerinin düşük olması veya hiç okuma yazma bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun sonucu olarak eğitim düzeyi yüksek toplumlardaki bebek ölüm oranlarının da o düzeyde azaldığı (Aktürk, 2006) görülmektedir.

Geçmişte yalnızca toplumların belli kesimleri için hak olarak görülen eğitim artık toplumların tüm kesimlerinde zorunlu hale getirilmiştir. Bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi de 28. maddesinde taraf devletlerdeki tüm çocuklara ilköğretimi zorunlu ve ücretsiz hale getirme konusunda koşul koymaktadır.

3.3.4. Korunma Hakkı

Suç mağduru ya da suça eğilimi olan çocukların yeniden topluma kazandırılması için var olan bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri Çocuk Koruma Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte kurulmuştur (UNICEF, 2013: 80).

Her ülkede ulusal düzeyde çocukların korunmasına yönelik program ve düzenlemelerin yanı sıra Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de çocukların gerek suçlu olduğu durumlara gerek çocuk emeğinin sömürsüne karşı toplumsal önlemler alınması

vurgulanmaktadır. Sözleşmenin 32. maddesi gereğince “*taraf devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler*”. Sözleşmenin 34. maddesinde de, çocuğa, çocuğun her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimaline karşı koruma güvencesi verilir.

3.3.5. Katılım Hakkı

Çocukların toplumların içinde bir birey olarak kabul edilmeleri ve kendi karar mekanizmalarını geliştirebilen bireyler olarak görülmeleri gerekmektedir. Yaşadıkları hayatlar ile ilgili alınan ve alınacak olan tüm kararlarda söz sahibi olmaları önem arz etmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birçok maddesinde çocukları ilgilendiren olaylar ve onlar hakkında alınacak kararlarda kendi görüşlerine başvurulması gerektiği vurgulanmaktadır. Sözleşmenin 12. maddesinde taraf devletler, çocuğu kendini ilgilendiren her durumda görüşlerini serbestçe dile getiren olgunluk derecesine sahip bireyler olarak tanır. 13. madde uyarınca çocuk kendi kişisel görüş ve düşüncelerini özgürce dile getirme hakkına sahiptir.

Çocukların özel yaşamlarına, hane içi olaylarına keyfi ya da haksız bir şekilde müdahalede bulunulamaz ve sözleşmenin 15. maddesi çocuğa bu tür müdahale ve saldırı durumlarında yasa tarafından korunma hakkı verir. Aynı madde uyarınca çocuğa dernek kurabilme ve sulh içerisinde olmak koşuluyla toplanma özgürlüğü hakkının olduğu kabul edilmektedir.

Toplumlar politikalarını oluştururken ya da yoksulluktan etkilenme durumlarını analiz ederken çocuğun katılımını da gözetmelidir (UNICEF, 2004: 34).

3.4. Yoksulluk ile Mücadele Politikaları ve Uygulama Araçları

Dünyada yoksullukla mücadele politikalarına bakıldığında her ülkenin kendi ulusal politikaları kapsamında yoksullukla mücadele araçları bulunmaktadır. Fakat bazı uluslararası kuruluşların bu alanda yaptığı önemli çalışmalar mevcuttur. Bu kuruluşların başında Dünya Bankası (Word Bank), OECD, IMF ve BM gösterilebilir.

Birleşmiş Milletler (BM): Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) insani gelişimin ekonomik büyüme ile aynı hızda olmadığı düşüncesinden hareketle 1990 yılından beri çeşitli endeksler geliştirmektedir. UNDP için yoksulluk bireyin

yaşamını sürdürmede gerekli olan temel gereksinimleri karşılayamama ve ihtiyaçlarını giderecek araçlara ulaşamama durumudur. Bunun yanı sıra BM yoksullukla mücadele için kurulan BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), BM Nüfus Fonu (UNFPA) gibi birtakım kuruluşlarla da ortak çalışma yürütmektedir (Ekonomik ve Sosyal Kalkınma, 2014).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD): Sosyal politikalarda istihdam garantisi, emekli maaşı, işsizlik ödeneği, çocuk ve engelli ödeneği, bölgesel kalkınma ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesi gibi konular üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalarını yaparken, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, vakıflar, STK'lar ve özel sektörlerle işbirliği içinde çalışılması gerektiğini belirtmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Uluslararası Para Fonu (IMF): IMF ve Dünya Bankası küresel finansal krizi takip etmek ve yaşanan bu krizlere yönelik ekonomik politikalar geliştirmeye yönelik çalışan uluslararası bir organizasyondur. Ekonomik sıkıntısı olan yoksul ülkelerin borç yükünü hafifletmek amacıyla “Ağır Borç Yükü Altındaki Yoksul Ülkeler (HIPC) Girişimi ve Çok Yönlü Borç Hafifletme Girişimi (MDRI) gibi çalışma ve projeler yapmaktadırlar. Bu şekilde yürüttükleri çalışmalar aracılığıyla ülkelerin ekonomik sorunları daha da artmadan, ekonomik kalkınmalarına katkı sağlamayı (Uluslararası Para Fonu, 2009).

Dünya Bankası (World Bank): Dünya Bankası'nın ana kuruluşu olan 1945 yılında kurulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) yoksulluğu azaltmak amacıyla kreşi dışı destekler vererek yoksul ülkelerin kalkınmalarını sağlamayı amaçlamaktadırlar. Dünya Bankası IBDR dahil beş kuruluştan oluşmaktadır. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) ve Çok Tarafli Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) diğer kuruluşlarıdır. Savaşta yıkıma uğramış veya gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkındırılmaları için kurulan Dünya Bankası uzun vadede krediler sağlayarak ülkelere yardım etmektedir. Kredi borçlarını geri ödeme garantisi veren ülkelere “Yapısal Uyum Kredi Anlaşmaları” veya “Sektörel Uyum Kredi Anlaşmaları” şeklinde uyum kredisi anlaşmaları sonucunda krediler vermektedir.

Dünya Bankası'nın ekonomik kalkınmada etkili olabilmek için ilgili ülkelerde ekonomik büyümeyi avantajlı hale getirme ve bu ülkelerin Dünya Bankası'na olan

borçlarını düzenleme gibi konuların yanı sıra, çevre koruması ve STK'lara yönelik çalışmaları da bulunmaktadır (Açıkgöz ve Karagül, 2014: 202).

3.5. Türkiye’de Yoksulluk ile Mücadelede Sosyal Yardım Uygulamaları

Türkiye de kendi ulusal politikaları ve uygulama araçlarını kullanarak yoksulluğa karşı mücadele sergilemektedir. Bireylerin gelir kayıplarını önlemek için 1980 sonrası çalışan memurlara yönelik Emekli Sandığı, işçileri kapsayan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve kendi hesabına çalışanlar için Bağ-Kur temel sosyal güvenlik kurumlarından oluşan sosyal güvenlik sistemi geliştirilmiştir. Ülkede 2000’li yıllara kadar yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle kamu açıkları ortaya çıkmış ve yüksek enflasyon problemleri yaşanmıştır. Bunun sonucunda da gelir dağılımında adaletsizlikler ve istihdam sorunları görülmüş ve kayıt dışı işçilik durumları artmıştır. Tüm bu olumsuzlukların çözümü için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kapsamında sosyal yardım kurumları devreye girmiş ve çeşitli politikalar üretilmeye başlanmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu: *Ülke* çatısı altında yaşayan muhtaç kişilere her koşulda yardım etmek ve sosyal ve ekonomik adaleti sağlamak amacıyla, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek üzere 14.6.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Kanun’la kurulmuştur. Kuruluş amacını gerçekleştirmek için her ay tüm il ve ilçelerindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına düzenli olarak kaynak sağlanmaktadır. Aktarılan bu kaynaklarla çok çeşitli sosyal yardımlara destek verilmektedir (konu hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: Yatkın, 2019).

3.5.1. Aile Yardımları

Gıda, barınma ve yakacak yardımları ile diğer sosyal yardımları içeren aile yardımları; muhtaç durumda olan, gelir yetersizliği sebebi ile ekonomik sıkıntılar yaşayan ailelere ve aile bireyelerine yapılan ayni ve nakdi yardımlardır. Oturmaya veya içinde yaşamaya elverişli olmayan yapılarda oturan aileler için yapılan barınma yardımları, temel yaşam gereksinimlerini karşılayabilmesi için bireylere yapılan gıdaya yönelik ayni ve nakdi yardımları, kış aylarında refah bir hayat yaşamaları için bedelsiz kömür ve yakacak yardımının belediyeler tarafından yapılmasını kapsayan sosyal yardımlar için belirli devirlerle SYD’den Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına (SYDV) kaynak aktarılmaktadır.

3.5.2. Eğitim Yardımları

Dar gelirli hanelerde yaşayan öğrenciler için okul araç gereçlerini almalarını kolaylaştıracak ve okul harçlığı olmasını sağlayacak şekilde yapılan yardımlardır. Öğrencilere verilen burslar, okullarda kullanılmak üzere gerekli olan kitap, tablet, vb. materyallerin ücretsiz dağıtılması şeklinde gerek aynı gerek nakdi olarak uygulanmaktadır.

3.5.3. Sağlık Yardımları

Sağlık hizmetlerinden eşit şartlarda faydalanamayan bireylerin eşitsizliğini en aza indirmek için yapılan uygulamalardır. Geliri olmayan veya çok düşük olan fertlerin sağlık kontrollerine gidebilmeleri ve gerekli sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri amacıyla sağlık yardımları yapılmaktadır. Nüfusun en yoksul kesimlerindeki hanelere sağlık giderleri ve tedavi masrafları için doğrudan maddi destek sağlanmaktadır, ayrıca 0-6 yaş arası bebek annelerine nakdi yardım sağlanmakta ve gebe kadınların Şartlı Sağlık Yardımı kapsamında düzenli kontrole gitmeleri ve doğumlarını hastanede kayıt altında yaptırmaları şartıyla anne adaylarına gebelik yardımları yapılmaktadır.

3.5.4. Özel Amaçlı Yapılan ve Diğer Yardımlar

Doğal afet gibi olağan dışı durumlarda yapılan afet destekleri gibi yardımları kapsamaktadır. Doğal afet, savaş, terör gibi çeşitli durumlara maruz kalan vatandaşlar için yapılan yardımlardır. Bunun yanı sıra aşevi hizmetleri de özel amaçlı sosyal yardımlardandır. Ayrıca hane içinde bulunan yaşlılara özel sosyal hizmetler ve özürlü aile fertlerine yönelik yapılan çalışmaları da kapsamaktadır. Evde bakım hizmetleri, özel durumu olan bireylere taşıma hizmeti gibi sosyal yardımlar da özel amaçlı uygulanan hizmetlerdir.

3.5.5. İşgücü Projeleri

İş ve İşçi Bulma Kurumu olan İŞKUR aracılığı ile yapılan sosyal yardım politikalarıdır. Gençlere ve kadınlara yönelik işe teşvik programları ile işsiz bireylerin istihdam sorunlarına çözüm bulmayı kapsamaktadır. İşgücü eğitimleri ve meslek edindirme kursları ile istihdama yönelik atılan adımları kapsamaktadır. Unutulmaya yüz tutmuş mesleklere bireyleri özendirmek için yapılan kurslar ile hem işsizlik sorununa çözüm aranmakta hem de değerlerim korunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca 5763 sayılı İş Kanunu ile birlikte “özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu” getirilerek sosyal dışlanmışlığın önüne geçilmesi planlanmıştır.

3.5.6. Konut Projesi

Acil Eylem Planı uygulaması ile Türkiye’de yaşanan konut sorununa çözüm bulmak amaçlanmıştır ve 2003 yılının Ocak ayı itibariyle toplu konut ve kentsel dönüşüm alanlarındaki çalışmalara hız kazandırılmıştır. TOKİ, piyasa koşullarında ödeme gücü olmayan vatandaşlara uygun koşullu mali kaynaklar sağlanması amacıyla; alt ve orta gelir gruplarına kredi desteği, uzun vadelerde düşük aylık taksitli konut projeleri ve bankaların toplu konut finansmanı alanına girmesini özendirme yönündeki çalışmalarını devam ettirmektedir (TOKİ, 2022). Kısacası Başbakanlık Toplu Konut İdaresi oluşturduğu politika ile düşük ve dar gelirli aile ve fertlere; ayrıca doğal afetlerden etkilenip evsiz kalan ailelere ve bireylere, uygun koşullarda, düşük ödeme imkânları sağlayarak konut sahibi olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.

3.5.7. Mikro Kredi Uygulamaları

Türkiye’deki ilk mikro kredi kuruluşu olan Maya 2002 yılında Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından kurulmuştur. Mikro kredi uygulamaları Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında başlatılmıştır (DPT, 2007: 31).

3.6. Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları

Türkiye’deki çocuk yoksulluğuna ait genel veriler incelendiğinde neredeyse her üç çocuktan birinin yoksul olduğu ve kız çocuklarının yoksulluk oranlarının erkek çocuklara oranla daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır (Berkman, 2020). Niceliksel verilere bakılıp analiz yapılmak istendiğinde çocukların yoksulluk oranlarında azalış gözlemlense de her çocuk yaşadığı hanenin gelir durumundan doğrudan etkilendiği için 18 yaş üstü yoksulluk oranları da çocuk yoksulluğunun bağlayıcısı durumundadır. Bu noktada çocuk yoksulluğuyla ilgili yapılan politikalar ve izlenen süreçlerin ne derece yeterli olduğu konusunda tartışılmalıdır. Çocuk yoksulluğunun azaltılması, çocukların insanca yaşamaları açısından gerekli olan mal ve hizmetlere ulaşabilmesi durumunu içermektedir. UNICEF’e (2004) göre, her çocuk temel ihtiyaçlarının karşılanması dâhilinde bile görel olarak yoksul sayılmaktadır ve fırsat eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Bu nedenle çocuklara yönelik kamusal düzeyde sorumluluk alınması gerekmektedir. Çocukların ekonomik ve sosyal gelişimlerinin devletlerce desteklenmesi ve çocuk odağında hazırlanmış sosyal politikaların geliştirilmesi kaçınılmazdır. Türkiye’de çocuk yoksulluğuyla ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun eğitim odağında toplanmakta olduğunu görmekteyiz. Çocuğun eğitimi erginlik dönemindeki sosyo-ekonomik durumunu etkileyecek bir faktör olmakla birlikte yaşadığı çocukluk

çerçevesinde yoksulluk bağlamında çok da etkili olmayacaktır. Bunun yanı sıra çocukların bakımlarına ve sosyo-kültürel yaşantılarına da etki etmesi hedeflenen koruyucu ve önleyici faaliyetlerde de bulunmaktadır.

Çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik mücadeleler için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı sosyal yardım kurumları olan; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, Belediyeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilendirilmiştir.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülen ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yararlanarak yapılan yardımların başlıcaları ailelere yapılan ayni ve nakdi yardımlardır. Aileye yapılan gıda yardımı, barınma ve yakacak yardımı, öksüz-yetimler için yapılan yardımlar, gelir yetersizliği yaşayan asker aileleri ve çocuklarına yapılan yardımlar, doğum yardımı, sağlık yardımları, yaşlı ve engelli yardımları, özel amaçlı yardımlar ile proje destekleri ve istihdam yardımları başta ailelerin ekonomik refahını yükselterek bu sayede çocukların da yoksulluk içinde yaşamalarını engellemeye yönelik sosyal yardımlardır.

Her çocuğun eğitim öğretim görme hakkı vardır. Eğitimden eşit şekilde yararlanabilmesi için çocukların içinde yaşadığı hanenin gelir düzeyinin yükseltilmesi başta olmak üzere çocukları okula teşvik programları geliştirerek, onların sosyal dışlanmışlık hissinden kurtarılmaları gerekmektedir. Bu bağlamda geliştirilen yoksullukla mücadele kapsamında eğitim yardımları önem kazanmaktadır. Çocuklar eğitimde eşitlikten yararlansın diye ailelere nakdi yardımlar yapılmakta ve çocuğa eğitim materyalleri sağlanmaktadır. SYD Fonundan nakit aktarım sağlayarak 3294 sayılı Kanun hükümlerinde bulunan amaçlar baz alınarak faaliyetlerini sürdüren, TMK hükümlerine göre her il ve ilçede kurulmuş olan yardım kurumları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır (SYDV) (Yatkin, 2019). SYDV tarafından karşılanan okul gereçleri içinde okul kıyafeti, ayakkabı, çanta ve kırtasiye malzemeleri yer almaktadır. Taşınmalı sistemle okuyan çocuklara ulaşım/yol yardımı sağlanmakta, ücretsiz kitap ve COVID-19 salgınının etkisi ile artan online eğitime katılım için tablet ve internet yardımları sağlanmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün ortak çalışması ile engelli öğrencilerin okullarına taşınmaları ücretsiz olarak yapılmaktadır.

SDYF'nun kaynak aktarımları ile muhtaç olan çocukların barınma ihtiyaçlarını karşılamak için yurt imkânları verilmektedir.

Yeterli sağlık olanaklarına erişemeyen yoksul çocuklar için yapılan sağlık yardımlarının başında genel sağlık sigortası kapsamında güvencesi olamayan bireylerin sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması gelmektedir. Ayrıca engeli olan ihtiyaç sahiplerinin de sağlık tedavileri devlet tarafından ücretsiz olarak yapılmaktadır. Bunların yanısıra dar gelirli ailelerin yardım alabilmeleri için geliştirilen çalışmanın bir sonraki başlığında aktarılacak olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulamaları sayesinde sağlık alanında da yardım programları uygulanmaktadır.

Temel ihtiyaçlar, eğitim ve sağlık alanlarında yapılan sosyal yardımlar dışında doğal afetlerden doğan sorunları düzeltmek, terörden zarar gören bireylere yardımcı olmak için özel amaçlı olarak yardımlar yapılmaktadır. Bunların dışında muhtaç kişilerin yararlanabilecekleri aşevleri kurarak sıcak yemek yardımı yapılmaktadır. Yabancılara yönelik olarak da sosyal uyum programları yürütülerek sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir bir gelir kaynağına sahip olmayan haneler için gelir getirici projeler desteklenmekte, kırsal alanda yaşayan yoksul aileler için de tarım ve hayvancılık alanlarında üretimlerinin devamlılığını sağlamaya yönelik yardımlar yapılarak gelir seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. İşsiz bireyler için istihdam eğitimi projesi geliştirilmiştir ve meslek edindirme kursları ile istihdama katılmaları sağlanmaktadır. Çalışmak isteyen bireyler için de iş görüşmelerine gidebilmeleri için nakdi yardımlar SYD Fonundan yapılmaktadır.

Sosyal yardımlarından yararlanan çocuklar için yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla sosyal hizmet projeleri çeşitlendirilmektedir.

Çocuklara yönelik hizmet veren, çocukların kurumlarda ya da ailelerin yanında korunmasını ve yaşam kalitelerini artırmayı amaçlayan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır. Çocukların istismardan korunması için gereken önlemleri almak da Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında yer almaktadır.

“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen yardımların en önemli fonksiyonu; kurum'un öncelikli hedef grubu olan korunmaya muhtaç çocuk ve gençlerin korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu kişilere ve ailelerine kuruluş bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamaktır” (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı çalışan kurumlar tarafından korunan çocuklar için koruyucu, önleyici faaliyetlerde bulunmaktadır. Çalışan ve ekonomik güçlük yaşayan ailelerin 0-6 yaş aralığındaki çocuklarına, ebeveynlerinden biri ya da ikisi bulunmayan çocuklara, annesi kadın sığınma evlerinde kalan çocuklara, şehit gazi çocuklarına ücretsiz olarak özel kreş ve bakım evlerinden yararlanma fırsatı verilmektedir. Ayrıca çocuk yuva ve çocuk evlerinde kalan 0-6 yaş çocukların özel kreş ve gündüz bakımevlerinden, anasınıf hizmetlerinden yararlanması sağlanmaktadır ve bu durum Sevgi Zinciri Uygulaması olarak adlandırılmaktadır. Bunların yanı sıra ebeveynlerinden biri cezaevlerinde bulunan hükümlülerin 0-12 yaş arasında bulunan çocuklarına ekonomik destek sağlanmakta ve cezaevi ortamında büyümelerini engellemek için bu çocukların yuvalarda bakımı sağlanmaktadır; Uçurtmayı Vurmasınlar olarak adlandırılan bu uygulama 2002 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Aileleri yanında yaşayan ama temel gereksinimlerinin dahi karşılanması güç olan yoksul çocuklar için yapılan sosyal ve ekonomik destekler (SED) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2015 yılında yayımlanan Yönetmelik gereğince yapılmaktadır. Çocukların ailelerin yoksulluk durumlarından etkilenmemesi için ekonomik durumları düzeline kadar SED yardımları yapılmaktadır.

Nakdi ve ayni yardımların dışında ailesi yanında yaşayıp yaşam standartları düşük olan çocuklara yönelik koruyucu aile hizmetleri ve aileleri bulunmayan çocuklar için de evlat edinme hizmetleri AÇSHB tarafından sağlanmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun etkilerinin erginlik hayatlarına taşınmaması için gerekli olan en önemli faktör iyi bir eğitim almalarıdır. Yoksul öğrencilerin eğitime erişmeleri için parasız yatılı okullardan ve burs imkânlarından yararlandırılması için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) yetkilendirilmiştir. *“Gerekli yerlerde öğrenci yurtları, aş ocağı, eğitim tesisleri açmak, yönetimini sağlamak, imkânlar ölçüsünde muhtaçlara aylık bağlamak”* görevi de Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Şartlı Nakit Transferi Uygulaması: Yoksulluk içinde yaşayan fertlerin bu durumdan zarar görememeleri için geliştirilen yoksullukla mücadele politikaları, yoksul bireylere nakdi ve ayni yardım yapılmasıyla önlenmeye çalışılmaktadır. Fakat gelir yoksunu bireylerin bu yardımları alışkanlık haline getirip kendilerini geliştirmeyen ve çalışma hayatına katılmayan bireyler olarak yaşamlarını sürdürme eğilimleri neticesinde farklı uygulamalara başvurulması gerekmektedir. Ayrıca yoksulluk kısır döngüsünü

kırmak amacıyla da geliştirilen Şartlı Nakit Transferi uygulaması eğitim ve sağlık alanlarında uygulanmaktadır. Dünya Bankası tarafından da ekonomik olarak desteklediği bu uygulama sosyal yardım niteliği taşımaktadır. Bu uygulamayı diğer uygulamalardan ayıran en önemli özelliği yardımların yapılmasının bir şarta bağlanmasıdır. Yoksul kesimlerin refah içinde yaşaması için eğitim hayatlarını kaliteli olarak yaşamaları gerektiğinden ve sağlıklı bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmelerinin önemi düşünülerek bu uygulama eğitim ve sağlık alanlarında hayata geçirilmiştir.

Şartlı Çocuk Sağlık Yardımı Programı 0-6 yaş arası çocuklara sahip ailelerin çocuklarının sağlık kontrollerinin düzenli olarak yaptırması şartı ile bu ailelere maddi yardım sağlayan programdır.

Şartlı Gebelik Yardımı gebe annelerin doğumlarını hastanede kayıt altına alarak yaptırması ve hamilelik sürecince sağlık kontrollerine düzenli olarak gitmeleri şartı ile annelere yapılan nakdi sosyal yardımlardır.

Şartlı Eğitim Yardımı gelir düzeyi düşük olan ve ülkedeki en yoksul kesimi oluşturan ailelere çocuklarını okula gönderme ve okula devam zorunluluğu şartı getirerek yaptıkları maddi yardımlardır. Bu yardımlar sayesinde çocuklar hem eğitim hayatlarına devam etme şansı bulmakta hem de zor ve ağır şartlarda çalıştırılmaları engellenmektedir. Ayrıca sosyal dışlanma bağlamında da önem arz eden uygulama sayesinde çocuklar dış çevrelerin olumsuz etkilerine karşı kısmen de olsa korunmaktadırlar. Çocukları eğitim hayatına dâhil eden bu uygulama uzun dönemde çocuğun yoksulluk kısır döngüsünü kırma olanağı sağlamaktadır (AÇSHB, 2019).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK GÖZÜYLE KENTSEL YOKSULLUK VE YOKSUNLUK ÜZERİNE ARAŞTIRMA

Yoksulluk içindeki çocukların istek ve dileklerini analiz ederek, çocukların kendi gözünden ‘yoksulluk’ kavramının anlaşılması ve incelenmesi ayrıca yoksulluk içinde yaşayan çocukların hayata bakış açılarının değerlendirilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Van, Gaziantep, İstanbul ve Muğla illerinin Tuşba, Şahinbey, Sultanbeyli ve Milas ilçelerinde sosyo-ekonomik statüsü düşük olan mahallelerindeki ilköğretim okuluna devam etmekte olan ve okuma yazma bilen 163 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada veri olarak 163 yoksul öğrenciye (Gaziantep 51, Van 62, Muğla 40, İstanbul 20) yapılan anketler ve çocuklardan istenen mektuplar kullanılmıştır. Anketler illerin çok çeşitli ve uzak olmalarından dolayı mektuplar vasıtasıyla posta yolu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler çocukların yoksulluk, hastalık, açlık, eğitimsizlik ve eşitsizliği kendi dünyalarında nasıl yorumladıklarını anlamaya yardımcı olmuştur. Çocuk yoksulluğunu araştırırken, tartışırken ve konu hakkında çözüm önerileri oluştururken çocukların kendi iç dünyalarının mutlaka dikkate alınması gerektiğine olan inançla yapılmış bir çalışmadır.

4.1. Araştırmaya Konu Olan Kentlere Ait Genel Bilgiler ve Yoksulluk Sıralamaları

Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) göre Van TRB2 bölgesinde yer almaktadır. TÜİK (2021) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçlarına göre en düşük gelir TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesinde gerçekleşmiştir. Yine aynı araştırma sonucuna göre de en yüksek gelir TR1 (İstanbul) İBBS 1. Düzey bölgesinde oluşmuştur.

En düşük gelire sahip olan Van şehrinin en yoksul nitelikte olan ilçeleri arasında Tuşba da yer almaktadır. 2022 güncel nüfusu 163.320 kişi olan ilçenin yüzde 50 sini genç nüfus oluşturmaktadır. Sosyo ekonomik statüsü düşük olan bölgenin kırsal kesimlerinde temel geçim kaynağı çoğunlukla hayvancılık ve tarımla sağlanmaktayken, yaşanan Van depremi sonrasında inşaat sektöründe oluşan istihdam alanı ile fertler inşaat sektöründe çalışmaya başlamışlardır.

Bölgesel olarak en yüksek gelir düzeyine sahip olan İstanbul’un en yoksul ilçelerinden birisi olan Sultanbeyli 2022 yılında 349.485 nüfusa sahiptir. Nüfus

yoğunluğu oldukça yüksek olan bir bölgedir. Bölgenin yüzde 45'ini genç nüfus oluşturmaktadır. Bölgenin temel geçim kaynağını hizmet sektörü oluşturmaktadır lakin ilçede istihdamın nüfus fazlalığından dolayı yetersiz olması, ilçede yaşayanların başka ilçelere çalışmaya gittiklerini göstermektedir.

Gaziantep yoksulluk oranı en düşük olan bölgelerden birinde yer almaktadır. Lakin 2022 yılında 936.351 kişilik nüfusa sahip olan Şahinbey ilçesi, Gaziantep'in en çok göç alan ve mülteci sorunuyla karşı karşıya olan kesimlerinden birisidir. İlçe nüfusunun yüzde 48 ini genç nüfus oluşturmaktadır.

Hizmet sektörünün yanı sıra, tarım ve hayvancılık, kültürel turizm, madencilik, halıcılıktan, balıkçılık gibi faaliyetlerin geçim kaynağı olduğu Milas'ın 2022 güncel nüfusu 145.225'tir. Yüzde 30'unu genç nüfusun oluşturduğu bölgenin sosyo ekonomik statüsü mahalleleri arasında farklılık göstermektedir.

4.2. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Yönteminin Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın amaçlarına uygun olarak hazırlanması planlanan görüşme formu hazırlanırken çeşitli okullardaki rehberlik öğretmenleri ve pedagoğlardan yardım alınmış ve formda yer alan sorular çocukların seviyelerine uygun olacak şekilde hazırlanmıştır. Literatür taramasındaki argümanlar da gözden geçirilerek sorulacak soruların çerçevesi belirlenmiştir. Hazırlanan formlarda çocukların hanelerinde demografik özelliklerini, Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında sahip oldukları yaşama, barınma, beslenme, eğitim, katılım, korunma haklarını çocuk gözünden anlamaya yönelik sorular bulunmaktadır. Özellikle de Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan katılım hakkı esas alınarak formlar çocuklara yönelik olarak hazırlanmıştır.

Nitel araştırma tekniği kullanılan çalışmada bulgular, yorumlamaya dayalı olarak katılımcıların verdikleri yanıtları derinden inceleyip anlamlandırmaya çalışılarak analiz edilmiştir.

4.3. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Yaşam Kaliteleri ve Hane İçi Refah Durumlarının Analizi

Çocuklar ne anlatıyor? Mektuplarda anlatılanlar temelde dört başlıkta ele alınabilir:

- Çocukların öncelikleri ve istekleri
- Çocukların dili ve yoksulluk

- Çocukların idealleri
- Aile ve mutluluk kavramları çocuklar için ne ifade ediyor?

Yoksunluk içinde yaşayan çocukların sosyoekonomik durumlarını anlamaya yönelik olarak anketlerde yer alan sorular çerçevesinde çocuk yoksulluğunu analiz etmek için çocukların verdiği yanıtlar irdelenmektedir. Bulunan bulgular doğrultusunda çocuğun içinde bulunduğu hanelerin refah seviyesine göre çocukların yaşam kalitelerinin değerlendirileceği bu bölümde; ankette yer alan şu sorulara verilen yanıtlar yorumlanmaktadır:

- Öncelikle benim küçük mucizem kaç yaşında?
- En sevdiğin şey nedir?
- Sana en lezzetli gelen, en sevdiğin yemek hangisi?
- Kaç kardeşsiniz?
- Evinizde kaç tane odanız var?
- Bana birazcık aileden bahseder misin?

4.3.1. Hanede Eğitime Verilen Önemin Derecesi

Van'ın Tuşba ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Toplanan verilere göre bölgede yaşayan çocukların 9-11 yaş aralığındadır. İlköğretime başlama zorunlu yaşına bakıldığında, 69 haftasını doldurmuş, yani 6 yaşından gün almış çocukların okullarda yerini alması gerekmektedir. Lakin bölgedeki iletişime geçilen çocukların birçoğunun okula başlasalar dahi, okuma-yazma bilmemelerinden kaynaklı olarak 9 yaşın altındaki bireylerle anket uygulaması yapılamamıştır. Bu durum da bölgedeki ebeveynlerin ya da çocuklara bakmakla yükümlü diğer bireylerin eğitime verdikleri önemin azlığını göstermektedir.

Anketlerin yapıldığı bölgede (Tuşba) görev alan çeşitli öğretmenlerle yapılan telefon görüşmeleri neticesinde bölge halkına yönelik sosyokültürel bilgiler alınmaya çalışılmış ve eğitim konusundaki ortak yargı şu şekilde olmuştur: Hane nüfusundaki fazlalık ve çocuklara bakma yükümlülüğünün çok olması neticesinde ebeveynler çocuklarını günün belli saatlerinde evden yollamakta ve okulda olduğu süre boyunca evde daha az aş piştiği için okula göndermektedirler. Eğitimi bir hedef doğrultusunda değil de hanenin günlük durumunu rahatlatmak için bir araç olarak gören ebeveynler söz konusudur. Çocukların aileleri hakkında yazdıkları ifadelerden anlaşılan o ki,

genelde lise çağındaki kardeşlerinin çalışmasından söz etmeleri de ailelerin çocukların eğitim almasına yönelmeleri yerine para kazanıp haneye katkı sağlamalarını tercih ettikleri görülmektedir.

Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Çocukların yaş kriterlerine baktığımız zaman ankete katılan 51 çocuktan 34 tanesi 8 yaşında, 17 tanesi 9 yaşındadır. Toplanan anketlerin sayısı 51 veri olarak kullanabildiğimiz sayı da 51'dir. Çocukların okuma yazma seviyelerinin yüksek olduğu mektupların okunaklı ve muntazam bir şekilde yazılmış olmasından anlaşılmaktadır. Çocukların gerek yazı dili ve yazı şekilleri incelendiğinde, ailelerin eğitime verilen önemden çok da uzak olmadıkları sonucuna varılabilir. Ayrıca bölgede görev alan ve iletişime geçilen eğitimcilerin ortak kanısı da şu şekilde olmuştur: ebeveynler içindeki buldukları ekonomik sıkıntıların son bulabilmesi adına çocuklarının daha kalifiye elemanlar olarak yetişmesini arzulamakta ve bu durumun da eğitimle olası olduğu bilincindedir.

İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Çocukların okuma yazma durumları ve kitap okuma alışkanlıkları ele alındığında eğitim açısından durumlarının iyi seviyede olduğu çıkarımını yapabilmenin yanı sıra bu hususta başka bilgiye ulaşamamış ve hanelerin eğitim hakkındaki tutumlarını ele alma konusunda eksik kalınmıştır.

Muğla'nın Milas ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Katılımcı çocukların yazı dillerinin esas alınmasıyla yapılan çıkarımda, çocukların okuma yazma seviyelerinin yüksek olduğuna rastlanmıştır ve bu bağlamda eğitime verilen önemin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kitap okumayı seven çocuk katılımcı sayısı da bu durumu destekler niteliktedir. Bölgede görev alan eğitimcilerin fikirlerinin alınması sonucunda da ebeveynlerin çocuklarını okula yollamakta istekli oldukları anlaşılmaktadır.

4.3.2. En Sevilen Yemek Baz Alındığında Hanelerdeki Beslenme Alışkanlıkları

Van'ın Tuşba ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Çocukların en sevdiği yemekler Van ilinden alınan mektuplar baz alındığında en çok makarna-pilav-mantı kategorisinin tercih edildiği görülmektedir. Bunları takip eden sıra ile sarma/dolma, et yemekleri, fasulye ve diğer yemekler şeklinde cevaplar alınmıştır. Tabi ki çocukların yemek seçme potansiyellerinin büyüklere göre daha çok olması da göz önünde bulundurularak yapılan analizde, yoksul hanelerdeki çocukların seçme lüksünün pek olmadığı varsayılarak çıkarımda bulunulmuştur. Bu çıkarım neticesinde bölge hakkında yaşayan çocukların öğünlerinin büyük bir kısmını karbonhidrat ağırlıklı besinlerle geçirdiği öngörülmüştür. Ayrıca bölge ekonomisinin küçükbaş hayvancılığa ve hayvan ürünlerini işleyen sanayiye dayanması göz önüne alındığında et yemeği tercih eden çocukların bu duruma kıyasla çok düşük olduğu görülmektedir.

Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Gaziantep ilinden mektuplar baz alındığında ise %33,4 oranı ile Makarna-mantı-bakliyat kategorisi en çok sevilen yemekler olmuştur. Et yemekleri ve lahmacun tercih eden çocukların sayısı ise azımsanmayacak kadar fazladır. Bu gıdaları seven çocuk sayısını baklava, kuru dolma ve diğer yemekler takip etmektedir. Gelir seviyesi düşük olan ailelerdeki çocuklar her ne kadar en çok düşük maliyetli yiyecekleri seçseler de yaşadıkları yerlerin kültürleri doğrultusunda lahmacun ve baklava seçen çocuk sayısı da oldukça yüksek çıkmaktadır.

İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Bölgeden gelen mektuplarda çocukların bahsetmiş olduğu en sevilen yemeklerin başında mantı ve bakliyat yemekleri gelmektedir. Ayrıca bölgeden anketlerdeki cevaplarda çocukların sıkça "*ben her türlü yemeği severim ... bence her yemek güzeldir*" şeklindeki ifadeleri çocukların yemek seçme şanslarının olmadığını göstermektedir.

Muğla'nın Milas ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Bölgenin coğrafi yapısının da etkili olduğu düşünülürse çocukların en sevdiği yemeklerin büyük çoğunluğunu sebze yemekleri oluşturmaktadır. Buna paralel olarak balık ve tavuk seven çocuk sayısı da oldukça fazladır. Van ve Gaziantep iline oranla makarna ve türevlerini seven çocuk sayısına Muğla'dan katılan katılımcıların

anketlerinde daha az rastlanmaktadır. Genelde ailelerin balıkçılık ve çiftçilikle uğraşmasının etkisiyle çocukların sebze, tavuk ve balık ağırlıklı yemekleri tercih etmekte olduğu düşünülmektedir.

4.3.3. Hanelerin Demografik Yapısı

Van'ın Tuşba ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Kaç kardeşsiniz? Sorusuna bölgedeki çocukların verdikleri cevaplar incelendiğinde ağırlıklı olarak 5 ile 10 arasında çocuğun bir hane içinde yaşadığı görülmektedir. Oldukça kalabalık bir nüfusa sahip bu hanelerin yoksulluktan etkilenme oranı da bu ölçüde artmaktadır. Hane halkının nüfus bilgilerine oranla evdeki oda sayılarının kıyaslanması için çocukların oda sayıları hakkında bilgi alınmaya çalışılmış; yalnız çocukların oda kavramını kendi düşüncelerinde nasıl tanımladıkları anlaşılammıştır. Bu sebeple verilen yanıtlar konu hakkında analiz yapabilmek için çok da sağlıklı veriler değildir. Muhtemelen tuvalet, banyo, mutfak gibi evin diğer bölümlerini de oda olarak düşünen çocukların cevaplarında 5 ile 7 arası oda sayısına sıkça rastlanmaktadır.

Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Hanelerde yaşayan çocuk sayısından yola çıkılarak yapılan analizde bölgeden katılan katılımcıların çoğunluğunun 3 kardeşten oluştuğu ve birkaç katılımcı hariç 3 çocuktan fazla nüfuslu evlerin bulunmadığı görülmüştür. Buna paralel olarak evlerdeki oda sayılarında da çocukların genelde 3+1 ifadelerini kullandığına rastlanmaktadır. Çocukların kendilerine ait ya da kendileri ile bir kardeşlerine ortak olarak kullandıkları odalarının olma ihtimali yüksektir.

İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Kardeş sayıları temel alındığında bölgedeki katılımcıların çoğunlukla 2 ya da 4 kardeşli oldukları görülmektedir. Bu durumda katılımcıların bulunduğu hanelerin içinde en az 3 en fazla 5 çocuğun birlikte yaşadığını göstermektedir.

Muğla'nın Milas ilçesinde yaşayan çocukların bu tarz sorulara verdiği cevaplar göz önüne alındığında ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

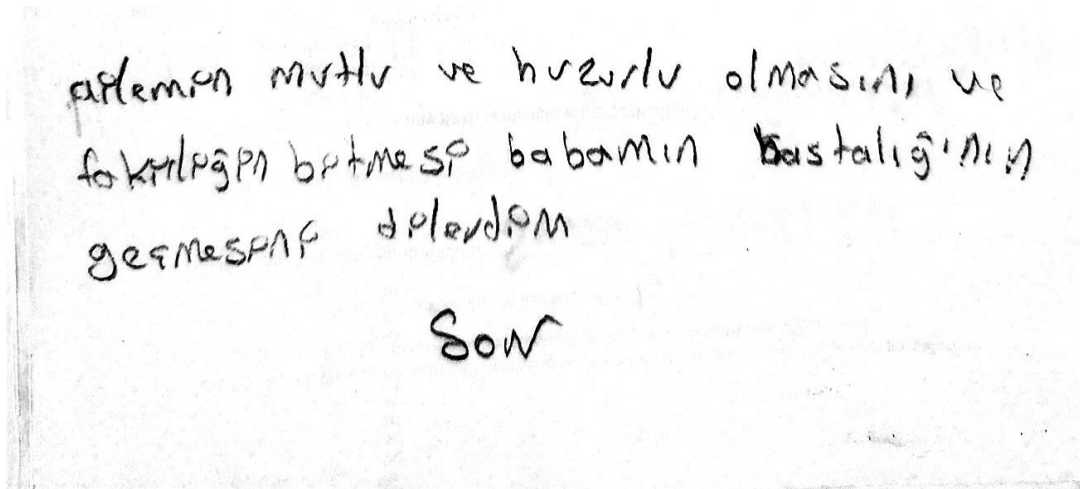
Bölgede yapılan anketlerden çıkarılan sonuca göre hanelerdeki çocuk sayısı en fazla üçle sınırlı kalmaktadır. Çok da kalabalık sayılmayan ailelerin yaşam alanlarında genelde üç oda bulunduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

4.4. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Öncelikleri ve İstekleri

4.4.1 Sağlık ve Mutluluk

Yoksulluğa bağlı olarak neredeyse her ailenin içinde hastalık mevcut olduğu görülmektedir. Çocuklar ailenin içindeki bir bireyde ya da kendilerinde sağlık problemi varsa bunu her şeyden önce ve tekrar tekrar dile getiriyorlar. Çocuklara dilekleri sorulduğu zaman sağlık ve mutluluk en çok arzulananlar arasında yer almaktadır.

“... ailemin mutlu ve huzurlu olmasını ve fakirliğin bitmesi babamın hastalığının geçmesini dilerdim”

Fotoğraf 1

“... Benim param olsaydı ailemi çok mutlu etmek için onlara hediye alırdım ... sen benim lambadan çıksan ailemin ömür boyu mutlu ve meslek sahibi olmasını isterdim ...”

“... eğer biri bana hediye eğer alırsa mutluluk isterim. Ben bir cinim olsaydı eğer ailemle birlikte mutlu kimseye muhtaç (olmadan) durumumuzun da iyi olmasını dilerdim”.

- Bana birazcık kendinden ve aileden bahseder misin? ⁴ Kardeşim annem ve babamla
- Bir gün çok paran olsa ne alırdın? ^{kardeşlerime ya da baba hediye alırdım} ^{mutluluk}
- Birisi sana bir hediye verecek olsa ne isterdin? ^{mutluluk} ^{ve huzur}
- Ben senin sihirli lambandan çıkan cin olsaydım benden ne dilerdin? ^{mutluluk} ^{isterdim}

Bana bu soruların cevabını anlatan bir mektup yazıp benim mektup kardeşim olur musun küçük mucizem?

Merhaba biz 4 kardeşiz ve annem babamla yaşıyoruz
 3 kız 1 oğlanız küçük erkek kardeşim daha çok küçük
 eğer bir gün çok param olsa ne alırdım anneme
 Babam ve kardeşlerime hediye alırdım eğer bir
 bana hediye verecek alırsa mutluluk isterim
 Ben bir cinim olsaydı eğer ailemle birlikte
 mutlu kimseye ihtiyaç durumumuzda iyi olmasını
 dilerdim

Fotoğraf 2

“... bir gün çok param olsa ailemin sosuz mutlu olmasını ...”

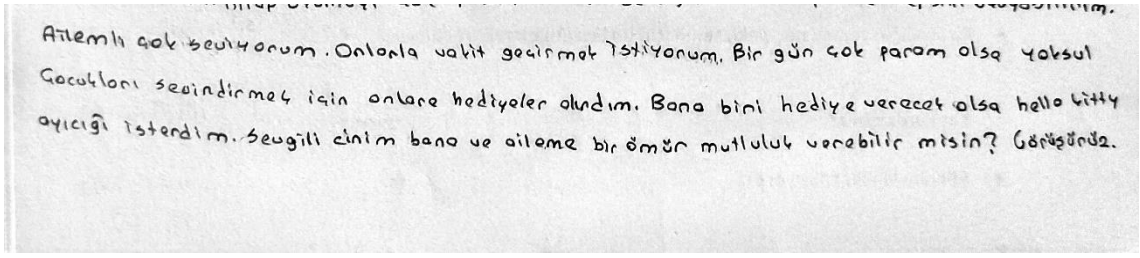
“... en çok mutlu olduğum durum ailemin mutlu olması, babam mutlu olunca herkes mutlu oluyor.”

“... öncelikle biri bana hediye verecek olsaydı öncelik o kişiden sağlık, mutluluk isterdim...ve ailemin mutluluk olmasını isterdim”.

Kıtap okumayı çok severim en sevdiğim kıtap ise düşünce gücü, bir gün
 eğer param olsaydı, öncelikle kendime araba alırdım, sonra ise dünyada ne kadar
 fakir olsaydı, anıbra verirdim. Öncelikle biri bana hediye verecek olsaydı
 Öncelikle o kişiden Sağlık, mutluluk isterdim ve daha sonra kendim ve
 ailemde bahsedecem biz ailede 7 kişiyiz babam Gölük annem Galınar
 ve beni qkurtmak için elinde geleni Gölüklerlar. ve hayalimde öğretmen
 olmama ve Ailemin mutluluk almama isterdim,

Fotoğraf 3

“... sevgili cinim bana ve aileme ömür boyu mutluluk verebilir misin?”

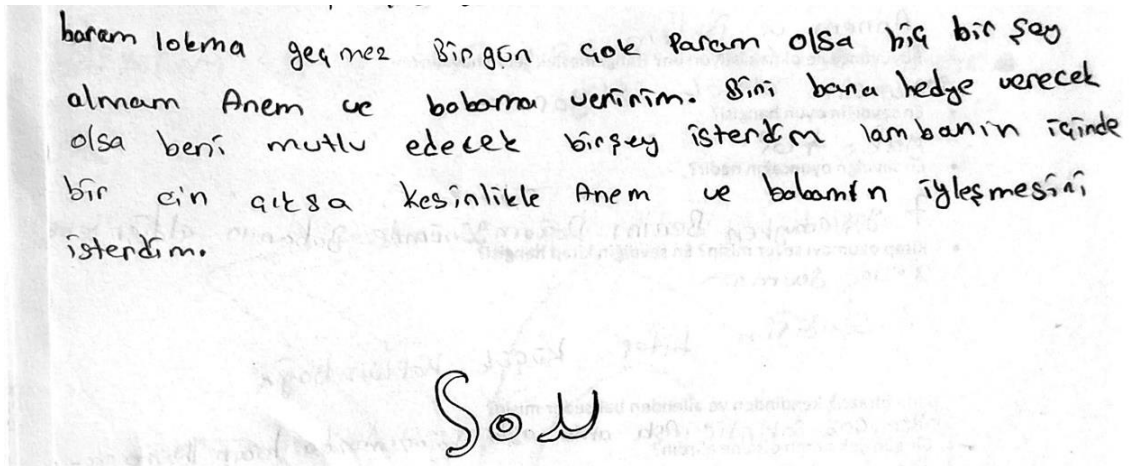

Fotoğraf 4

“... sihirli lambadan çıksan eğer ömür boyu ben, ailem ve dünyadaki herkesin mutlu olması”

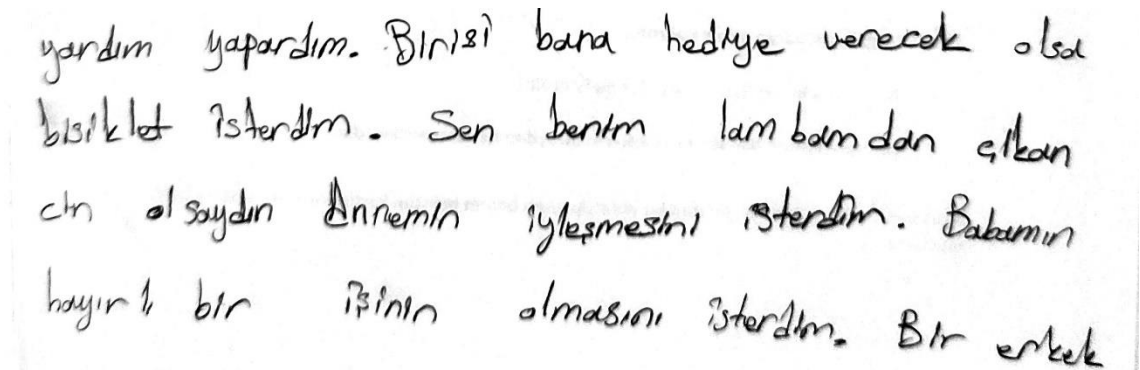
“... öncelik biri bana hediye verecek olsaydı öncelik o kişiden sağlık, mutluluk isterim.”

“... lambadan çıkan bir cin olsaydın olsaydım anne ve babamın iyileşmesini dilerdim.”

Fotoğraf 5

“... sen benim lambadan çıkan cinim olsaydın annemin iyileşmesini isterdim babamın hayırlı bir işi olmasını isterdim.”

Fotoğraf 6

“... Benim çok param olsa kimsesiz çocuklara ve kanser çocuklara yardım ederdim zavallı çocukla oyuncak götürürdüm. ...”

“... ben bir cinim olsaydı eğer ailemle birlikte mutlu kimseye muhtaç durumunda iyi olmasını isterdim.”

Hastalıklar yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu. Hasta bedenler, özellikle çocuklarda, sağlıklı biçimde tedavi edilmezse çok daha büyük kalıcı rahatsızlıklara yol açıyorlar. Bu da kısır bir döngü yaratıyor. Ailedeki hastalıkların varlığı ve tedavi edilememesi çocukları çok etkiliyor.

“... cin çıkırsa tek dileğim tüm insanların sağlıklı olması ...”

“... bir gün çok param olsa hiçbir şey almam annem ve babama veririm. Biri bana hediye vercek olsa beni mutlu edecek bişey isterdim lambanın içinden cin çıkırsa kesinlikle annem ve babamın iyileşmesini isterdim.”

“Eğer lambadan çıkan cinim olsaydı annemin iyileşmesini ve annemin artık ağlamamasını isterdim.”

Sendiğim oyuncuğım torum. Ben kitabı okumayı severim 80 Günde Devri ALEM.
adlı kitabı okumayı çok severim. Ben annem ve kardeşim yaşıyoruz.
Annem ev hanımı babam vefat etti kardeşim 4. Sınıfa gidiyor. Beraber mutlu
mesut yaşıyoruz. Benim elimde çok para gercerse annemi hacca götürürüm.
Birisı bana bir hediye vermek isteseydi bisiklet isterim. Eger lambamdan
çikan cinim olsaydı ondan annemi iyileşmesini ve annemin artık ağlamamasını isterdim.

Fotoğraf 7

“... biz 7 kız 1 erkeyiz. Erkek çok küçük babam çalışmıyor annem ise sakat olduğu için hiçbir şey yapamıyor babam ise midesi yüzünden evde oturuyor. Param olsaydı önce annemin ayağı için ameliyat yapardım ...”

Benim 7 yaşındayım beninemin dilediklerini yerine getirmek
 sevdiğim yemek ise pilav 7 kız terkak hiç kimse gelmiyor
 3 oda var Annemiz bize çok iyi bakıyor öğretmen
 olmak istiyorum çünkü çocuklar daha iyi öğrenmek
 için gitar oynamak bebek kitap okumayı çok seviyorum
 enseverdiğim kitap 80 günde derri olem
 Biz yedi kız terkakız erkek çok küçük babam çalışır
 Annem ise sokak olduğu için hiç birşey yapamıyor
 babam ise midesi. 1. sınıftan evde oturuyor
 param olsaydı önce annemin oyağı için omelkot
 yapardım ev olurdum başka dilediğim yok
 oyakkobi oda büyük kızılardan isterdim eğer
 küçük olur ise kolte isterdim çok güzel
 elbiselerimin olmasını isterdim selamlar!!!

Fotoğraf 8

4.4.2. Kendilerine Ait Bir Ev

Barınma hakkı en temel insan haklarından biri olsa da iyi şartlarda yaşayabilmek çoğu çocuk için hala bir hayal. Çocukların mektuplarında sık sık ailelerine ev diledikleri görülüyor.

“ok param olsa anneme ev hediye ederdim, sen bana hediye vereceksen ben istemem anneme ev.”

“... bizim evimiz yok biz kiradayız 3 ten oda var ve birde mutfak var ... babam işsiz hep kiradan kiraya gidiyoruz ve biz fakiriz ....”

Benim en sevdiğim şey, tablet ve bisiklet

Ben en çok, Sevdim, Demek, Kurfesinde ve Sebze yeme yi

Biz 5' kardeşiz

Benim ailemde hiç kimse çalışmıyor babam işsiz annem de ev hanımı

Bizim evimiz yok biz karadayız 3'tane oda var ve birde mutfak var

Benim kahramanım dayımdır mahmut çünkü o hep bana işle kötülükten kaçınmak için benim kahramanım dayımdır

Benim en sevdiğim meslek dış doktoru olmak eğer ben dış doktoru olursam bütün gürültü, kanser, fakir çocuklara yardım etmek istiyorum

Benim en sevdiğim oyun yakantop ve köreke

Benim en sevdiğim oyuncak bebek

Ben kitap okumayı biraz seviyorum en sevdiğim kitap kırmızı başlıklı kız

Biz 5' kardeşiz annem babam 7 aile olduk babam işsiz hep karadan kızıya gidiyoruz ve biz fakiriz

benim çok param olsa hep kımsesiz çocuklara ve kanser çocuklara yardım ederdim

Ben istediğim bir tane tablet ve bisiklet istiyordum

çünkü önce beni kendime gezdirip sonra da kımsesiz ve zavallı çocuklara oyuncak getirirdim ve onları sevdiğini biliyordum

ve size selamlarımı gönderiyorum

Fotoğraf 9

"... bir ev alıp ailemle antep gidebiliriz."

"... param olsaydı hayalimdeki vilayı alırdım ailemin hayallerini gerçekleştirirdim."

"... aileme ev alırdım huzurlu yaşasın diye"

"villa yaptırırdım annem gülsün için ..."

"cinim olsa ondan aileme ev isterdim"

"... sonra benim için ve ailem için bir ev olsa iyi olurdu"

Çocukların 114 tanesi evlerindeki oda sayılarını belirtmiş, ancak çocuklar oda kavramı tam olarak bilinmemekle birlikte 5 adet tek odalı, 9 adet iki odalı, 58 adet üç

odalı, 42 adet dört ve daha fazla odalı ev olduğu belirtilmiştir. 4 ve daha fazla odaya sahip olduğu belirtilen evlerde yaşayan çocukların evin her bölümünü oda olarak saymaları göz önüne alınarak çalışma yürütülmüştür.

Muhtaç Olanlara Yardım Etme Arzusu: Çocukların düşleri, hayalleri, hayattan beklemedikleri birçok şey var. Fakat neredeyse hepsi yaşadıkları hayat şartlarının ve etraflarındaki yoksul insanların farkında. Çok paran olsa ne yaparsın? Sorusuna çocukların büyük çoğunluğu başkalarına yardım etme bilinciyle cevap vermişler.

“... Ailem çok kırılığandır onları çok seviyorum onlara herkese göre iyidir. Çok param olsa Huzur evi Yetimhane ayrıca o parayı hayır işine bağlarım.”

“... bi gün çok param olsa şehit ailelerine yardım ederdim.”

“... yoksul çocukları sevindirmek için onlara hediye alırdım.”

“... param olsa önce parası olmayan insanlara verirdim.”

“... okula bağış yapardım.”

“... Suriye'deki çocukları sevindirirdim.”

Kahramanlarının kim olduğunu cevaplayan çocukların genelinde de kahraman diye adlandırdıkları kişilerin diğer insanlara yardım eden ve bilgi birikimlerini kendilerine örnek aldıkları kişileri seçtikleri görülmüştür.

“... benim kahramanım shakira. Çünkü o çok yardımsever. Okullar yaptırıyor çocuklar okusun diye.”

... öğretmenliği yapacak. Mutfağla birlikte 5 odamız var. Benim kahramanım Shakira. Çünkü o çok yardımsever. Okullar yaptırıyor çocuklar okusun diye. Çok güzel şarkıları var. Çok başarılı. Büyüdüğüne göre...

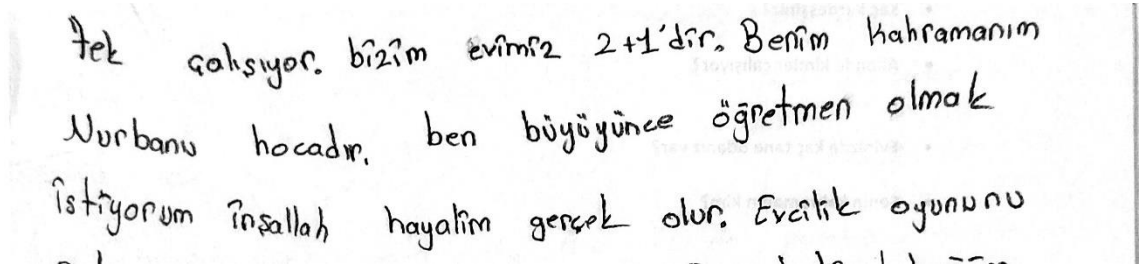
Fotoğraf 10

“... Benim en büyük kahramanım Selena onun gibi olmak istiyorum. Herkese iyilik yapıyor. Çok isterim.”

... kendimden bahsedeyim. Benim en büyük kahramanım Selena onun gibi olmak istiyorum. Herkese iyilik yapıyor. Çok isterim. Ağaçlımda mısır olmaktadır. En sevdiğim...

Fotoğraf 11

“... benim kahramanım Nurbanu hocadır. Ben büyüyünce öğretmen olmak istiyorum”

Fotoğraf 12

Tüm bu hayatlarındaki kahramanların yanında çocukların en büyük kahramanı genelde anne babaları ve ailenin fertlerinden oluşmaktadır. Katılımcıların çok büyük bir kısmının mektuplarında “benim kahramanım anne babam, benim kahramanım ailem” ifadelerine rastlanmaktadır.

4.4.3. Çalışmaktan Yoksun Bireyler

Ailelerindeki çalışan birey sayısı sorulduğunda çocukların verdiği yanıtlara paralel olarak dileklerinde de aile bireylerine iş isteyen çocuklar mevcuttur. Evin geçimini sağlamakla yükümlü bireyler çeşitli sebeplerle bunu başaramayınca çocukların psikolojileri olumsuz yönde etkilenmektedir. Toplanan verilerin yarısından fazlasında çocukların ailelerinde yalnızca bir bireyin çalıştığı gözlemlenmiştir. Eğer hayattaysa genel olarak sadece babalar çalışmaktadır. Hanelerin nüfus sayısı arttıkça ne yazık ki ailede çalışan oranlarının da düştüğü saptanmaktadır. Gerek sağlık problemleri gerek istihdam sıkıntısından dolayı işsizlik sorunu yaşayan ebeveynlerin çocuklarının bu durumu dile getirdikten sonra ebeveynlerine hayırlı bir iş diledikleri gözlemlenmiştir.

Araştırmaya konu olan iller bazında değerlendirme yapıldığında alınan verilerden yola çıkılarak, hane nüfus sayısının en fazla olduğu Tuşba ilçesinde çalışan hane nüfusu 0 ile 2 arasında değişmektedir. Genel olarak ya hiç kimsenin çalışmadığı ya da babaların geçici işlerde çalıştığı belirtilmiş, eğer ki iki ve daha fazla çalışan birey varsa bunların da okul çağındaki çocukları kapsadığı gözlemlenmiştir.

Nüfus yoğunluğu diğer araştırmaya konu olan ilçelere göre en fazla olan Sultanbeyli ilçesinden katılımcı olarak mektup yollayan çocukların söylemlerinden hanede en az bir kişinin sürekli işçi olarak çalıştığı fakat çocukların babalarının evlerinden uzakta ve uzun süreli çalışma saatleri ile çalışmakta oldukları dile getirilmiştir. Sultanbeyli ilçesinin nüfus yoğunluğundan kaynaklı yetersiz istihdam

koşulları, bölgede yaşayan halkın kendilerine uzak ilçelerde çalışmasına yol açmakta ve bu durumun etkileri çocukların mektuplarına da yansımaktadır.

Şahinbey ilçesinden alınan mektuplarda hane çalışan sayılarının nüfusa oranla düşük olduğu görülmektedir. Çocukların söylemlerinden yola çıkılarak okul çağındaki abilerinin de okul kapanınca babalarının yanında çalışacaklarından bahsetmesi neticesinde, hanelerde çalışan nüfusun bir kısmını çocukların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Eğer ailede birden fazla birey çalışıyor ise ya baba çalışmıyor ama abiler çalışıyor ya da baba ile birlikte çocukların kendileri ve okuyan diğer bireyler de çalışıyor. Okulları kapanan çocukların tatil günlerinde çalıştığı görülmektedir.

Milas ilçesinde ikamet eden katılımcılar ise tarım ve hayvancılıkla uğraşan ailelerin fertlerinin işsiz olduğunu dile getirmeleri gün içinde yapılan rutin işleri meslek olarak konumlandırmadıklarına işaret etmektedir. Ayrıca bölgede babaları kaptan olan çocukların uzun deniz yolculuklarına çıkan ebeveynlerin ilgisinden yoksun oldukları ve bu durumu baz alarak babalarını kahraman ilan ettikleri görülmektedir.

“... benim kahramanım babamdır çünkü o uzak denizlerde aylarca hiç korkmaz”

“biz huzur içinde yaşayalım diye babam eve hiç gelmez. O çok fedakardır. Bize balık getirdiği de olur”

Geçim sıkıntısının önüne geçmek için uzaklara çalışmaya giden bireylerin çocuklarını aile sevgisinden mahrum bırakmak zorunda oldukları gerçeğini baş bir katılımcının mektubunda da görmekteyiz. Tuşba'dan gelen bir mektupta katılımcı sadece ailesinden bahsetmek istediğinde doğduğu gün yaşanan zorluğa kadar değinmektedir.

“Doğduğumda babam İstanbul'daydı. Babam o zaman inşaatçıydı. Ama şimdi iş-kur'da çalışıyor. Çok param olsaydı ... babamın bazı borçları var onları öderdim ve ...” ifadesinden anlaşılacağı gibi çocukların maddiyatın yanında güvenli bir aile ortamına da ihtiyaçları vardır.

... Doğduğumda babam İstanbul'daydı. Babam o zaman inşaatçıydı. Ama şimdi iş-kur'da çalışıyor. Abim lise üç'te. Ben 6. sınıfta okuyorum. Çok param olsaydı tatile çıkardım. Babamın bazı borçları var onları öderdim ve lüzumlu çocuklara yardım ederdim. Kitap vermesini isterdim. Kitap

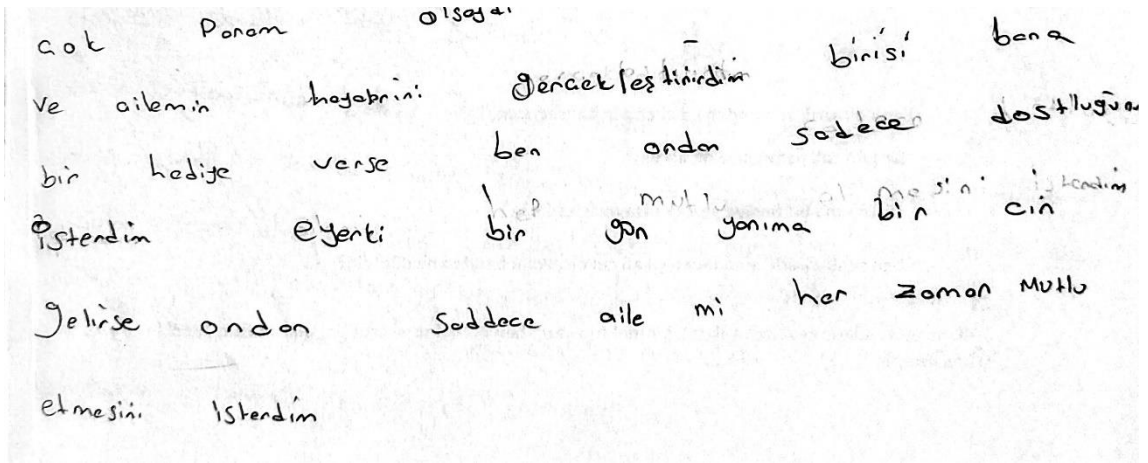
Fotoğraf 13

Hiç kimsenin çalışmadığı ailelerde çocukların yine de huzurdan bahsettiği görülüyor. Bu bağlamda çocuğu niceliksel verilerden çok niteliksel veriler ilgilendiriyor. “şükür ve iyi niyet” duygusunun çocuklarda sıkça hâkim olduğu görülüyor.

4.4.4. Biri Bana Hediye Verse

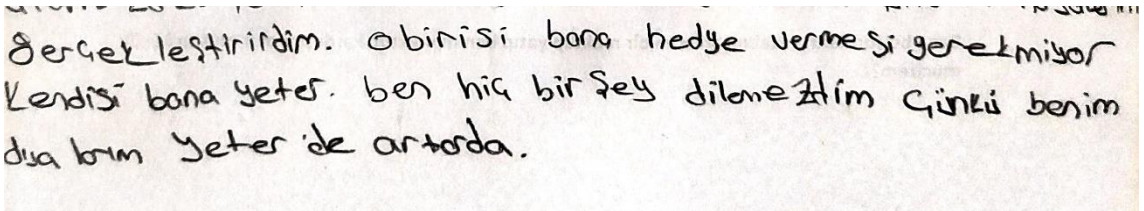
Çocuklar tarafından en çok dile getirilen hediye istekleri kıyafet-takı-toka ve soyut isteklerdir. Çocukların hediye almayı öğrenmeden hediye verme hevesleri yoksul çocukların bize aç gözlülükten uzak, elindekiyle yetinebilen, şükür duygusu gelişmiş veya aile içinde aşılınmış olduğunu gösteriyor. Ayrıca çocukların maddi isteklerden çok inançları ile ilgili dileklerde buldukları görülmekte ve hediye istemek yerine dua etmeyi tercih ettikleri gözlemlenmektedir.

“... birisi bana bir hediye verse ben ondan sadece dostluğunu

Fotoğraf 14

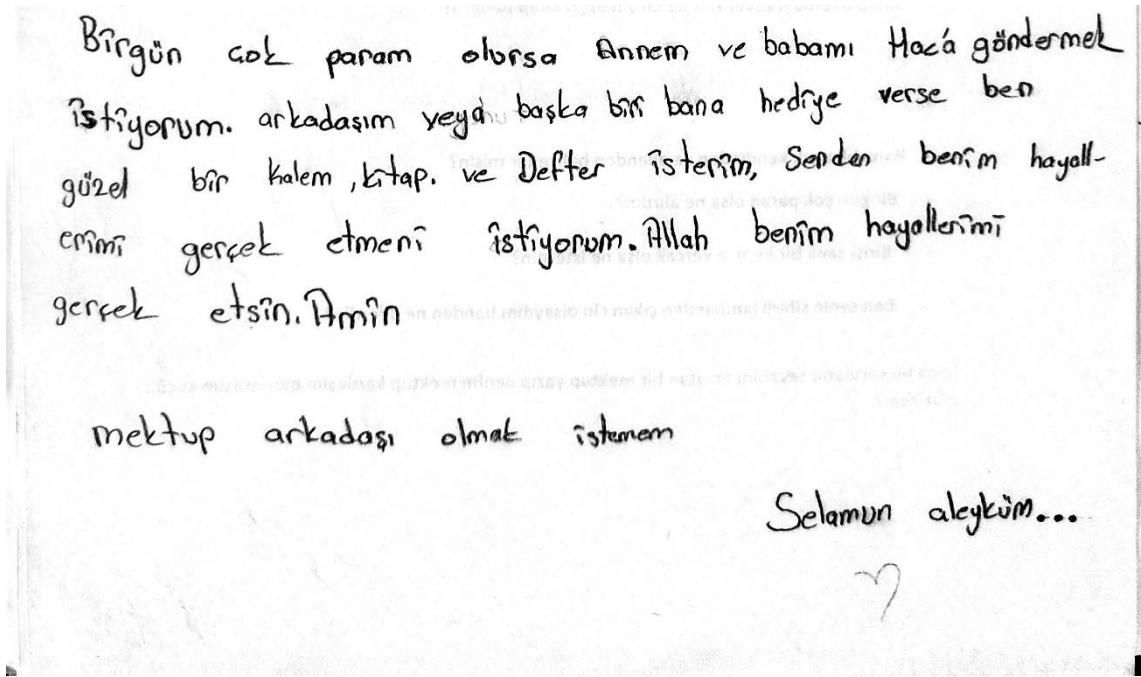
“O birisi bana hediye vermesi gerekmiyor kendisi bana yeter. Ben hiçbir şey dilemezdim çünkü benim dualarım bana yeter de artar”

Fotoğraf 15

Yoksulluk içinde yaşayan çocukların mektuplarından yola çıkılarak varılan bir sonuç da büyük kısmının ilahi bir güce sığınma isteği olmuştur. Umutlarını kaybetmeyen ve şükretme duygusuyla yaşayan çocuklar kendilerinde eksik olan maddi manevi tüm olguları inançları doğrultusunda dilemektedirler.

“birgün çok param olursa Annem ve babamı Hac’a göndermek istiyorum ...
Allah benim hayallerimi gerçek etsin. Amin”

Fotoğraf 16

Esasında yüksek ücretli hediyelerden belki de bihaber olan veya aza tamah etme duygusu ve Allah'a şükür ile gelişen çocukların varlığının en önemli göstergesi elimize gelen mektuplarda çocukların maddiyattan çok maneviyata önem vermeleri. Bu bağlamda yoksul ailelerde gelişen çocukların dileklerinin niceliksel ölçümü de gelir düzeylerine paralel olsa da niteliksel ölçümleri paha biçilemez düzeyde. Yoksul bir çocuk için mutlu olmanın en pahalı hediyelerden daha değerli olduğunu görüyoruz. Mektuplarda çocuk hediye almaktan çok hediye alırlarsa başka çocuklara da el uzatmaları gerektiği düşüncesi ile hareket etmekte. Bu bağlamda kendi için bir dileği olan çocuk akabinde hemen muhtaç başka insanlar için de hediyeler istemektedir.

Hediye olarak bir okulda burs isteyen bir çocuk ardından hemen ekliyor; “aç olanları doyurmanı isterim!”

Biz üç kardeşiz birbirimizi çok severiz ve benim anne ve babam çok itidiller bana hep terbiye ve ahlakla ilgili şeyler öğrettiler. ve ben de bir arkadaşımı kolay kolay bırakmam.

Bana birazcık kendinden ve ailenden bahsedermisin? MAM.

Bir gün çok paran olsa ne alırdın? TABLET İLE TELEFON

Birisi sana bir hediye verecek olsa ne isterdin? ÇİZEL BİR OKULDA BURS İSTERDİM

Ben senin sihirli lambandan çıkan cin olsaydım benden ne dilerdin? AĞ OLANLARI DOYURMANI İSTERDİM!

Bana bu soruların cevabını anlatan bir mektup yazıp benim mektup kardeşim olur musun küçük mucizem?

Fotoğraf 17

"ilk önce beni heryere gezdirip sonra'da kimsesiz ve zavallı çocuklara oyuncak götürürdüm ve onları sevindirirdim."

benim çok param olsa hep kimsesiz çocuklara ve kanser çocuklara yardım ederdim.

Ben isterdim ki bir tane tablet ve bisiklet isterdim.

ilk önce beni heryere gezdirip sonra'da kimsesiz ve zavallı çocuklara oyuncak götürürdüm ve onları sevindirirdim.

ve size selamlarımı gönderiyorum.

Fotoğraf 18

Hediye isteklerini dile getirirken ailelerini de asla göz ardı etmeyen çocuklar ya sadece aileleri için bir şeyler istemekte ya da kendileri yanında ailelerine yönelik de isteklerde bulunmaktadırlar.

"Annem babama kısacası aileme hediyeler alırdım ve yardım isteyenlere yardım ederdim, yetimlerin karnını doyur ve onlara yardımcı ol her zaman iyi insan ol"

anneme babama kısacası aileme hediyeler alırdım ve yardım isteyenlere yardım ederdim

yetimlerin karnını doyur ve onlara yardımcı ol her zaman iyi insan ol

Fotoğraf 19

Çocuklar hediye isteklerinde bile masumiyetlerini ortaya koyarken aynı zamanda istedikleri her materyal onların nasıl bir sosyoekonomik ve sosyokültürel anlamda yoksunluk içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Bir ayakkabı isteyen lakin bu ayakkabıyı da başka insanların onlara küçük gelen eski ayakkabıları olmasını vurgulayan bir çocuğun bunu dile getirmesi, esasında yoksulluk içinde büyüyen çocukların sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak aslında içsel dünyalarında nasıl yaşadıklarını gözler önüne sermektedir.

“Hediye olarak ayakkabı o da büyük kişilerden isterdim, eğer küçük olur ise ...”

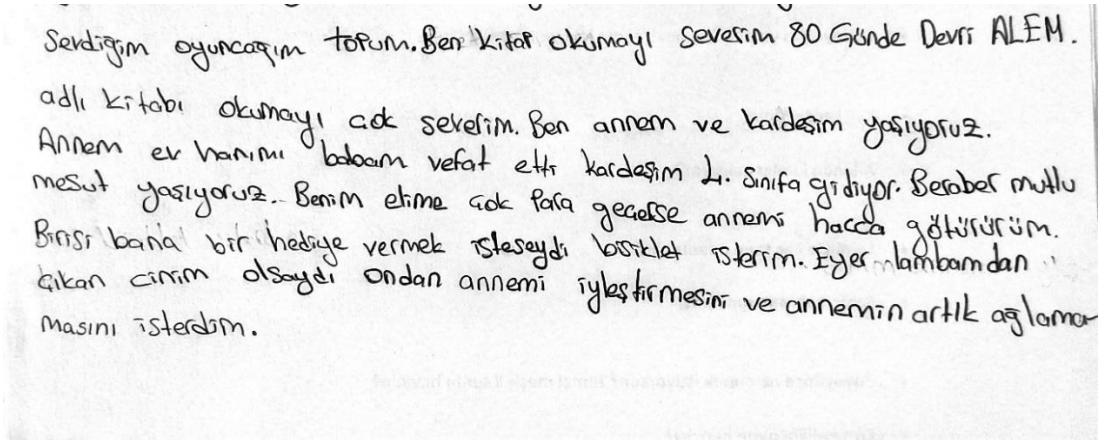
Poron...
 Topordim er olurdim bosko dirigi...
 ayakkabi oda büyük kişilerden isterdim eger
 küçük olur ise kolye isterdim çok güzel
 elbiselerimin olmasını isterdim selamlar!!!!

Fotoğraf 20

Araştırma doğrultusunda yoksul çocukların ulaşabildiğimiz kesiminde çocukların maddi ihtiyaçlarının kıyafet ve takı-toka doğrultusunda olduğunu aynı zamanda da birçoğunun soyut isteklerde bulunduğu görülmektedir.

Ayrıca çocuklara hediye sorulduğunda gerçekleşme ihtimali daha yüksek olan cevaplar verdiği fakat lambadan çıkan cinden dilek dilerken daha soyut ve onlar için imkânsız olan isteklerin dile getirildiği gözlemlenmiştir. Özellikle ailelerin sağlık problemlerini imkânsız olduklarını bildikleri lambadan çıkan cin dileğinde dile getirmeleri temel sağlık hizmetlerine dahi ulaşmakta ne derece zorlandıklarını karşımıza çıkartmaktadır.

“Benim elime çok para geçerse annemi hacca götürürüm. Birisi bana bir hediye vermek isteseydi bisiklet isterim. lambadan çıkan cinim olsaydı ondan annemi iyileştirmesini ve annemin artık ağlamamasını isterdim”.

Fotoğraf 21

Tüm bu olguların yanında orta sınıf bir ailenin içinde yaşayan çocukların hemen hemen hepsinde mevcut olan eşyaların yoksul çocuklar için bir hayal olduğunu anlamaya yeten istekler mektuplarda karşımıza çıkmaktadır.

4.4.5. En Sevdığım Yemek

Çocukların en sevdikleri yemekler bize veri olarak “yoksul çocuklar ev yemeklerine mi daha çok ilgililer yoksa dışarıda yemek yeme imkanları oluyor mu?” sorusuna yanıt bulmamızda yararlı olmuştur. Çocukların hemen hemen hepsi ev yemeklerine ilgi duymaktadır. Çağımızın çocuklarının en sevdiği fastfood olarak tabir ettiğimiz yiyeceklerin hiçbirine ilgi duymayan çocuklar aklımız da şu soruyu şekillendiriyor. “Bir çocuk hiç tatmadığı bir şeyi hayal edebilir mi?”

Çocukların en sevdiği yemekler alınan mektuplar baz alındığında en çok makarna-pilav-mantı kategorisinde 84 katılımcı ile en çok tercih edilen yemekler olmuştur. 40 katılımcının tercih ettiği içinde et bulunan ürünler ise göz ardı edilemeyecek ölçüde çoktur. Bu bağlamda sosyo-kültürel yaşam alanları ve çocukların yaşadıkları yerlerin yemek kültürleri göz önünde bulundurulduğu zaman çocukların sevdiği yemekler de buna paralel olarak şekillenmektedir. Gelir seviyesi düşük olan ailelerdeki çocuklar her ne kadar en çok düşük maliyetli yiyecekleri seçseler de yaşadıkları yerlerin kültürleri doğrultusunda et yemeği seçen çocuk sayısı da özellikle Şahinbey ilçesinde yüksek çıkmaktadır.

4.4.6. Oyun ve Oyuncak Algısı

Çocukların söylemleriyle körebe, çan oynama, yedi kule, kovalamaca, futbol, 9 taş, orta sıçan, yedi kule, yakar top, saklambaç, bal satarım, beş taş gibi oyunlar en sevilen oyunlar arasında. Teknoloji aletlerini kullanarak oynanan oyunları seven çocuk

sayısı bir hayli sınırlı sayıdadır. İmkanlar dâhilinde çocukların daha ilkel oyunlara ilgi duyduğu gözlemlenmiştir. Yapılan analizlerde çocukların yüzde 75'inden fazlasının sokak oyunu diye tabir edilen; sokakta topla veya ilkel materyallerle oynanan oyunları sevdiklerini, bunların yanı sıra yüzde 10'luk bir kısmının da teknolojik oyunlarla oynama eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Geri kalan kısmı ya oyun sevmediklerini dile getirmiş ya da oyun ve oyuncak hakkında bir bilgi vermemişlerdir.

Çocukların geleceklerini şekillendirmelerinde de sevdikleri oyunların etkisi oldukça önemlidir. Futbol ve Basketbol oynamayı seven çocukların çoğu ileride ünlü bir futbolcu-basketbolcu olmayı hayal ederken, kahramanları arasında da ünlü sporcuları saydıkları gözlemlenmiştir.

Çocuklara en sevilen oyuncakları sorulduğunda kız çocuklarının ağırlıkla bebek, erkek çocuklarının ise oyuncak araba ve top cevabını verdiği görülmekte. Çocukların oyun algılarında bilgisayar, telefon, tablet gibi dijital oyunlara yok denecek kadar az rastlanmıştır.

Çocukların bir oyuncakla ne kadar çok oyun oynanabileceğini düşünerek cevap verdikleri gözlemlenmiştir.

"... en sevdiğim oyuncuğım top, onunla her oyun oynanılıyor ..."

4.5. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların Dili ve Yoksulluk

Mektuplarda çocukların kendilerini ifade ediş biçimlerine bakıldığı zaman yoksulluk ve yoksulluk içinde yaşayan çocukların aslında yaşının gerektirdiğinden çok daha olgun düşündüklerini ve çok daha hassas bireyler olarak yetiştikleri anlaşılmaktadır.

Ailede yaşayan birey sayısının oda sayısından genel olarak fazla olması açısından çocukların hane içindeki tüm sorunlara birebir şahit olması söz konusu. Aile içinde konuşulan her konuşma ve tartışılan sorunları birebir yaşamaları neticesinde çocukların hayalleri, hayata bakış açıları, dilekleri, etrafı anlamlandırabilme yetileri de bu doğrultuda şekillendiriyor. Yoksulluğu yaşayan çocuk aynı zamanda çocuk olmaktan yoksun bir hayat sürmeye başlıyor.

"... babam işsizdi ama şimdi işkurdan bulduğu işte çalışıyor .... Babamın kafası artık daha rahatmış."

Çocuk yaştaki bir bireyin İŞ-KUR kurumundan bu denli haberdar olması ve mektubundaki –mış / -miş’li dili dikkate alındığında hanedeki konuşmalara yakından şahit olduğu anlaşılmaktadır.

Mektupların bir kısmında çocukların kendilerini sürekli ispatlama çabası içinde olduğu görülmekte. Çocuklarda bu düşüncelerin ortaya çıkması aslında toplumda yoksulluk algısının bir yansıması olarak görülmekte. Kendisini aciz ve başkalarından eksik gören çocukların sürekli kendilerini dile getirerek ispatlamaya çalışması söz konusu.

Sadakat, sevgi, saygı, terbiye gibi olgular çocuklar için önem arz etmekte. Ayrıca ailelerine karşı kendilerini sorumlu hisseden çocuklar bu konuyu da sık sık dile getirmişlerdir.

“... ben renkli biriyim ...”

“... ve ben de bir arkadaşımı kolay kolay bırakmam.”

“... annem babam beni bende onları çok severim. Bana çok özen gösteriyorlar. Beni istediği çocuk olmak istiyorlar. Bende onların istediği çocuk olmak istiyorum. onun için istediği çocuk olmak için özen gösteriyorum. İsteddiği çocuk şunlar: terbiyeli saygılı, sevgi olmasını istiyorlar. Ben de ö[y]leyim.”

Ben on yasında 5/DS sınıfına gidiyorum. Oyun oynamak çok hoşuma gider. Her hafta okulumu çok seviyorum. Ailemde beşimdir. Sınıfta annem ve babam beni bende onları çok severim. Bana çok özen gösteriyorlar. Beni istediği çocuk olmak istiyorlar. Bende onların istediği çocuk olmak istiyorum. Onun için istediği gibi çocuk olmak için özen gösteriyorum. İsteddiği çocuk şunlar: terbiyeli, saygılı, sevgi olmasını istiyorlar bende öyleyim. Ailemde babam çok iyi bir baba. Her gün beni çok seviyor. Ben onları çok seviyorum. Her gün benim için çok iyi şeyler yapıyorlar. Benim ve onun fotoğrafını aileme almıştım. İstedim. Ailemizin düzenli yaşammasını ve hiçbir zaman birbirinden ayrılmamasını istiyordum.

Fotoğraf 22

Yaşlılarının oyun oynamayı, güzel kıyafetleri giymeyi, daha güzel yerlerde tatil yapmayı düşlediği zamanlarda yoksul çocuklar başkaları da kendileri gibi muhtaç olmasın algısıyla hayallerini, düşlerini ona göre şekillendiriyorlar. Çocukların olgun

bireyler gibi sorunları sırtlanıp onlara çözüm bulmayı kendilerine görev edinmiş olmaları da yoksulluğun çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini gözler önüne seriyor.

Mektuplardan yapılan analizlerde karşımıza çıkan en büyük olgu çocukların başkalarına el uzatma isteği. Özellikle Gaziantep ilinden gelen mektuplarda bölgenin sınır komşusu olan Suriye’de yaşanan sorunlar ve bunun neticesinde aldığı göç dikkate alınacak olursa, çocukların istekleri çoğunlukla mülteci çocuklara yardım etmek üzerine şekillenmektedir.

4.6. Çocuk Gözüyle Yoksulluk Araştırmasına Göre Çocukların İdealleri

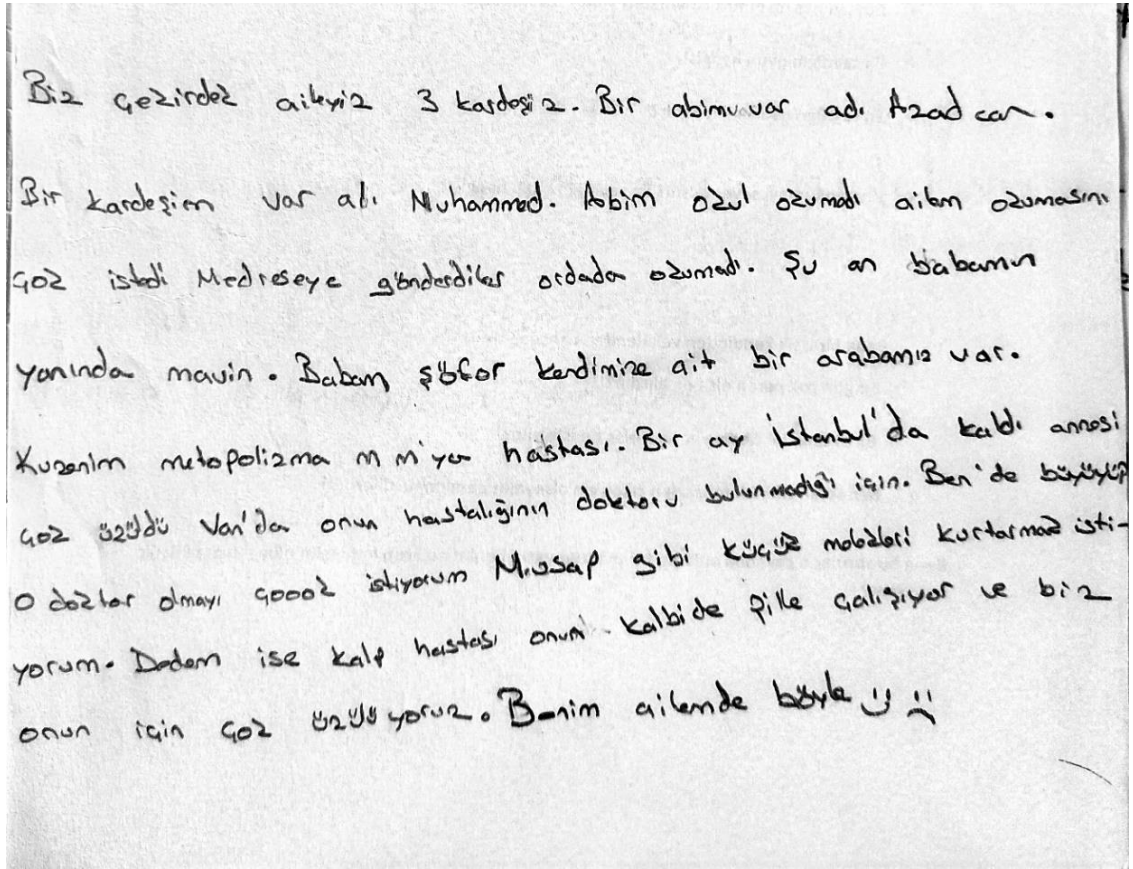
Çocukların mesleki hayallerini değerlendirdiğimiz zaman arzu edilen mesleklerin başında doktorluk ve öğretmenlik gelmektedir. Polislik, veteriner hekimliği, mimarlık/mühendislik, avukat/hâkim, sanatçı ve diğer meslek grupları ise azımsanamayacak kadar çok tercih edilmektedir. Büyüyünce ne olmak istediklerini sorduğumuz çocukların genel olarak şu an çektikleri sıkıntılara çözüm bulabilecek meslekler tercih ettiklerini gösterdiler. Kendi ailelerinde çözülemeyen sorunların başkalarında da olmaması için çabalayan çocuklar ideallerini bu bağlamda sergiliyorlar. Bunun yanında yaşadıkları bölgenin sosyo-ekonomik durumları da istedikleri meslekler için belirleyici olmaktadır.

Yoksulluğun en belirgin etkileri sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşanan sağlıksız ve bilinçsiz gebelikler nedeniyle hasta ve sakat doğan çocuklar, tedavisi aksatılan bireyler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında yetersiz beslenme koşulları, hane halkının ağır işlerde çalışması sonucu yaşadıkları sağlık problemleri de yoksulluğun neden olduğu sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara bağlı olarak çocukların hayalleri ve ideal meslekleri de şekillenmektedir.

Araştırma bulgularına bakıldığında hanedeki bireylerin yaşadığı sağlık problemlerini sık sık dile getiren çocukların büyük çoğunluğunun Van ilinde olduğuna rastlanmıştır. Gerek sosyo-ekonomik yapılarının elverişsiz olması gerekse hane nüfuslarının diğer illere oranla çok daha yüksek olması bu etkenin ortaya çıkmasını olası kılmaktadır.

“... metopolizma doktoru olmak isterim. Kuzenim metopolizma m m’ye hastası. Bir ay İstanbul’da kaldı annesi çok üzüldü Van’da onun hastalığının doktoru bulunmadığı için. Ben’de büyüyüp o doktor olmayı çoook istiyorum. Musap gibi küçük

melekleri kurtarmak istiyorum. Dedem ise kalp hastası onun kalbide pille çalışıyor ve biz onun için çok üzülüyoruz. Benim böyle.”

Fotoğraf 23

Benzer bir durum Gaziantep'ten gelen mektuplarda çocukların “insanları kurtarmak” için polis olmayı istediklerini dile getirmelerinde de mevcuttur. Gaziantep ilindeki katılımcıların yanı başlarında yaşanan savaş ve terör olaylarından etkilenmiş olmaları çocukların ihtiyaç duyduğu güvenlik problemini ortaya çıkarmakta ve bunun neticesinde hayallerdeki meslek gruplarının polislik ve askerlik gibi kolluk kuvvetleri olduğu görülmektedir

“benim hayalim polis ... Benim bir gün param olsa halepe yardım ederim.”

“asker olmak isterim ... şehit ailelerine yardım ederim.”

“... şehitler olmasın diye polis olmak isterem.”

“... benim bir mucizeye ihtiyacım var çünkü ben o kişileri çok görmek istiyorum.

Ben Hz. Muhammed'i ve Mustafa Kemal Atatürk'ü görmek istiyorum yurdumuzu kurtaran insanları istiyorum çünkü onlar bizi kurtarmak için şehit oldular. BEN ONLARI ÇOK SEVİYORUM. KALPLERİ YUMUŞAK GÖZLERİ PARILDAK BENİM CUMHURİYETİM TÜRKİYEM!”

BİZ ÜÇ KARDEŞİZ BİRBİZİMİZİ ÇOK SEVERİZ VE BENİM ANNE VE BABAM ÇOK İTİDİLER BANA NEP TERBİYE VE AHLAKLA İLGİLİ ŞEYLER ÖĞRETTİLER. VE BENDE BİZ ARKADAŞIMI KOLAY KOLAY BIRAKMAMA BANA BIRAZCIK KENDİNDEN VE AILENDEN BAHSİDER MİSİN? MAM.

- Bir gün çok paran olsa ne alırdın? TABLET İLE TELEFON

- Birisi sana bir hediye vercek olsa ne isterdin? GÖZEL BİR OKULDA BURS İSTERDİM

- Ben senin sihirli lambandan çıkan cin olsaydım benden ne dilerdin? AĞ OLANLARI DUYURMANI İSTERDİM!

Bana bu soruların cevabını anlatan bir mektup yazıp benim mektup kardeşim olur musun küçük mucizem?

MERHABA BEN EBRU ÖZTÜRK BENİM BİR MUCİZEYE İHTİYACIM VAR. ÇÜNKÜ BEN OKİŞİLERİ ÇOK GÖRMEN İSTİYORUM. BEN Hz. MUHAMMED'İ VE MUSTAFA KEMAL ATATÜRKÜ GÖRMEN İSTİYORUM YURDUNUZU KURTARAN İNSANLARI İSTİYORUM ÇÜNKÜ ONLAR BİZİ KURTARMAK İÇİN ŞEHİT OLDULAR

BEN ONLARI ÇOK SEVİYORUM.

KALPLERİ YUMUŞAK

GÖZLERİ PARILDAK

BENİM CUMHURİYETİM, TÜRKİYEM!

Fotoğraf 24

Bunun yanında bir kısım çocuk da onlara bir şeyler aktaran öğreten öğretmenlerinin izinde gitmek istiyorlar. Esasen geniş çerçeveden bakıldığında ulaşamadıklarına başkaları ulaşsın ya da kendilerine bir şeyler ulaştıran öğretmenler gibi onlar da başka insanlara yardımcı olsun diye yine eksik yaşadıkları noktaları göz önünde tutarak geleceklerini şekillendiriyor çocuklar. Gaziantep ve İstanbul illerinden alınan verilere bakıldığında çocukların en çok öğretmen olma istekleri ile karşılaşmıştır. Ailelerin de eğitime verdikleri önemin Van ilinde bulunan katılımcıların ailelerine oranla daha çok oldukları göz önüne alındığında, bu durumun olasılığı artmaktadır.

“... Ben Selin hocamı kahraman olarak görüyorum ve gelecekte Selin hocam gibi olmak istiyorum. Ben büyüyünce dediğim gibi öğretmen olucam. Aynen Selin hocam gibi.”

Ben 11 yaşındayım. En sevdiğim şey bilgisayar oyunu oynamak. En sevdiğim yemek Sarma ve mantı. 2 kardeşiz. Anemde babam vefat etmiş kimse çalışmıyor. Evimizde 3 tane odamız var. Ben Selin hocamı kahraman olarak görüyorum. Ve gelecekte Selin hocam gibi olmak istiyorum. Ben büyüyünce dediğim gibi öğretmen olucam. Aynen Selin hocam gibi. En sevdiğim oyun basketbol. En sevdiğim oyuncuım Topum. Ben kitap okumayı severim 80 Günde Devri ALEM. adlı kitabı okumayı çok severim. Ben annem ve kardeşim yaşıyoruz. Annem er hanımı babam vefat etti kardeşim 4. Sınıfı gidiyor. Seraber mutlu mesut yaşıyoruz. Benim elimde çok para gecesine annemi hacca götürürüm. Birisi bana bir hediyeye vermek isteseydi bisiklet isterim. Eyer lambamdan çıkan cırrım olsaydı ondan annemi iyileştirmesini ve annemin artık ağlamasını isterdim.

Fotoğraf 25

İstanbul'dan alınan mektuplarda çocuklar ayrıca sık sık doktor ve avukat olmak istediklerini dile getirmişlerdir. Avukat, hâkim, vali gibi meslek hayali olan çocukların buna gerekçe olarak ailelerinin istekleri olduğunu söylemeleri de geleceklerini şekillendirmede ailelerinin düşünceleri doğrultusunda geleceklerini şekillendirdikleri görülmektedir.

“... ben avukat olmak isterim çünkü annem benim avukat olmamı ister. Ben bundan avukat olmak hayal ederim.”

“babam benim vali çok sever, bende çok severim. Hayalim budur”

= 10 Yaşındayım. Dersleri m her neşeli sevmesini ve hika je ekumogını ve bilgi Sevdor - Yonmadi Severim. Benim en sevdim yemek uzunmukor na ve latli. Jodi kardeşiz kipsinici çok severim. Babam adlı Sıyanal K adımı var. Fuvuletue bon'jave Mutfaktan harici. Annem ve babam = Avukat olmak istiyorum benim ve Ailenin haddi - Basketbola oynamak ve bilg. Sevdor oynamak. Evdeki adımı.

Fotoğraf 26

“Avukat olmak istiyorum benim ve ailemin hayali.”

Hayallerdeki meslekleri anlamak için Muğla ilinden gelen veriler incelendiğinde katılımcıların yaşadığı mahallenin gelir kaynağının çiftçilik ve hayvancılık olması ve aynı zamanda sahil şeridinde yer alan bölge olduğu için denizel faaliyetlerin çok olması çocukların ideallerini şekillendirmede etkili olmaktadır. Bölgede yapılan anketlerden alınan cevaplar neticesinde çocukların veteriner hekim ve kaptan olmak istemeleri bu durumu desteklemektedir.

"Benim meslek hayalim kaptan olmak. Çünkü ben denizi çok severim."

"... gemi kullanmak isterim, insanları denizlerde gezdiririm ..."

"İneklerimiz hasta olursa çok üzülürüm.... Veteriner olmak istiyorum."

"Hayvan baytarı olmak benim için güzel olurdu."

Kentin Milas ilçesine bağlı Ören mahallesinden alınan veriler, çocukların yaşadıkları bölgenin imkânları ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda sosyal imkânların azlığı ve çocuklara yönelik faaliyetlerin sınırlı olması çocukların isteklerine de etki etmektedir. Mahallede kısıtlı olarak futbol ve jimnastik kursunun bulunması ve çocuklara bu dallarda eğitim imkânı verilmesi neticesinde çocuklar meslek seçimlerinde ileride futbolcu olmayı veya jimnastik öğretmeni olmayı dile getirmektedirler.

"Futbol sen sevdiğim şeydir. Büyüyünce futbolcu olmak isterim."

"Ben en çok okuldan sonra jimnastik yapmayı seviyorum. Bende ileride çocuklara jimnastik öğreteceğim."

"Benim mesleğim futbolcu olmak en sevdiğim oyun maç yapmak en sevdiğim oyuncuğım top (fifa)."

Ben 13 yaşındayım en sevdiğim şey maç yapmak en sevdiğim yemek mantı, Sarma, ızgara 5 kan deşiz 1 kızı 2 kız 3 de erkek Ailemde Ben ve Babama salıyor Evimde 2 oda 1 salon Benim kahramanım Podolski Benim mesleğim futbolcu olmak en sevdiğim oyun maç yapmak en sevdiğim oyuncuğım top (fifa) Kiki Polkumayı severim en sevdiğim kitap Kek ve diama dir Param olsa BŞŞEYALMAN Başışyalım Ben futbolcu olmak isterim ya forma ve krampon isterim 1. dileğim = futbolcu olmak 2. dileğim = Başışyalmak 3. dileğim = herkeze hu zurlu yaşaması

Ayrıca bölgede yaşayan çocukların kahramanları sorulduğunda en çok alınan yanıt Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.

Van'dan alınan mektuplarda çocukların aile sağlık problemlerini sıkça dile getirmesi ve doktor olmak istemeleri arasındaki bağ ile yine Van'dan alınan mektuplarda özellikle de birey sayısının çok oda sayısının az olduğu hanelerde yaşayan çocukların, ailelerine ev istemeleri doğrultusunda bir kısmının mimar olma isteği göz ardı edilmemelidir.

"... vıla hayalim var ailem için. Mimar olmak istiyorum."

"Biz ailemizde 7 kardeşiz... bizim evimizde 2 oda 1 salon var. Dar olduğu için fazla yerleşemiyoruz...kendimize yeni bir ev tutmaya hazırlanıyoruz. hayalimde mimar olmak var."

Biraz ailemizden konuşayım. Biz ailemizde 7 kardeşiz. Kardeşliğimize çok güzel geçiyor. Ama bazıları burada olmadığı için çok özleyorum. Ama yine de huzurlu bir ailemiz var. Bizim ailemizde 3 kişi kalıyor. Abim, ablam ve en büyük ablam kalıyor. Bizim evimizde 2 oda 1 salon var. Dar olduğu için fazla yerleşemiyoruz. Kendimize yeni bir ev tutmaya hazırlanıyoruz. Ama biraz da kendimden bahsedeyim. Benim en büyük kahramanım Selma onun gibi olmak istiyorum. Herkes iyilik yapıyor. Çok isterim. Hayalimde mimar olmaktayım. En sevdiğim

Fotoğraf 28

Bu bağlamda değerlendirme yaptığımızda aklımıza şu sorular geliyor:

- Van'daki çocukların mimarlık isteğinde hane nüfusunun fazla olmasından kaynaklı evlere sığamamaları etkili. Fakat Van depreminin ardından bölgedeki konut probleminin çocukların bu mesleği seçmelerinde etkisi var mı?

- Gaziantep'teki çocukları polis ve asker olma arzusunda yanı başlarında yaşanan savaşın etkisi nedir?

- İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinin nüfus yoğunluğu sebebiyle kendine yetememesi ve bu sebeple bölge halkının civar ilçelerde çalışmak ve eğitim görmek zorunda kalması çocukların servis şoförü olmasında ne kadar etkilidir?

- Muğla'da çocukların mesleki hayallerinde bölgedeki imkânların etkisi ne derece önemlidir?

İstisnai olarak sevdikleri çizgi film karakterleri veya oyuncakları doğrultusunda meslek belirleyen çocuklara da rastlanmış ...

“Vinks, rafadan tayfa hayri, karlar kraliçesi, dinazor. ...”

Tüm çocuklar gibi onlar da hayal kurup geleceği şekillendiriyor ama çocuk bedenleri yetişkin düşüncelerin esiri olmuş. Yaşadıkları şartlar onların çocuk olmalarını bir hayli zorlaştırıyor. Çocukça tozpembe hayaller kurmak yerine yaşadıkları olumsuzluklara çare arayan çocukların yoksulluğu ne kadar derinden yaşadıkları yok sayılamayacak bir gerçekliktir.

4.7. Aile ve Mutluluk Kavramı Çocuklar İçin Ne İfade Ediyor?

Çocukların anlatım dili incelendiğinde sık sık aileleri ve mutluluklarına değindikleri görülmüştür. Çok paran olsa ne yapardın? Veya ben senin lambadan çıkan cinin olsam benden ne dilerdin? Sorularına yanıt olarak çocukların bir hayli büyük kısmı aileleri için dileklerde bulunmuş. Birçoğu diğer insanların mutlu olmasını ve kimsenin kimseye muhtaç olmamasını dilemiş. Çocuklar için en büyük ihtiyaçlar aslında yaşadıkları ortamın huzurlu olması. Çocuklara söz hakkı verildiği zaman isteklerinin bencillikten uzak ailelerine olan minnet duygusu doğrultusunda şekillendiğini görüyoruz.

“... Annem ev hanımı babam vefat etti kardeşim 4.sınıfa gidiyor. Beraber mutlu mesut yaşıyoruz. Benim elime çok para geçerse annemi hacca götürürüm.”

“... Anneme babama kısacası aileme hediye alırdım ve yardım isteyenlere ederdim yetimlerin karnını doyur ve onlara yardımcı ol her zaman iyi insan ol ailemin mutlu ve huzurlu olmasını ve fakirliğin bitmesi babamın hastalığının geçmesini dilerdim.”

“... Ben 12 yaşındayım annemin dileklerini yerine getirmek sevdiğim yemek ise pilav 7 kız 1 erkek hiç kimse çalışmıyor 3 oda var. Annemiz bize çok iyi bakıyor öğretmen olmak istiyorum çünkü çocuklar daha iyi öğrene bilmek için 9 taş oynamak bebek kitap okumayı çok seviyorum en sevdiğim kitap 80 günde devri alem. Biz 7 kız 1

erkeyiz çok küçük ev babam çalışmıyor annem ise sakat olduğu için hiç bir şey yapamıyor babam ise midesi yüzünden evde oturuyor param olsaydı önce annemin ayağı için amelyat yapardım ev alırdım başka dileğim yok ayakkabı oda büyük kişilerden isterdim eğer küçük olur ise çok güzel elbiselerimin olmasını isterdim selamlar!!!!”

Söz konusu durumun yanında bazı öğrencilerin verdikleri farklı cevaplar da göz ardı edilememeli. Bir çocuğa kitap okuma sevgisi sorulduğunda kitap okumayı sevmediğinden bahsetmesi ve imkânı olsa bir şehir kurup kitapları yasaklamak istediğini dile getirmesi dikkat çekmektedir. Kitapların kafa karıştırdığını dile getiren katılımcı lambadan çıkan cinden de imkânsız olan kitapların yasak olduğu şehri dileme arzusundadır. Aynı katılımcının silahlı oyunlara olan ilgisi ve en sevdiği oyuncağın silah olması göz önüne alınınca gerek eğitim gerek sosyal anlamda çocukların bilinçlendirilmesi gerektiğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

“Merhaba ben 12 yaşındayım. En sevdiğim şey okulda sesiz ders işlemek. Benim için etli pilav çok lezetlidir ve yanında Fasulye ve kola olsa ne güzeldir. Biz 5 kardeşiz bizim ailede herkes kolayı sever bi tek büyük ablam sevmez. Benim 2 ablam, 1 abim ve 1 kardeşim var benle birlikte 5 kardeşiz anne ve babamı sayarsanız 7 kişilik bir çekirdek aileyiz. Benle abim ders çalışıyoruz normal olarak başka kimse çalışmıyor iş olarak da 7 kişi çalışmıyor. Bizim odalarımız 7 tane hepsidede top oynarım eylenirim en sevmediğim oda misafir odası çünkü orada bir şey kaybolunca suç benim üstüme düşer neden dersiniz orada hep top oynuyorum acıkınca bir şey çalıp afiyetle yiyorum. Konu en sevdiğim kahramana geldiyse Rafadan tayfadaki hayridir. Çünkü yemek yemeyi çok sever ve hiç doymaz aynı ben baklava severim 5 tepsi verseler yerim o da aynı ben baklava yemeyide çok sever ne güzel. Özellikle ‘ne demek vazifemiz’ deyince çok mutlu oluyorum gülme krizine giriyorum. Ben büyüyünce aşçı olmak istiyorum çünkü istediğim yemeyi yapıp yiyebilirim karnımda hep tok olur hiç bikmadan yerim belki Hayri kıyafeti yapıp aşçılık elbisesi diye kullanırım. En sevdiğim oyun telefonda oynanan Geta oyunudur çünkü araba nereye çarparsa hasar görüyor ve arabayı patlatabilirim. En sevdiğim oyuncak silahdır. Kitap okumayı sevmem hemde hiç sevmem aklımı karıştırır bir gün çok param olsa bir holding kurarım bir büyük şehir oluşturcam ve yasak ederim ama bu imkansız belki yaparım ama hiç zanetmiyom. Biri bana sana iyilik olarak hediye alcam dese ne istersen al derim. Yerde sihirli lamba

bulsam içinse cin çıksa beni sonsuz dilek hakkım olmasını isterim ozaman hiç birşey imkansız olmaz.”

Çalışma doğrultusunda hangi şartlarda yaşarsa yaşasınlar çocukların ailelerine verdikleri değerin önemi azalmamakta ve çocukların aileleri ile mutluluk içinde yaşadıklarını dile getirmelerine sıkça rastlanmaktadır. Yoksulluk, yokluk, parasızlık, imkânsızlık adına ne dersek diyelim çocuklar her şartta mutlu olmayı başarabilen her koşulda kendince huzurlu bir ortam yaratabilen bir varlık olduğunu verdikleri cevaplarla göstermişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun içinde yaşadığı yoksulluk olgusu çocuğun içindeki yoksunluk algısının temel sebebidir. Büyük kentlerin içinde göz ardı edilen çocukların yoksunlukları yaşadıkları kentlerden daha büyük sorunlara gebe olmaktadır. Yoksunluk içinde yaşayan bir çocuk hayatının her aşamasında bu algının gölgesinde kalmaktadır. Gerek ekonomik koşulları gerek idealleri gerek sosyal yaşamı çocuğun yokluğunu çektiği olgular çerçevesinde şekillenmektedir. Ekonomik koşulların yetersizliği işsizlik, yetersiz beslenme, mutluluk düzeyi, barınma koşulları, sağlık durumu, eğitim düzeyi, korunma algısı, yardımlaşma duygusu, yaşamsal zaruri ihtiyaçlar, meslek seçimi gibi faktörleri doğrudan etkilemektedir.

Bilindiği üzere, yetersiz ve dengesiz beslenme sonucunda bireylerin sağlık sorunları artmaktadır ve bu durumdan en çok çocuklar etkilenmektedir. Beslenme yetersizliği neticesinde çocukların bedenlerinde fiziksel ve ruhsal problemler meydana gelmektedir. UNICEF'in verilerine göre de dünya üzerindeki çocukların çok büyük oranı beyin gelişimi ve vücut sağlıkları için gerekli olan gıdaya ulaşamamaktadır; bu tezde yapılan çalışmayla da bu durum ispatlanmaya çalışılmıştır. Alınan mektuplardaki verilere bakıldığında yoksunluk içindeki çocukların büyük kısmının ihtiyaçları olan besinlere ulaşamadıkları görülmektedir.

İşsizliğin neticesinde hane gelirindeki yetersizlik çocuk yoksunluğunun en belirleyici sebebidir. Çalışmaktan yoksun ebeveynler hanenin temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çektikleri için gerek ekonomik gerekse sosyal bağlamda çocuklarının yoksunluk içinde yaşamalarına sebep olmaktadır. Durum bu şekilde olunca çocuklar buldukları ortamlarda sosyal dışlanmışlık içinde kalmaktadırlar. Temel ihtiyaçları karşılanamayan çocuklar sosyal çevreleri içinde psikolojik zorluklar yaşarken aynı zamanda yaşlarından büyük problemlerin çözümlerine ortak olmak zorunda kalmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların neticesinde işsizliğin çocuklardaki yoksunluk duygusu oranını arttırdığı tespit edildiği için işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde istihdam olanakları artırılmalıdır. Çeşitli meslek edindirme kursları açılarak çalışmaya elverişli bireyler bu kurslara yönlendirilmeli bu konu ile ilgili sosyal çalışmalar yapılmalıdır.

Çocukların yaşadığı evlerin mülkiyet durumu dikkate alındığında yoksulluğun belirleyici olan barınma koşullarının yetersizliği çocuklar üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Konut kiralardaki artış, yetersiz konut sayısı, niteliksiz konutlar

ailelerin yoksulluk oranlarını artırmakta ve yoksulluğa bağılı olarak yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Bu durum sonucunda niteliksiz evlerdeki oda sayılarının yetersiz olması, hijyenden yoksun hanelerin varlığı o hanelerde yaşayan çocukların kendilerine ait odadan yoksun ve sağılıksız koşullarda yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu durum da çocukların gerek sosyal hayatını gerek akademik başarılarını doğrudan etkilemektedir. Bu durum neticesinde yoksul hanelere kira yardımları yapılmasının yanı sıra evleri düzenli olarak kontrol edilmeli ve sosyal çalışmacılar tarafından evlerdeki eksiklikler belirlenip iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır. Gerekse akıllı çözümler ile konuda uzman mimarlar ile çalışılarak tek bir odada yaşayan birden fazla çocuğun odalarında daha düzenli yaşamalarına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca yetersiz oda sayılarının olduğu evlerde yaşayan bireyler koşulları daha iyi olan evlere maddi destekler sağlanarak yerleştirilmelidir. Bunun yanı sıra çeşitli konut edindirme projeleri ile hanelere destek verecek politikalar hayata geçirilmelidir.

Yoksulluğun en önemli belirleyicilerinden olan sağılık sorunlarının en önemli etkisi çocuklar üzerinde olmaktadır. Hem kendi sağılıklarının etkilenmesi hem de ailedeki sağılıksız bireylerden kaynaklı psikolojik olarak etkilenmeleri söz konusudur. Bunların yanında sağılığı elverişsiz olan ebeveynlerin çalışma gücünü çekmesi de çocuğun aileye bağılı olarak yoksulluk durumunun artmasına sebep olmaktadır. Meslekler konusunda hane halkları bilinçlendirilmeli ve sağılığı çalışmaya elverişli olmayan bireylere yönelik meslek dalları oluşturulup gerek evden yapılabilecek mesleklere yönlendirilmeli gerekse çalışma koşulları bu doğrultuda iyileştirilip şekillendirilmelidir.

Geçim sıkıntısı yaşayan ailelerin içinde büyüyen çocuklar eğitim olanaklarına ulaşma konusunda zorluk çekmektedir. Ayrıca yoksulluğa bağılı kötü barınma koşulları yüzünden akademik hayatlarına odaklanamamaktadırlar. Kalabalık ailelerde yaşayan çocukların eğitim için uygun ortamda olmamaları da bu durumu tetikleemektedir. Yoksulluk neticesinde iyi eğitim alamayan bireyler erginlik zamanlarında da buna bağılı olarak nitelikli iş olanaklarından yoksun kalmakta ve bunun sonucunda istihdam sorunu yaşamakta ve yoksulluğun doğurduğu eğitimsizlik sonucu bu sefer eğitimsizliğin doğurduğu işsizlik ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kısır döngü içinde yaşayan bireylerin yoksulluğu hayatlarının her dönemine taşınmaları ve bu neticede doğacak çocuklarının da yoksulluk içinde büyümeleri kaçınılmaz olmaktadır. Bu kısır döngünün yıkılabilmesi açısından bireylerin çocuk yaşta bilinçlendirilmeye başlaması sağlanmalı

ve buna yönelik yoksullukla mücadele politikaları hayata geçirilmelidir. Çeşitli etkinlik ve sosyal çalışmalarla bu bilinç çocuklara aşılmalıdır. Eğitimin öneminin konu alındığı, meslek özendirme olgularının işlendiği çeşitli tiyatro oyunları, sinema filmleri, çocuklara yönelik oyun etkinlikleri hazırlanmalı ve bu çalışmalar ücretsiz olarak halka sunulmalıdır. Gerekse yoksul hanelerde yaşayan çocuklara yönelik ücretsiz psikolojik destek sağlanmalı ve uzman görüşleri doğrultusunda çocukların eğilimleri saptanarak bu eğilimler doğrultusunda çocuklar uygun görülen meslek dallarına yönlendirilmelidir. Ayrıca ilgi duydukları meslek kollarına ait çalışma ortamlarını uzmanlar gözetiminde çocuklara açmalı ve bu tür kurum ve kuruluşlar çocuklara yerinde tanıtılıp gerekirse bu yerlerde vakit geçirmeleri sağlanmalıdır.

Yoksul aileler geçim sıkıntılarında bir nebze de olsa kurtulmak için çocuğun emeğine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum sonucunda çocukların aileye katkı sağlamaları için eğitim hayatlarına son vermeleri gerekmekte ya da eğitime olan ilgilerinde zorunlu bir azalma yaşanmaktadır. Okurken boş zamanlarında ve tatillerde çalışan çocukların da mevcut olduğu durumda çocuklar ağır iş yüküne maruz kalmaktadır. Çocuk işçiliği neticesinde ruhsal ve fiziksel sağlığı bozuk, sosyo kültürel yönden dışlanmışlık yaşayan, sosyal hayattan yoksun, kendini kültürel olarak geliştiremeyen eğitimsiz bireylerin sayısı artmaktadır. Ayrıca dış çevre koşullarına karşı savunmasız olan çocukların çalışma ortamlarında uğradıkları fiziksel taciz, çocuk istismarının artmasına ve çocukların dengelerinin bozulmasına sebep olmaktadır. Eğer bir çocuk çalışma hayatına atılmak zorundaysa bu çocuklar meslek liselerine yönlendirilmeli eğitimlerinden feragat etmeden çeşitli staj programları sağlanmalı ve okurken maddi gelir sağlayabilmelerine olanak tanıyan yoksullukla mücadele politikaları oluşturulup hayata geçirilmelidir.

Çok çocuklu hanelerin içindeki çocukların aileleri tarafından yeterli sevgi ve ilgiyi görememeleri, geçim sıkıntısı yüzünden uzun zamanlı ve ağır çalışma koşullarında çalışan bireylerin çocukları ile birlikte olamamaları gibi sebepler çocuğun psikolojik olarak istismarına yol açmaktadır. Sosyal dışlanmışlık yaşayan çocukların küçük görülmesi ve rencide edilmesi de çocuğun zihinsel sağlığında olumsuzluklara yol açmakta ve uğradıkları psikolojik istismar yüzünden özgüvensiz ve kendini geliştiremeyen, niteliksiz bireyler olmalarına sebep olmaktadır. Bu durum aynı zamanda çocuklara yönelik bir psikolojik şiddeti doğurmaktadır. Yoksul hanelerde çocuk sayısı ile çocuklardaki yoksunluk oranı doğru orantılı olduğu için çocuk sayısını çok olduğu bölgelerde çocuk yardımlarının artırılması gerekmektedir. Ayrıca hanelerin doğum

kontrol konusunda bilinçlendirmelerinin çeşitli sağlık kuruluşları tarafından yapılması gerekmektedir. Psikolojik şiddete maruz kalmış çocuklar için de pedagojik destekleri verilmelidir.

Barınma sorunlarından dolayı tekin olmayan ucuz mahallerde yaşamak zorunda kalan çocukların güvensiz ortamlarda büyümesi onların suça itilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra istedikleri ve temel gereksinimlere ulaşamayan çocuklar da mala karşı işlenen suçlara yönelmektedir. Bu tarz durumların önüne geçilmesi açısından bu tarz mahallelerde güvenlik önlemleri artırılmalı ya da suç önleme amacıyla çocukların boş zamanlarının daha verimli geçirilmesi için çeşitli ücretsiz etkinlik, kurs, spor gibi faaliyetlerin yapılacağı ortamlar hazırlanmalı ve denetimli olarak bu faaliyetlerin devamlılığı sağlanmalıdır.

Her çocuğun yaşama, barınma, sağlık., beslenme, eğitim, korunma, katılım haklarına sahiptir ve Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında da bu haklar güvence altına alınmaktadır. Fakat koşullar ne olursa olsun çocuk yoksulluğunun önüne geçilemediği, görece olarak çocuğun her koşulda yoksunluk içinde olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Yoksul ailelerde yaşayan, yoksulluğa şahit olmuş, maddi değerlerin yanında manevi değerlerden de bir ölçüde yoksun olan çocukların incelenen kesiminde rastlanan sonuçlara göre çocukların;

- geleceklerini inşa etme konusunda
- hayata bakış açılarında
- yaşının gerektirdiği gibi yaşayamama probleminde
- hayattan beklentilerinde
- önem verdikleri olguların anlaşılmasında

“yoksulluk” kavramının etkileri gözlemlenmeye çalışılmış ve sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konumlarının yoksul çocukları olumlu-olumsuz nasıl etkilediği görülmektedir.

Bu çalışmada Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında katılım hakkı göz önünde tutularak çocukların kendi katılımları ile veri alınması amaçlanmıştır. Çocukların aile içindeki kararlara katılımı yaşlarından dolayı ciddiyle karşılanamamalarına sebep olmaktadır. Katılımcı çocukların yaş aralıkları uygun olmadığı için siyasal süreçlere katılım haklarına değinilememiştir lakin ilerde yapılacak çalışmalarda daha ileriki yaş aralığında olan çocuklarla benzer çalışmalar yapılması veya yalnızca katılım hakları

konusundaki görüşlere yönelik benzer çalışmalara yer verilmesi gerekmekte ve yapılacak bu çalışmalara veri olması için bu çalışma öngörü olarak sunulmaktadır.

Çocukların istekleri ve dilekleri dikkate alınarak çocuk yoksulluğunun incelenmesi gerekmektedir. Dile getirilen sorunlara yönelik çözüm önerilerini tartışırken çocukların iç dünyasının öncelikli olarak incelenmesi kanısındayım. Topluma yararlı kendi idealleri olan bireyler yetiştirebilmek için çocukların buldukları ortamlarda yaşlarından büyük sorunları kendilerine dert edinmelerinin onları ileri götürmelerini engellediğini dikkate alarak çocuk yoksulluğu ile ilgili atılacak adımları ve yapılacak/geliştirilecek politikaları bu bağlamda düzenlemek gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yoksul çocuk yoksul erginliğe, yoksul ergin yoksul ebeveynliğe, yoksulluk ebeveynlik yoksul çocuklara sebep olmaktadır. Çocukluktan başlayan yoksulluk yine başka bir çocuğun yoksulluğuna sebep olmakta ve bu kısır döngünün devamıyla yoksulluk sorununa çözüm arayan hiçbir politika ve mücadelenin yeterli olmadığı kanısı ileri sürülmektedir. Bir ülkenin refah seviyesini arttırmak için bireylerin yaşam standartları artırılmalı ve bunun sağlanması için ilk olarak çocuğun yoksulluk içinde olduğu hallere çözüm aranmalı ve ivedilikle bu çözüm önerileri hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ö. ve Karagül, M. (2007). “Küreselleşme; Uluslararası Örgütler ve Yoksulluk”, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, s. 195-210.
- AÇSHB (2019). *Sosyal Yardımlaşma Programlarımız*, Ankara: AÇHSB, Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/-programlarimiz/-sosyal-yardim-programlarimiz/>
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2005). “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu*, Ankara: Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi.
- Ahioğlu, N. (2005). “Yoksulluğun Çocuk Yüzleri”, *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, (19-20), s. 129-144.
- Akgün, S. (2019). “Adil Dünya İnancı ve Toplumsal Sonuçları”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14 (20), s. 2227-2247.
- Akıllı, H. ve Dirikoç, A. (2017). “Türkiye’de Kent Yoksulluğu ve Çocuk: Nevşehir Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), s. 197-224.
- Akkaya, Y. (2002). *Göç, Yoksulluk, Kentsel Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Aksan, G. (2012). “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), s. 9-19.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, s. 1-32. <http://www.canaktan.org/-Ekonomi/Yoksulluk/Birinci-Bol/Aktan-Vural-Yoksulluk.Pdf>
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Çocuk Hakları ve Güvenliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

- Altınok, E. (2006). *Yasadışı Yapılan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk: Çeliktepe Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Atauz, S. (2001). “Sokak Çocukları: Sunuş Bildirisi”, *Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu*, Ü. Onat ve A. Altay (Yayına Hazırlayanlar), Ankara: Sosyal Hizmet Yayınları, s. 1-9.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu*, (Yayımlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2007). “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum*, 9.3 (12), Nisan-Mayıs-Haziran, s. 47-55.
- Aytaç, Ö. ve Akdemir, İ. O. (2003). “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, s. 50-77.
- Bağdadioğlu, E. (2003). “Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar”, *TÜRK-İŞ Sosyal Hizmet Sempozyumu*, Ankara: Türk-İş, s. 9-11.
- Berkman, K. (2022). *Çocuk Yoksulluğu ile Mücadelede Bir Sosyal Politika Önerisi: Asgari Gelir Garantisi Modeli*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Boyacı, E. (2022). *Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Çocuk İşçilik: Denizli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı, Denizli.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), s. 89-132.
- Çamur Duyan, G. (2006). *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çelik, K., Vural, İ. Y. ve Tuncer, G. (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir İnceleme”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), s. 41-79.
- Çetin, İ. (2020). “Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), s. 510-532.
- Çoban, S. (2015). “Türkiye’de Risk Altındaki Çocuklar ve Çocuk Suçluluğu Üzerine Bir Değerlendirme”, *(İstanbul Üniversitesi) Sosyoloji Konferansları*, 52 (2), s. 791-810.
- Dalfidan, F. (2020). “Çocuk Yoksulluğuna Sosyolojik Bakış: Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi”, *Journal of Economy Culture and Society*, (62), s. 397-414.
- Dedeoğlu, N. (2004). “Sağlık ve Yoksulluk”, *Toplum ve Hekim*, XIX (1), s. 51-53.
- Demirel, P. (2017). *Yetişkin Suçluluğuna Neden Olan Sosyo-ekonomik Faktörler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı / DPT (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: Yayın No: DPT: 2599, ÖİK: 610.
- Devlet Planlama Teşkilatı / DPT (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013*, Ankara: DPT, Yayın no: DPT: 2742, ÖİK: 691.
- Drewnowski, J. (1977). “Poverty: Its Meaning and Measurement”, *Development and Change*, 8 (2), p. 183-208.
- Dumanlı, R. (1995). “Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir Dağılımı İlişkileri”, *Yeni Türkiye*, (6), s. 224-229.
- Durgun, Ö. Z. (2011). “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6 (1), s. 143-154.
- Dündar, Ö. Z. (2011). “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 1 (2), s. 117-126.

- DWP Department for Work and Pensions (2003). *Measuring Child Poverty Consultation*. London: DWP Department for Work and Pensions of the UK.
- Ekim, B. (2005). “Çocuk Yoksulluğu ve Sosyal Devlet”, *Birikim*, Nisan 2005, s. 71-73.
- Erbil Erdugan, F. (2010). *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara Keçiören Örneği*, Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No: 50. https://aile.gov.tr/media/2636/fatma_-erbil.pdf
- Erdem, T. (2006). “Yoksulluk”, Tefik Erdem (Ed.), *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Ankara: Lotus Yayınevi, s. 321-365.
- Graham, H., and Power, C. (2004). *Childhood Disadvantage and Adult Health: A Lifecourse Framework*, London: Health Development Agency.
- Günaydın, D. (2021). “Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Nesiller Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırmak İçin Yaklaşımlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), s. 155-183.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*, Ankara: Ankara Sanayi Odası.
- Hancı, H. (2002). “Çocuk ve Ergen Suçluluğu”, *Adli Tıp ve Adli Bilimler*, 11, s. 237-263.
- Harker, L. (2006). *Chance of a Lifetime: The Impact of Bad Housing on Children’s Lives*, Shelter, London. https://england.shelter.org.uk/__data/assets/-pdf_file/-0016/39202/Chance_of_a_Lifetime.pdf
- Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003). “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46 (4), s. 251-260.
- Hazman, G. G. (2010). “Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü”, *Türk İdare Dergisi*, (467), s. 135-152.
- Işık Kuru, Y. (2021). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Amasya Suluova İlçesi İçin Alan Çalışması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Kocaeli.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2020). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları (12. Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Işıkcı, Y. ve Eştürk, Ö. (2020). “Türkiye’de Çocuklar Kalkınma Politikalarının Neresinde? Çocuk Hakları Açısından Bir Analiz”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (Ek Sayı -1), s. 81-119.
- İbrişim, N. (2008). *Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İncedal, S. ve Coşkun, S. (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, (Yayımlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- İnsel, A. (2001). “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum ve Bilim*, (89), s. 62-72.
- Kahraman, F. ve Sallan Gül, S. (2015). “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1), s. 339-366.
- Kapar, R. (2019). “Çocuk Emeğinin En Kötü Biçimleri ve Türkiye”, *Çalışma ve Toplum*, 63 (4), s. 2461-2502.
- Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve Çocukluk” Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”, *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), s. 195-226.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14 (1), s. 25-41.
- Karatay, A., Laçın, A., Yiğit, T. ve Pala, H. (2003). “Beyoğlu Bölgesinde Yaşayan Yoksul Aileler ve Sokakta Çalışan Çocuklar”, A. E. Bilgili ve İ. Altan (Yay. Haz.), *Yoksulluk*, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları, s. 254-272.
- Kentleşme Şurası (2009). *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*, Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- Kınacı, Ş. N. (2020). Çocuk Yoksulluğu”, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4 (2), s. 81-87.
- Kiren Gürler, Ö. (2011). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Birleştirilmiş Yatay Kesit Verileriyle Tercih Modellerinin Uygulanması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Kudubeş, İ. E., Akdeniz Kudubeş, A. ve Bektaş, M. (2017). “Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu”, *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 14 (1), s. 79-85.
- Kule, H. ve Es, M. (2005). “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), s. 259-300.
- Kurşuncu, H. (2006). *Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Limanlı, Ö. (2020). “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Bir Yeniden Değerlendirme”, *Journal of Research in Economics*, 4 (2), s. 158-173.
- Lipton, M. (1997). “Poverty: Are There Holes in the Consensus?”, *World Development*, 25 (7), p. 1003-1007.
- Lok-Dessalien, R. (1999). *Review of Poverty Concepts and Indicators*. New York: UNDP.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (Çevirenler), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Metin, B. (2015). “Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu”, *SGD - Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5 (2), s. 166-187.
- Mevzuat Bilgi Sistemi (2021). *Çocuk Koruma Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Okutan, E. ve Turgut, R. (2018). “Çocuk Yoksulluğunun Farklı Bir Etnik Grup Olan Roman Çocukları Açısından Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), s. 132-146.
- Öztürk, A. B. (2008). *Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Padır, A. B. (2020). *Yoksulluk Sorunu ve İstanbul’da Yaşayan Bireylerin Yoksulluk Algısı Üzerine Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

- Ravallion, M. (2002). "On the Urbanization of Poverty", *Journal of Development Economics*, 68, p. 435-442.
- Sallan Gül, S. (2002). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa”, Yasemin Özdek (Editör), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE, s. 25-45.
- Sallan Gül, S. ve Demircioğlu Ergun, A. (2019). "Çocuk Yoksulluğunu Anlamak ve Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Sosyal Politikalar”, Yasemin Mamur Işıkcı (Ed.), *Kamu Yönetimi ve Çocuk*, İstanbul: Astana, s. 207-246.
- Sipahi, E. B. (2006). "Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6 (11), s. 172-189.
- Sönmez, M. (2002). "Gelir Uçurumu: Dünya’da ve Bizde”, Y. Özdek (Ed.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ankara: TODAİE, s. 87-105.
- Sunal, O. (2011). "Gelir Düzeyi ve Çocuk Emegi Arasındaki İlişki: Ülkelerarası Bir Karşılaştırma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (01), s. 117-128.
- Şener, D. K. ve Ocakçı, A. F. (2014). "Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri”, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13 (1), s. 57-68.
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk (9. Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentuna, T. (2019). *Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik Politikalar; Türkiye’nin Sosyal Yardım Politikasında Çocuklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2022). *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri*, <https://www.aile.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022). *OECD Hakkında Genel Bilgiler*, OECD Ankara Daimi Temsilciliği, <http://oecd.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/399203>

- Tekdemir, N. ve Yılmaz, H. H. (2020). “Türkiye ve Avrupa Ülkelerinde Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53 (3), s. 1075-1104.
- Temiz, H. E. (2008). “Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, *Çalışma ve Toplum*, 2 (17), s. 61-100.
- Türk, T. ve Ünlü, H. (2016). “Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (14), s. 92-104.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). *Çocuk İşgücü Araştırması Raporu*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). *TÜİK 2020. TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020*. Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021*. Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). *Sosyal Koruma İstatistikleri*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2021). *TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021*, Ankara: TÜİK.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). *TÜİK Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021*, Ankara: TÜİK.
- Türkdoğan, O. (2003). “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, *Yoksulluk*, 1, s. 104-109.
- Ulusal Rapor ve Eylem Planı (1996). *Habitat -II Kent Zirvesi*, İstanbul.
- Uluslararası Para Fonu / IMF (2009). *Türkiye Raporu, 2008*, <https://www.imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro.pdf>

- UNDP (United Nations Development Programme) (1997). *Human Development Report*, New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme) (2001). *Human Development Report 2001, Making New Technologies Work for Human Development*, New York: Oxford University Press.
- UNICEF (1999). *The State of the World's Children 1999*, UNICEF.
- UNICEF (2004). *Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çocukluk Tehdit Altında*, Türkiye.
- UNICEF (2005). *The State of the World's Children*, <https://www.unicef.org/media/84801/file/SOWC-2005.pdf>
- UNICEF (2009). *Türkiye'de 5 Yaş Altı Ölüm Hızında Azalma. Bir Durum Çalışması*, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu https://www.unicef.org/turkiye/media/2541/file/TURmedia_%20unicef-5-yas-alti-olumler.pdf.pdf
- UNICEF (2019). *Dünya Çocuklarının Durumu Raporu*, UNICEF <https://www.unicef.org/turkey>
- UNICEF (2021). *Historical Documents and Publications*, UNICEF <https://www.unicef.org/history/documents>
- UNICEF Türkiye (2013). *Ulusal Çocuk Mevzuatı, Kasım 2013*, UNICEF https://www.unicef.org/turkiye/media/5391/file/ULUSAL%20%20C3%87OCUK%20MEVZUATI%20_%20Kas%20C4%B1m%202013.pdf
- WHO (World Health Organisation) (2022). *Sanitation*, WHO, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sanitation>
- World Bank (1990). *World Development Report*, Washington D.C.: World Bank.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (38), s. 118-144.
- Yılmaz, M. (2021). “Kovid-19 Pandemisinin Türkiye’deki Kentsel Yoksulluğa Etkileri”, *Anasay*, (17), s. 181-196.
- Yılmaz, N. (2019). *Hastanelerde Çalışan Kurum Ev İdaresi Personelinin Göreli Yoksunluk Duygusunun Performansa Etkisinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış

Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Yılmaz, Y. (2020). *Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler: Ankara Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Niğde.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yiğit, R., Üğücü, G. ve Sümeyye, K. (2018). “Yoksulluk: Çocuk Sağlığını Tehdit Eden Bir Durum”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s. 83-98.

EKLER**ETİK KURUL İZİN BELGESİ****T.C.****PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ****SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU****SAYI: 68282350/2022/G201****Toplantı Tarihi : 28.12.2022****Toplantı Sayısı : 21****Toplantı Saati : 16:00**

KARAR 11- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Emine Cansu GÜNGÖR ABBAK'ın "*Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Gözüyle Yoksulluk ve Yoksunluk Algısı*" başlıklı tezinin danışmanı Prof Dr. Hüseyin ÖZGÜR ile birlikte tez çalışmana yönelik başvuru formu ile usul ve etik açıdan verdiği beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; proje sahibinin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve taahhütnamelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati oluşmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR**28.12.2022****Prof. Dr. Hândan KUMAŞ****Başkan V.**